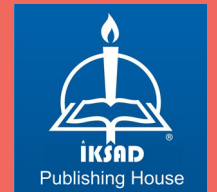


# EĞİTİM, ENERJİ VE EMEK PİYASASI

Editör: K. Hakan DERİN

YAZARLAR:

Doç. Dr. Akif AKTO  
Doç. Dr. Erol KAPLUHAN  
Doç. Dr. Hande ŞAHİN  
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ  
Arş. Gör. Dr. Esra Nur KAZAR  
Öğr. Gör. Erhan Nuh ÖZTÜRK  
Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK  
Arş. Gör. Kübra ARSLAN



GÜNCEL 2. BASKI

# EĞİTİM, ENERJİ VE EMEK PİYASASI

## **EDİTÖR:**

K. Hakan DERİN

## **YAZARLAR:**

Doç. Dr. Akif AKTO

Doç. Dr. Erol KAPLUHAN

Doç. Dr. Hande ŞAHİN

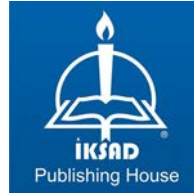
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

Arş. Gör. Dr. Esra Nur KAZAR

Öğr. Gör. Erhan Nuh ÖZTÜRK

Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK

Arş. Gör. Kübra ARSLAN



GÜNCEL 2. BASKI

Copyright © 2020 by iksad publishing house  
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,  
distributed, or transmitted in any form or by  
any means, including photocopying, recording, or other electronic or  
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,  
except in the case of  
brief quotations embodied in critical reviews and certain other  
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution Of Economic  
Development And Social  
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: [iksadyayinevi@gmail.com](mailto:iksadyayinevi@gmail.com)

[www.iksadyayinevi.com](http://www.iksadyayinevi.com)

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2020©

**ISBN: 978-625-7029-20-9**

Cover Design: İbrahim Kaya

March / 2020

Ankara / Turkey

**EDİTÖRDEN**

**ÖNSÖZ**

K. Hakan DERİN

( 1 - 3 )

**BÖLÜM 1**

**ÇALIŞMA HAYATINDA DUYGUSAL ZEKA VE DUYGUSAL  
EMEK KAVRAMLARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME**

Arş. Gör. Dr. Esra Nur KAZAR

( 5 - 28 )

**BÖLÜM 2**

**SOSYAL PROBLEMLERİN YEREL ÖLÇEKTE ÇÖZÜMÜNDE  
SOSYAL BELEDİYESİMLİK YAKLAŞIMI**

Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

( 29 - 78 )

**BÖLÜM 3**

**GELENEKSEL EĞİTİM KURUMU OLAN MEDRESELERİN  
DEĞERLER ÜZERİNE ETKİSİ (CİZRE ÖRNEĞİ)**

Doç. Dr. Akif AKTO

( 79 - 123 )

**BÖLÜM 4**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN RUHSAL HASTALIĞI  
OLAN BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARININ  
BELİRLENMESİ**

Arş. Gör. Kübra ARSLAN

Doç. Dr. Hande ŞAHİN

( 125 - 142 )

## **BÖLÜM 5**

### **KONUT FİYATINA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN DEMATEL YÖNTEMİ İLE AĞIRLIKLANDIRILMASI: KARAMAN İLİ ÖRNEĞİ**

Öğr. Gör. Erhan Nuh ÖZTÜRK

( 143 - 160 )

## **BÖLÜM 6**

### **TÜRKİYE’DE BİYOKÜTLE ENERJİSİ UYGULAMALARINA BİR ÖRNEK: KÖRPINAR (KIRŞEHİR) BİYOGAZ TESİSİ**

Doç. Dr. Erol KAPLUHAN

( 161 - 202 )

## **BÖLÜM 7**

### **TÜRKİYE’NİN İLK KULE TİPİ YOĞUNLAŞTIRMALI GÜNEŞ ENERJİ SANTRALİ: MERSİN GRENWAY GÜNEŞ ENERJİ SANTRALİ**

Doç. Dr. Erol KAPLUHAN

( 203 - 228 )

## GİRİŞ

Ülkemiz insanların sosyolojik, ekonomik tutumlarına yönelik yapılan araştırmalar ve bilimsel tartışmalar gelecekte toplumu anlama ve geleceği inşa etmede son derece önemlidir. Bu nedenle akademisyenlerin araştırmalarını, çalışmalarını ve görüşlerini ortaya koymalarına fırsat tanıyan bilimsel kitaplar bilimin ilerlemesine ve toplumların gelişmesine çok ciddi katkılar sağlamaktadır. “Eğitim, Enerji ve Emek Piyasası” ismiyle ortaya çıkmış olan bu eser, ekonomi, sosyoloji, alternatif enerji sistemleri ve sosyal politika bilim alanlarını kapsayan ve süreç içerisinde yapılan araştırmalar ve özgün çalışmalardan oluşmaktadır. Yedi bölümden oluşan bu çalışmanın araştırmacılara önemli katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz.

Birinci Bölümde Yazar Esra Nur KAZAR “alışma Hayatında Duygusal Zeka ve Duygusal Emek Kavramlarına Yönelik Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasında, duygusal zeka ve duygusal emek kavramının ayrıntılarına değinilmiş, bu iki kavramın kurum ve kurum çalışanı olarak ortaya çıkan sonuçları irdelenmiştir. Çalışmanın devamında, duygusal zeka ve duygusal emek kavramları arasındaki ilişkinin çalışma hayatında duygusal zekanın önemi ortaya konulmuştur.

İkinci Bölümde Yazarlar İsmail GÖKTÜRK ve Mehmet YILMAZ ın “Sosyal Problemlerin Yerel ölçekte çözümünde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı” başlıklı çalışmalarında, dezavantajlı gruplar ile sosyal belediyecilik kavramları ele alınmış ülkemizdeki sosyal

belediyecilik yaklaşımları, sosyal belediyecilikle ilgili hukuki düzenlemeler ve uygulamalar değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde Yazar Akif AKTO “*Geleneksel Eğitim Kurumu Olan Medreselerin Değerler Üzerine Etkisi (Cizre Örneği)*” isimli araştırmasında Osmanlı döneminde Cizre hafzasında da faaliyet gösteren Cizre Medreselerinin, dini terbiye, hakkaniyet, komşuluk hakları, toplumsal uzlaşma, kimlik ve anadilin korunması ile eğitim-öğretim gibi değerler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma niteliksel olup veri toplamak amacıyla Cizre’de yaşayan kanaat önderleri ve mollalardan oluşan bir grup ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşme kayıtları tasnif edilerek betimleme ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Cizre’de bulunan medreselerin halkın söz konusu değerlerini nasıl ve ne yönde etkilediği hakkında bulgulara ulaşılmıştır.

Dördüncü Bölümde Yazarlar Kübra ARSLAN ve Hande ŞAHİN’ in “*Üniversite Öğrencilerinin Ruhsal Hastalığı Olan Bireylere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi*” başlıklı araştırmalarında üniversite öğrencilerinin ruhsal hastalığı olan bireylere yönelik tutumları incelenmiş sonuç olarak kız öğrencilerde iyi niyet faktörünün daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Beşinci Bölümde Yazar Erhan Nuh ÖZTÜRK “*Konut Fiyatına Etki Eden Faktörlerin Dematel Yöntemi ile Ağırlıklandırılması: Karaman ili Örneği*” başlıklı araştırmasında konut tercihini etkileyen faktörlerden en önemlisinin Kredi Kullanılabilirliği olduğu bununla birlikte Ekonomik Büyümenin ve Konut Lokasyonu ve Kullanma Durumunun diğer önemli faktörler olduğu ortaya konulmuştur. Konut

Tipi, Büyüklüğü ve Isınma Durumunun ise konut tercihini etkileyen faktör içerisinde önem düzeyinin en az olduğu tespit edilmiştir.

Altıncı ve Yedinci Bölümler yazar Erol KAPLUHAN tarafından kaleme alınmıştır. Altıncı bölümde yazarın “*Türkiye’de Biyokütle Enerjisi Uygulamalarına Bir Örnek: Körpınar (Kırşehir) Biyogaz Tesisi*” isimli çalışmalarında Biyogaz Üretim Tesislerinin ülke ekonomisine katkısı ve çevresel önemi, toplumları nasıl etkilediği üzerinde durularak ülkemiz ve gelişmiş ülkelerde Biyogaz Üretim Tesisleri karşılaştırılmıştır. Yedinci Bölümde ise yazarın “*Türkiye’nin ilk Kule Tipi Yoğunlaştırılmalı Güneş Enerji Santrali: Mersin Grenway Güneş Enerji Santrali*” başlıklı çalışmasında Kule Tipi Yoğunlaştırıcı Güneş Enerji Santrallerinin Türkiye’deki ilk örneği olan Greenway Kule Tipi Yoğunlaştırıcı Güneş Enerji Santrali incelenmiş ülkemizdeki mevcut GES yatırımları için yeni bir model oluşturacağı öngörülmüştür.

Bu kitabın hazırlanmasında katkıları olan İKSAD Başkanışmanı ve İKSAD Uluslararası Yayınevi sorumlusu Sayın Sefa Salih Bildirici’ye ve her konuda destek olan İKSAD Başkanı Sayın Mustafa Latif Emek’e teşekkür ederiz. Ayrıca değerli katkılarından dolayı yazarlarımıza da şükranlarımızı sunarız.

K. Hakan DERİN





**BÖLÜM 1:**

**ÇALIŞMA HAYATINDA DUYGUSAL ZEKA VE  
DUYGUSAL EMEK KAVRAMLARINA YÖNELİK BİR  
DEĞERLENDİRME**

Arş. Gör. Dr. Esra Nur KAZAR<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> *Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yalova/Türkiye. esranur.kazar@hotmail.com.tr*



## **Giriş**

Duygular, davranışları etkileyerek kişinin harekete geçmesini sağlayan psikolojik içsel bir olaydır. Duygusal zeka ise, kişinin yaşadığı ortam ve zamana uygun olarak duygularını yönetebilmesi becerisidir. Çalışma hayatında duygusal zeka kavramı, bilişsel zekanın daha önemli olduğu anlayışına karşı olarak 1980’li yıllarda literatüre kazandırılmış ve örgütsel açıdan araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Duygusal emek ise, çalışma hayatında, çalışanların duygularını zorunlu olarak çalıştığı kurumun kuralları gereği rol yaparak yönetmesi sürecidir. Duygusal zeka birey ve örgüt açısından olumlu çıktılar sağlarken, duygusal emek ise birey ve örgüt açısından olumsuz çıktılara neden olarak birey ve örgüt bazında maddi ve manevi kayıplara sebebiyet verebilmektedir. Bu çalışmada, duygusal zeka ve duygusal emek kavramının ayrıntılarına değinilecek olup, bu iki kavramın kurum ve kurum çalışanı olarak ortaya çıkan sonuçları açıklanacaktır. Çalışmanın devamında, duygusal zeka ve duygusal emek kavramları arasındaki ilişkiye değinilerek çalışma hayatında duygusal zekanın önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

## 1. Duygusal Zeka Kavramı

Duygu (emotion) kavramı Latince kökenli bir kelime olan ‘motere’ den gelmektedir ve Latince manası ‘hareket etmek’ demektir. Gündelik hayatımıza baktığımızda, birçok eylemlerimizin kaynağı duygularımızdır. Yani, duyguların harekete geçirici özelliğidir. Duygularımız, psikolojik alt sistemlerimizi etkileyen ve bunun sonucunda gösterdiğimiz tepkilerimiz, tutum ve davranışlarımız gibi bir dizi eylemlerimizin kaynağı olan içsel bir olaydır. Davranışlarımızı etkilemesi sebebiyle duygularımız bizlerin sosyal ilişkilerini yönetmede rehberlik eder. Böylelikle de duygularımız yaşam kalitemizi doğrudan etkilemektedir (Özdemir, 2008:40-49).

Geçmişten günümüze değin duygunun farklı tanımları yapılmaktadır. Ünlü düşünür Aristoteles’e göre duygular, üzüntülü veya neşeli zamanlarımızda bizlerin algı ve varsayımları eşliğinde bilincimizle birlikte istek uyandırıcı biçimde ortaya çıkar. Descartes’e göre ise, duygularımız düşüncelerin etkisiyle birlikte türemektedir (Özdemir, 2008:45). Duygu kavramını özetlemek gerekirse düşüncelerimizden sonra ortaya çıkarak psikolojik alt sistemlerimizi etkileyen ve yaşanan duruma göre üzüntülü, neşeli, endişeli, sinirli gibi ruh hallerine bürünmemizi sağlayan içsel olaylardır.

Duygusal zeka kavramı ise, kişinin yaşamında karşılaştığı olumsuzluklara rağmen pes etmemesi, olumlu düşünüp yoluna devam etmesi, karşılaştığı zorlukların kendisini yıldırmasına izin vermemesi, empati yapabilmesi, karamsar olmaması, kendisini harekete geçiren duygularını kontrol edebilmesi ve yönetebilmesidir (Goleman, 2012:62-63). Duygusal zeka kavramı 1980’lerin başına kadar

kullanılan ve ilgi çeken bir kavram olmamıştır. Çünkü zeka ve duygu kavramları birbirinden farklı ve ters anlamları ifade eden iki ayrı kavramlar olarak bilinmektedir. Zeka denilince akla ilk gelen 'IQ' dediğimiz bilişsel zekadır.

Bilişsel zekayı ölçen IQ testi, I. Dünya Savaşı sıralarında, psikolog Lewis Terman tarafından geliştirilmiştir. Bu test sonucuna göre, insanlar ya zeki doğar ya da zeki değildir şeklinde kategorize edilmiştir. İnsanların IQ test sonuçlarına göre sınıflandırılması anlayışına karşı çıkan kişi ise 1983 tarihinde "Frames of Mind (Zihin Çerçevesi)" adlı eseri ile Harvard eğitim psikoloğu olan Howard Gardner olmuştur (Goleman, 2012:67). Böylelikle, kendisi IQ kavramını ilk sorgulayanlardan biri olarak tarihe geçmiştir (Beceran, 2012:64).

Duygusal zeka kavramı tanımlanırken birden fazla manaya sahip olması sebebiyle karıştırılması muhtemeldir. Duygusal zekayı nedir ve ne değildir bağlamında değerlendirmek gerekirse öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, zekanın karşıtı ya da duyguların hepsini serbest bırakmak ya da hepsini baskı altına almak değildir. Duygusal zeka, problem çözmede, etkili bir yaşama sahip olmada duyguların doğru yönetilmesidir (Özdemir, 2008:49).

Duygularımızı doğru bir şekilde yönetebilmek asıl zor ve önemli olan süreçtir. Çünkü duygusal zihnin akılcı zihinden ayırt edici önemli özellikleri vardır: Bunlardan birincisi, duygusal zihin hızlı ve savruk bir tepki verir. Akılcı zihin gibi düşünmez ve son derece basit bir bakış açısıyla ve kesinlik hissi uyandırarak kişinin düşünmesine fırsat vermeden harekete geçmesine sebep olur. İkinci ayırt edici özellik, duygusal zihinden gelen düşünceler kafadan değil kalpten gelmektedir.

Akılcı zihinden gelen tepkiler, duygusal zihinden gelen tepkilere nazaran bir ya da iki dakika daha fazla süreye ihtiyaç duymaktadır. Üçüncü bir diğer özellik, duygusal zihinde, görünen bir şeyin ne olduğundan çok kişiye ne hatırlattığı ve nasıl algılandığı daha çok önem taşımaktadır (Goleman, 2012:378-381).

Özetlemek gerekirse, duygusal zihin akılcı zihne göre daha hızlı, daha aceleci, geçmişteki duygu ve algılara önem vermektedir. Duygusal zihnin bu özellikleri kişinin yaşamında aksiliklere ve birtakım olumsuzluklar yaşamasına sebep olabilir. Bu bağlamda, duygusal zihnin yönetimi demek olan duygusal zekanın önemi de artmaktadır.

## **2. Çalışma Hayatında Duygusal Zeka**

Duygusal zeka konusu, sosyal bilimlere olan gereksinimin artması, insan odaklı deney ve yaklaşımların önem kazanması ve IQ'nun kişisel başarıyı açıklamada yetersiz kalması sonucunda 20. Yüzyılda giderek ivme kazanmıştır. Böylelikle, 1980'ler duygusal zeka kavramının rasyonel zeka kadar önemli olduğu ve iş hayatında daha sık kullanılmaya başlandığı yıllar olmuştur (Özdemir, 2008:45-46).

Çalışma hayatında duygusal süreçler ile ilgili literatüre bakıldığında yakın zamana kadar örgüt psikologlarının ve akademisyenlerin bu konuya oldukça az değindikleri anlaşılmaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında, duygular ile iş hayatının birleştirilmemesi gerektiği anlayışının uzun süre hakim olması ve duygusal süreçlerin ölçülmesinin oldukça zor olması yatmaktadır (Özdemir, 2008:78). Duygusal zekanın öneminin kavranmaya başlanması ile birlikte çalışma hayatındaki gerek kurumlar açısından ve

gerekse de çalışanlar açısından duygusal zekanın artı getirileri olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple, duygusal zekanın varlığı kurumlar açısından ve çalışanlar açısından her iki gruba da fayda sağlamaktadır.

## **2.1. Kurumlar Açısından Duygusal Zeka**

### **2.1.1. Tanımı ve Tarihsel Gelişimi**

Bireylerde duygusal zeka olduğu gibi kurumların da kendilerine ait bir duygusal zekası vardır (Doğan ve Demiral, 2007:219). Kurumlar da tıpkı insanlar gibidir. Kendilerine özgü belirli değerleri, normları, kültürleri vardır. Bu özelliklerine göre iş hayatında yaşarlar (Özdemir, 2008:135). Kurumsal duygusal zeka, kurumların kendi çalışanlarının duygularını enerji ve motivasyon elde edebilecek düzeyde yönetip kurumlara katkı sağlayacak şekilde yönlendirmesidir. Böylece, çalışanlar kurumlarına yenilik getirebilir ve kurumlarının gelişmesinde bir rol almış olurlar (Özdemir, 2008:132).

Çalışanlar düşüncelerini özgürce dile getirip eleştirilerini açıklayabiliyorsa, ben duygusundan ziyade ‘biz’ duygusu hakimse ve çalışanlar arasında yüksek dayanışma ve iş birliği görülüyorsa kurumsal duygusal zeka kurumlarda işliyor demektir (Doğan ve Demiral, 2007:221). Kurumsal duygusal zekanın önemli belirtileri, çalışanların bir bütünlük içinde kurumlarında ekip ruhunu taşımaları ve kurumlarına fayda sağlayabilecek düzeyde üretken ve yenilikçi olmalarıdır. Kurum, çalışanlarını bu yönde motive edip ve çalışanlarına bu iş ruhunu verebiliyorsa kurumsal duygusal zeka söz konusudur.

Örgütsel yaşam konularını içeren yönetim ve organizasyona dair literatüre bakıldığında, Fayol, Weber, Taylor gibi rasyonalist bakış



açısına sahip çalışmaların yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Bu rasyonalist çalışmalarda yoğun bürokrasi hakim olup, hümanist yaklaşımlar önemsizdir. Yalnız kurumlardaki katı hiyerarşik yapı yani sert ast-üst ilişkileri, aşırı sayıdaki kurallar ve normlar kurum çalışanları arasında kıskançlık, düşmanlık ve çatışma gibi negatif değerlerin hakim olduğu kurum kültürü havasının oluşmasına sebep olmaktadır. Çalışanların kuruma olan aidiyet bağlarının güçlenmesinin tek sebebi çalışanlara yüksek ücret ödemekten çok insan ilişkilerinin kuvvetli olduğu, çalışanın emeğinin takdir edildiği, yüksek dayanışma ve iş birliğinin hakim olduğu kurum kültüründen kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, rasyonalist bakış açısına hakim olan örgütsel yaşamda insan odaklı örgütsel kültürün önemi yadsınamazdır. Böylelikle, duyguların yeri ve önemi kurumlarda örgütsel yaşamın önemli bir bölümünü temsil etmektedir (Özdemir, 2008:136-140).

### **2.1.2. Duygusal Zekaya Sahip Kurumların Özellikleri**

Organizasyonlarda yakın bir zamana kadar feminen değerler olarak benimsenen duygusal unsurlar dışlanmıştır. Bunların yerine maskülen değerler olarak bilinen duyguların saklanması, katı ve sert bir örgüt kültürü çalışanlara benimsetilmeye çalışılmıştır. Ayrıca duygularına iş yaşamında yer vermeyen çalışanlar zaman zaman ödüllendirilmiştir. Ancak duyguların saklanması ve engellenmesi kurumlarda negatif değerlerin önünü açmıştır. Çatışmanın, kıskançlık ve düşmanlığın, iş tatminsizliğinin ve dedikodunun yaygınlaşması duygusuz bir iş ortamının özellikleri haline gelmiştir. Bu negatif değerlerin giderilmesi için duygusal yönetime olan ihtiyaç da artmıştır.

Kurumlarda maskülen değerlerden feminen değerlere doğru bir yöneliş söz konusu olmuştur (zdemir, 2008:132).

Duygusal zekası olan kurumların belirli özellikleri vardır. Duygusal zekası olan kurumlar şartlar ne olursa olsun insan faktörüne odaklanırlar. Bu kurumların sahip olduğu kültür, çalışanlarının hem akıllarına ve hem kalplerine hitap edecek şekilde oluşturulmuştur. Kurum içi hiyerarşiden çok kurumun çalışanları daha ön plandadır. Değişimden korkmazlar ve değişimin getireceği yeniliğin daha iyi olacağına inanırlar. alışanlarını karar verme sürecine dahil ederler. dllendirilen, takdir edilen, motive edilen çalışanlarının kuruma fayda sağlayacağının bilincindedirler ve bu çalışanları kurumlarında nasıl elde tutacaklarını iyi bilirler. alışanlarına yapılacak eğitim ve masraftan kaçınmazlar. Bunu bir maliyet unsuru olarak değil, geleceğe yönelik bir yatırım olarak görürler (Becerem, Duygusalzeka.net).

### **2.1.3. İnsan Kaynakları ve Duygusal Zeka**

Organizasyonlarda alışanların olumlu ve olumsuz duygularının yönetilmesi insan kaynakları profesyonellerinin görevlerinden birisidir. Olumsuz duygulardan olan kıskançlık, hırs, öfke, endişe gibi duyguların varlığı çalışanların performansını düşüren ve organizasyonların başarısını tehdit eden duygulardandır. Bu sebeple, çalışanlarda oluşabilecek bu negatif duyguların organizasyonun geneline yayılmasının engellenmesi insan kaynakları profesyonellerinin sorumluluğundadır. Bu bağlamda, insan kaynakları profesyonellerinin organizasyonlarda duygusal zeka oluşturulması sürecinde aktif bir rol alarak duygusal zekanın oluşturulmasında

uygulamaları gereken yöntemler şu şekilde sıralanabilir: (Özdemir, 2008:143-144)

### **2.1.3.1. Aday Toplama ve Seçim**

Aday toplama ve seçim sürecinde insan kaynakları profesyonellerinin duygusal zekası yüksek kişilerden oluşması gerekmektedir. Çünkü duygusal zekası yüksek profesyoneller, karşısındaki adayın gerçek ile rol yaptığı arasındaki farkı anlayabilecek yeteneğe sahiptirler. Adayın değerlendirme sürecinde rol takınarak insan kaynakları profesyonellerini kandırabilmesi muhtemel bir durumdur. Buna izin vermemek adına duygusal zekası yüksek profesyonellerin uygun adayları bulma sürecinde daha doğru kararlar alması beklenir. Kapsamlı değerlendirmelere dayanan duygusal zekası yüksek adayların bulunup seçilmesi süreci başlangıçta maliyetli olsa da uzun vadede organizasyonun lehine sonuçlar vermektedir. Böylelikle, doğru ve başarı sağlayacak etkin ekibin oluşturulması sağlanır ve iş tatmini, iş doyumu verimlilik gibi arzulanan çıktılar elde edilmesi kolaylaşır (Demir, 2010:1069).

### **2.1.3.2. Sosyalizasyon**

Organizasyonlarda sosyalizasyon, işe yeni giren personelin işlerin nasıl yapılacağını, çalışmaya başladığı yere ait olan hakim değer ve normların neler olduğunu, diğer çalışanlar ile olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini öğreneceği uzun vadeli bir süreçtir. Sosyalizasyon aracılığı ile organizasyonların iş politikaları, örgüt kültürleri ve örgütsel davranışları çalışan adaylara kazandırılmaktadır. Sosyalizasyonun

temel amacı, tüm çalışanların aynı norm ve değerleri benimseyip uygulamaları ve tüm çalışanlardan istenilen davranışı göstermeleridir (Çerik ve Bozkurt, 2010:78-79). Sosyalleşme sürecinde duygusal zekanın önemine gelince, insan kaynakları profesyonellerinin bu aşamadaki görevi çalışanların benimseyeceği norm ve değerleri duygusal anlatım normlarıyla birleştirerek çalışanlara benimsetmektir (Özdemir, 2008:143).

### **2.1.3.3. Eğitim ve Geliştirme**

İnsan kaynakları biriminin en önemli fonksiyonlarından biri eğitim ve geliştirmedir. Sürekli yenilenmenin hakim olduğu günümüz iş dünyasında, çalışanların iş, sosyal, kişisel anlamda gelişmelerine katkı sağlayan eğitim hizmeti organizasyon ve çalışanlar açısından bir tür zorunluluktur. İş performansı, iş verimliliği, kariyer gelişimi gibi amaçlara yönelik olarak oluşturulan eğitim ve geliştirme hizmetinin aynı zamanda kurumlara ve çalışanlara yönelik duygusal zeka sürecinin inşa edilmesinde önemli bir yeri vardır. Kurumlar, eğitim hizmeti sırasında, hangi duyguların ifade edilip hangilerinin ifade edilmemesi gerektiğini çalışanlarına anlatılarak çalışanların bilinçlendirilmesini sağlayabilirler (Özdemir, 2008:144).

### **2.1.3.4. Ödül ve Cezalar**

Ödül ve ceza sistemi çalışanların organizasyondaki davranışları sonucunda hangilerini devam ettirip hangilerini devam ettirmekten kaçınması gerektiğini öğreten bir uygulamadır. Böylelikle, sosyalleşme sürecini tamamlayan çalışanların gösterdikleri

davranışlar organizasyon norm ve değerlerine göre ödüllendirilmeli ya da cezalandırılmalıdır. Bu uygulama ile birlikte, kurumlar, kendi kültürlerini çalışanlarına benimsetmede fayda sağlayabilirler (Özdemir, 2008:144).

## **2.2. Çalışanlar Açısından Duygusal Zeka**

İş hayatında çalışanların başarılı olmasının ardında yatan birden çok faktör vardır. Başlangıçta iyi bir okuldan mezun olabilme anlamına gelen IQ seviyesi çalışanların ve kurumların iş kalitesini belirlemede tek başına bir ölçüt gibi görünmüştür. Ancak ilerleyen zamanlarda sadece bilişsel zekanın varlığı bir başarı sağlayamayacağı anlaşılmıştır. Kurumların duygulardan arınmış olarak yaşayamayacağının anlaşılmasından sonra bilişsel zekanın yanında duygusal zekanın örgütsel yönetimde gündeme gelmesi hatta zaman zaman duygusal zekanın daha çok ön plana çıkması söz konusu olmuştur. Kendini harekete geçirebilme, başkalarını anlayabilme, güçlü iletişim yeteneklerine sahip olma gibi birden fazla özelliği barındıran duygusal zekaya sahip çalışanların olumlu katkısı kurumların tamamına yayılmaktadır. Etkin bir iş ekibi oluşturarak iş verimliliğinin artırılması, çatışmaların çözümü, motivasyon kayıplarının önlenmesi, örgütsel bağımlılığın artması gibi birden çok önemli kazançların elde edilmesinde büyük rol oynamaktadır (Arslan ve Efe, 2013:171).

Çalıştıkları kurumların başarısını arttırmada yardımcı olan duygusal zekaya sahip olan çalışanların davranışları incelendiğinde belirli sonuçlar elde edilmiştir. Örnek olarak, Avustralya'da 2002 yılında Learning Dimension danışman kuruluşu ile Swinburne

Üniversitesinin iş birliği yaparak gerçekleştirdikleri bir çalışma duygusal zekanın sağladığı önemli sonuçlar gözlenmiştir. Çalışma, Mealbourne şehrinde dört büyük organizasyonda yaklaşık seksen çalışan üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre, duygusal zekaya sahip çalışanlardan şu veriler elde edilmiştir: (Özdemir, 2008:138)

- *Daha düşük düzeyde devamsızlık,*
- *Daha yüksek düzeyde ruhsal sağlık,*
- *Organizasyona daha yüksek bağlılık,*
- *Rol sınırlarının daha net olması,*
- *Aktiviteler konusunda daha yüksek düzeyde sorumluluk ve iş performansı,*
- *Daha yüksek düzeyde iş tatmini.*

Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi duygusal zeka hem çalışan hem de kurumlar açısından başarının önemli bir kaynağıdır. İşgücü devrinin düşürülmesini, motivasyonu yüksek çalışanlara sahip olunmasını sağlayan duygusal zeka, kurumların önemle üzerinde durması gereken konulardan biri haline gelmiştir.

### **3. Duygusal Emek**

Küreselleşme ile gelen etkileşim ve teknoloji dünyasında meydana gelen yenilikler, toplumların tüm yapısını etkilemiş olup çalışma hayatında da işlerin yapısını ve iş gereklerini de değişime uğratmıştır. Bunun sonucunda ekonomik yapı üretim endüstrisinden hizmet endüstrisine doğru kayma yaşamıştır. Böylelikle, fabrikalarda

çalışan kol gücüne dayalı mavi yakalı işçiler yerine, hizmet endüstrisinde kişilerarası iletişimin ve samimiyetin ön planda olduğu iletişimi kuvvetli beyaz yakalı işçiler ön plana çıkmıştır (Seçer, 2009:210).

İletişim ve samimiyet denilince akla ilk gelen duygulardır. Samimi ve içten bir şekilde iletişim kurmak ve çalışmak için o kalıba uygun duyguları hissetmek gerekir. Duyguların ifade edilmesi iradi bir süreç olup, iş hayatında yapılan bir işin parçası haline getirildiğinde dışarıdan gelen bir dayatma söz konusu olmaktadır. İşte bu çelişkinin ifade edilmesi ilk olarak Hochschild tarafından 1983 yılında ‘duygusal emek’ kavramı ile ifade edilmiştir. Hochschild’ in duygusal emek kavramına yaklaşımı dışında üç farklı daha yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlar, Ashforth ve Humphrey yaklaşımı, Morris ve Fieldman yaklaşımı ve Grandey yaklaşımıdır (Öz, 2011:3).

### **3.1. Duygusal Emek Yaklaşımları**

#### **3.1.1. Hochschild (1983) Yaklaşımı**

Hochschild, duygusal emeği çalışanların müşteriler ile etkileşim içinde olduğu zamanlarda kendi duygularını yönetme sürecinde gösterdikleri emek olarak tanımlamıştır. Bu yüzden çalışanları ‘tiyatro aktörleri’ ne benzetmiştir. Tiyatroda gösterilen davranışlar rol yapmadır, çalışanların davranışları ise duygusal emek olarak adlandırılmıştır. Çalışanlar, müşteriler ile etkileşim içindeyken göstermeleri gereken davranışlar ve göstermekten kaçınmak zorunda kaldıkları davranışları bilmek ve uygulamak zorundadır. Çalışanın

takip etmesi gereken bu davranışlar ‘duygusal davranış kuralları (emotional display rules)’ ile belirlenmektedir (Öz, 2011:3).

Hochschild yaklaşımında iki tür kontrol üzerinde durmuştur. Bunlar yüzeysel davranma ve derinlemesine düşünerek davranmadır. Yüzeysel davranma, hissedilen duygu değiştirilmez ve gösterilen tepki değiştirilir. Derinlemesine düşünerek davranma, çalışanın göstermek zorunda olduğu duyguyu yaşaması yani rol yapmamasıdır. Bu aşamada, yüzeysel davranmada bir duygusal çelişki meydana gelmekte sonuçları diğerine göre daha yıkıcıdır. Hochschild’in duygusal emek yaklaşımında bir başka katkısı ise, duygusal emeğe ihtiyaç duyan meslek grupları altı gruba ayırmasıdır: (Öz, 2011:4)

1. *Serbest meslek çalışanları,*
2. *İşletmeci ve yöneticiler,*
3. *Satış görevlileri,*
4. *Memurlar,*
5. *Evde çalışan özel hizmetliler (çocuk bakıcıları)*
6. *Ev dışı çalışan özel hizmetliler (garsonlar)*

Hochschild, bu altı meslek grubu dışında çalışan mesleklerin duygusal emeğe ihtiyaç duymadıklarını savunmuştur (Öz, 2011:5).

### **3.1.2. Ashforth ve Humphrey Yaklaşımı (1993)**

Bu yaklaşımda, Hochschild’in yüzeysel davranma ve derinlemesine düşünerek davranmaya ek olarak samimi davranmayı öne sürmüşlerdir. Onlara göre, örgüt tarafından arzu edilen davranışların gösterilmesi çalışanlar tarafından kendiliğinden



benimsenebilir ve kendileriyle özdeşleştirilebilir (Oral ve Köse, 2011:466). Çünkü bazı örgütsel davranış kuralları çalışanlarda doğal olarak hissedilebilmektedir. Böylelikle de duygusal emeğin yıkıcı etkisi azaltılabilir (Öz, 2011:6).

### **3.1.3. Morris ve Fieldman Yaklaşımı (1996)**

Morris ve Fieldman, duygusal emeği, iş süreçlerine dikkat çekerek örgütün istediği davranışları yansıtmada gösterilen çaba, gerçekleştirilen planlama ve kontrol olarak tanımlamıştır ve ister yüzeysel ister derinlemesine düşünerek davranma ya da ister doğal olarak duygu gösterimi olsun hepsinde bir miktar çabanın gösterildiğini savunmuştur. Ayrıca, Morris ve Fieldman duygusal emek boyutunu davranış türleri üzerinden değil, farklı değişkenler üzerinden incelemişlerdir. Bunlar: (Öz, 2011:8)

- *Duyguların gösteriliş sıklığı,*
- *Duygusal davranış kurallarına verilen dikkat,*
- *Duygusal emek sürecinde gösterilmesi gereken duyguların çeşitliği,*
- *Duygusal çelişkidir*

### **3.1.4. Grandey Yaklaşımı (2000)**

Duygusal emeği bir süreç olarak gören Grandey, süreç boyunca çalışanların karşılaştıkları her bir uyarın sonucunda duygu düzenlemesi yapmaları gerektiğini savunur ( Oral ve Köse, 2011:466). Böylelikle, Grandey duygusal emeği psikoloji biliminde yer alan duygu ayarı ile özdeşleştirmektedir. Çalışanlar kendilerinde duygu ayarını

gerçekleştirirlerse duygusal emeğin tahrip edici sonuçlarını olumluya çevirebileceklerini ileri sürmüştür (Öz, 2011:11).

### **3.2. Duygusal Emeğin Unsurları**

Duygusal emeğin unsurları Hochschild' in ileri sürdüğü duygusal emek yaklaşımından günümüze kadar ileri sürülen yaklaşımlarda yer alan ortak unsurlar demektir. Bu unsurlar duygusal emeğin temelini oluşturmaktadır (Seçer, 2009:220).

#### **3.2.1. Duygu Düzenleme**

Çalışanların hangi duygularını nasıl ve nerede göstermeleri ile ilgili gerçekleştirdikleri duygu ayarlama sürecidir (Özdemir, 2008:11).

Duygu düzenleme sadece olumsuz duygular ile başa çıkmak demek değil, aynı zamanda hem olumlu hem de olumsuz duyguların düzenlenmesini ifade etmektedir (Seçer, 2009:221).

#### **3.2.2. Yüzeysel Eylem ve Derin Eylem**

Yüzeysel eylem, çalışanların duygusal emek sürecinde sadece dışarıdan görünen yüz ifadesi, ses tonu ve mimikler gibi gösterimlerde düzenlemeye gitmesidir. İçsel olarak hislerde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Derin eylem ise, çalışanların hem dışarıdan duyguların gösterimi ve hem de içsel olarak hissedilen duyguların kendisi değiştirilmeye çalışılır (Seçer, 2009:222-223).

### **3.2.3. Duygu Gösterim Kuralları**

Çalışanlar, duygusal emek sürecinde örgüt tarafından belirtilen duygu gösterim kurallarını izleyerek örgütün arzuladığı duygusal davranışları sergilemeye çalışmaktadır. Hochschild, duygu gösterim kurallarına ‘hissetme kuralları’ olarak adlandırmıştır (Seçer, 2009:224).

Literatürde, davranış kuralları olarak da yer alan duygu gösterim kuralları, çalışanların uyması gereken standart davranış kalıplarıdır. Bu davranış kalıpları çalışanlara üç yöntemle öğretilmektedir. Birincisi, işe alım süreçlerinde direkt çalışana bu davranış kurallarına uyup uyamayacağı sorusuna vereceği cevaba göre seçim yapılmasıdır. İkincisi, çalışanlara sosyalleşme süreçlerinde verilen eğitimler aracılığı ile bu kuralların öğretilmesi yöntemidir. Üçüncüsü, bu davranış kurallarına uyan çalışanlara yöneticiler tarafından verilecek ödül, uymayan çalışanlara ise verilecek ceza yöntemi ile bu kuralların benimsetilmesidir (Özdemir, 2008:19).

### **3.3. Duygusal Emegin Sonuçları**

Duygusal emegin sonuçları hem kurumsal açıdan hem de çalışanlar açısından olumlu ve olumsuz sonuçları vardır.

#### **3.3.1. Kurumsal Açıdan Sonuçları**

Duygusal emek, çalışanların kurumların arzu ettiği davranışların yansıtılması olduğundan, bu davranışların yansıtılması sonucunda görev etkinliği artmaktadır. Görev etkinliğinin olumsuz sonucu ise, müşterilerin beklenmedik taleplerine uygun sanılarak gösterilen hizmetin müşteri gözünde uygun olmamasıdır (Özdemir, 2008:7).

Kurumlar açısından bir başka olumsuz sonuç ise, duygusal emeğin kişileri strese ve tükenmişliğe yol açmasıdır. Bu sebeple, kurumlarda devamsızlık ve yüksek işçi devri yaşanabilir (Delen, 2009:179).

### **3.3.2. Çalışanlar Açısından Sonuçları**

Duygusal emeğin çalışanlar üzerindeki sonuçları ile ilgili yapılan araştırmalar nicel verilere dayalı ve psikolojik sonuçlardan oluşmaktadır. Bu sonuçları ise olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılabilir (Seçer, 2009:237).

#### **3.3.2.1. Olumlu Sonuçları**

Duygusal emek gösteren çalışanları müşterilere gösterdikleri samimi duyguların neticesinde maddi kazançları olumlu etkilenebilir ve onlardan bahşiş alabilirler. Ayrıca kurumların belirlemiş oldukları davranış kalıplarına uygun hareket ederek olumsuz durumlarla karşılaşma olasılıkları da azalmış olur ve böylelikle ruhsal ve bedensel sağlıklarına zarar gelmesini önleyebilirler (Delen, 2009:179).

Çalışanlar, kurumların standart davranış kalıplarını uygulamaya çalışırken bir yandan kendi davranışları ile adapte etmeye çalışırlar. Bunun neticesinde kendilerini ifade etme yeteneklerini de geliştirmeye başlarlar (Özdemir, 2008:7).

#### **3.3.2.2. Olumsuz Sonuçları**

Çalışanların duygusal emek sürecinde, hissetmedikleri duyguları yansıtmaları çalışanlarda duygusal çelişkiye neden olmaktadır. Duygusal çelişki neticesinde, çalışanlar iş rolüne, kendi gerçek duygularına hatta kendi kimliğine bile yabancılaşmaya başlamaktadır. Bu durum sadece psikolojik sonuçlara neden olmamakta hatta bedensel

olarak da bağıklık sisteminin zayıflamasına neden olarak bir takım sağlık sorunlarını beraberinde getirmektedir (Seçer, 2009:237).

ęalıřanlar, duygusal emek s¼recinde yoğun stres altında ęalıřtıklarından bu kişilerde anksiyete, sinir ve depresyon, uykusuzluk ve melankoli gibi tipik stres rahatsızlıklarına rastlanılmaktadır. Ayrıca ęalıřanlar, işe devamsızlık, sık sık hastalık izni alarak kendilerini bu ortamdan uzaklaştırmaya ęalıřırlar. Daha ileri düzeyde ise, ęalıřanlarda t¼kenmiřlik sendromu başlayabilmektedir (Delen, 2009:180).

#### **4. Duygusal Zeka ile Duygusal Emek Arasındaki İlişki**

Duygusal zeka ile kişinin duygusal emek stratejileri ve g¼sterimleri arasındaki ilişki ęeřitli araştırmalarda sorgulanmıştır. Şimdiye kadar yapılan araştırmaların bazısında, duygusal zeka ile derinlemesine duygusal emek g¼sterimleri arasında pozitif y¼nl¼ bir ilişkinin olduğu, y¼zeysel duygusal emek g¼sterimleri arasında ise negatif y¼nl¼ bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Duygusal zekası y¼ksek olan kişilerde, y¼zeysel duygusal emek g¼sterimlerinin azaldığı ve y¼zeysel duygusal emeğin neden olduğu t¼kenmiřliđin de azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır (G¼ler ve Marşap, 2019:74). Duygusal zeka ile duygusal emek arasındaki ilişkinin y¼neticiler açısından incelendiği bir araştırmada, duygusal zeka ile duygusal emek g¼sterimleri arasındaki ilişki d¼zeylerinin y¼ksek olduğu ve bunun iş doyumunu etkilediği sonucu ortaya ęıkırmıřtır (Wong, Wong ve Law, 2005:246). Bu bağlamda, duygusal zeka ile duygusal emek arasındaki ilişkinin boyutu örg¼t, örg¼t ęalıřanları ve m¼řteriler açısından incelenmeli ve bu iki alanın birbirleri ile olan ilişkisi farklı değişkenler açısından araştırılarak araştırmanın sonuçları hem örg¼tsel davranış hem de ęalıřan psikolojisi açısından katkı sağlamaktadır.

## SONUÇ

Küreselleşme ve bilgi çağı toplumuna geçiş sürecinin yaşanmaya başlanması ile beraber üretim sektörünün yerine hizmet sektörünün giderek ekonomik yapıda daha çok yer tutmaya başlamıştır. Bunun sonucunda, çalışma şart ve koşullarında ve çalışanlarda aranan özelliklerde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu aranan özelliklerin başında duygularını doğru ve uygun bir biçimde dile getiren ve kendini ifade edebilen duygu yönetimine sahip bireyler gelmektedir. Duygusal zeka denilen bu özellik, hem çalışanın kendisine hem de çalıştığı kuruma katkı sağlamaktadır. Duygusal zeka, sonradan geliştirilebilen eğitime açık bir yetenektir ve kişinin kendi iradesine bağlıdır. Duygusal zekaya sahip çalışanlar ve kurumlar, iki yönlü iletişime açık, duyguları yapıcı biçimde yönetirler. Bu özellik her iki tarafa da başarı getirmektedir.

Hizmet sektöründe, müşteriler ile yüz yüze gerçekleştirilen ilişkiler münasebetiyle aranan bir başka önemli özellik duygusal emek davranışında bulunabilecek çalışanlardır. Duygusal emek, tamamen kişiye çalıştığı kurum tarafından dayatılan standart davranış kalıplarıdır. Hissedilmeyen duyguların hissediliyormuş gibi yapılarak karşı tarafa yansıtılmasıdır. Bu durum çalışanlarda duygusal çelişki, stres, yabancılaşma ve tükenmişlik sendromu gibi rahatsızlıklara yol açabilmektedir.

Sonuç itibarıyla, duygusal zeka kişinin kendisinin hayat kalitesini ve çalıştığı kurumun iş kalitesini arttırmaktadır. Yüzeysel duygusal emek ise kişinin bir süre sonra hayat kalitesini düşürmekte uzun vadede

ise kuruma işgücü devri, verimsizlik gibi maliyetlere neden olarak kurumun iş kalitesini düşürebilmektedir. Bu sebeple, yüzeysel duygusal emeğin gerek örgütsel davranış gerekse de çalışan psikolojisi açısından neden olacağı zararın azaltılmasında duygusal zekanın önemine dikkat çekilmeli, duygusal zekanın çalışanlarda artırılmasını sağlayacak eğitimlere ağırlık verilmelidir.

## KAYNAKÇA

- Arslan R. Efe, D. ve Aydın, E. (2013). Duygusal Zeka ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Sağlık Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C.5, S.3, ss.169-180.
- Beceran, E. (2012). Duygusal ve Sosyal Zekamız, Postiga yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, ss.11-97.
- Beceran, E. (2015). Kurumsal Duygusal Zeka, (Çevrimiçi): [www.duygusalzeka.net](http://www.duygusalzeka.net), Erişim tarihi, 21.06.2015.
- Çerik, Ş. ve Bozkurt, S. (2010). Çalışanların Örgütsel Sosyalizasyon ve Kariyer Çapalarına Yönelik Algılamaları Sırasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Banka Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: Ocak ss.77-97.
- Demir, M. (2010). Duygusal zekanın insan kaynakları seçimindeki etkisi: konaklama işletmelerinde yöneticiler üzerine bir araştırma, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C.7, S.1, ss.1066-1081.
- Doğan, S. ve Demiral Ö. (2007). Kurumların Başarısında Duygusal Zekanın Rolü ve Önemi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C.14, S.1, ss. 209-230.
- Goleman, D. (2012). Duygusal Zeka: Neden IQ' dan Daha Önemlidir, Çev. Banu Seçkin Yüksek, Varlık Yayınları, İstanbul, ss.1-437.
- Güler, H. N. ve Marşap, A. (2019). Duygusal Zeka ve Duygusal Emek Etkileşimi Üzerine Bir Literatür İncelemesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:18 Sayı:35 ss.63-81.



- Güngör, M. (2009). Duygusal Emek Kavramı: Süreci ve Sonuçları, Kamu-İş Dergisi, C:11, S.1, ss.167-184.
- Oral, L. ve Köse, S. (2011). Hekimlerin Duygusal Emek Kullanımı ile İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.16, S.2, ss.463-492.
- Öz, Ünler, E. (2000). Duygusal Emek Davranışlarının Çalışanların İş Sonuçlarına Etkisi, Beta Yayınları, İstanbul, ss.88.
- Seçer, Ş. H. (2009). Çalışma Yaşamında Davranış, Güncel Yaklaşımlar, Umuttepe Yayınları, Yayın No:25, Editörler, Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür, ss.1-566.
- Yaylacı Ö, G. (2008). Kariyer Yaşamında Duygusal Zeka ve İletişim Yeteneği: “Diyalog ve Duyguları Yönetmek”, Hayat yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, ss.11-256.
- Wong, C.S., Wong, P.M. ve Law, K.S. (2005). The interaction effect of emotional intelligence and emotional labor on job satisfaction: A test of Holland's classification of occupations. In: Emotions in Organizational Behavior, Hartel, C., Zerbe, W. ve Ashkanasy, N. (Ed.). Lawrence Erlbaum, London, ss.235-251.

**BÖLÜM 2:**  
**SOSYAL PROBLEMLERİN YEREL ÖLÇEKTE ÇÖZÜMÜNDE**  
**SOSYAL BELEDİYECİLİK YAKLAŞIMI**

Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK<sup>1</sup>

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> KSÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, ismailgokturk@yahoo.com

<sup>2</sup> KSÜ İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, myilmaz25@gmail.com



## 1. Giriş\*

Ülkemizde, sosyal belediyecilik meseleleri, yerel yönetimler seçim kampanyalarında en fazla gündeme gelen konular haline gelmiştir. Dolayısıyla, ülkemizin toplumsal/güncel sorunlarının baş aktörleri, kentleşme ve sanayileşme sürecinde göç ve gecekondulugusuyla gündeme gelen ve son dönemlerde ise sosyal refah devleti kavramı, ekonomik ve sosyal kalkınma, fırsat eşitliği gibi kavramlarla hizmet sunumu konusunda ön plana çıkan dezavantajlı kesimlerdir. Engelliler, yaşlılar, düşkünler, dar gelirliler, kadınlar, çocuklar, yoksullar, kimsesizler, afetzedeler vb isimler altında sayılabilecek dezavantajlı gruplar, ötekileştirme ve dışlanma riskine karşı, pozitif ayrımcılık içeren sosyal politikalarla desteklenmektedir. Bu kategorinin içine, özellikle son dönemlerde, “açık kapı” politikasıyla kabul ettiğimiz, savaşıardan, iç karışıklıklardan, insanlık dışı muamelelerden kaçıp ülkemize sığınan ve sayıları milyonlarla ifade edilen göçmenler dahil olmuştur. Bu grupların her alanda diğer insanlarla eşit koşullarda yaşaması için merkezi ve yerel ölçekte düzenlemeler yapılması hem sosyolojik bir gereklilik, hem insanlığın ve toplumun geleceğine bir yatırımdır.

Modernleşme sürecinde toplumda eşitsizliklerin ortaya çıkması, yeterli hayat şartlarına sahip olmayan halk kesimlerinin

---

\*Bu çalışma, 23-24 Ekim 2008 tarihinde Sakarya Üniversitesi'nde düzenlenmiş olan “1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu”nda sunulan “Toplumsal Sorunların Çözümünde Yeni Belediyecilik Anlayışı: Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı” isimli tebliğden, kitap bölümü olarak genişletilmiş ve ortaya çıkan yeni sorunlar, yeni mevzuat düzenlemeleri ve güncel uygulamalar çerçevesinde güncellenerek hazırlanmıştır.

ötekileş(tiril)mesine yol açmıştır. Anayasalara “sosyal devlet” ilkesi konularak toplumsal “eşitsizliklerin” giderilmesine, zayıfların korunmasına çalışılmıştır. Bilindiği gibi sosyal devlet, her vatandaşa insan onuruna yaraşır asgari insani hayat standartlarını sağlamak amacıyla gerekli politikaları üreten devlet anlayışıdır. Bir toplumun sağlam bir gelecek inşası için, “ötekileştirilenlerin” topluma kazandırılması önem arz etmektedir.

Sosyal devlet ilkesinin hayata geçirilmesinden ve toplumda yalnızlaşan dezavantajlı grupların sorunlarının çözülmesinden sadece merkezi yönetimler değil; aynı zamanda yerel yönetimler de sorumludur. Yerel yönetimlerin son yıllarda demokrasi, küreselleşme, yerelleşme, yönetişim, hızlı kentleşme, göç, hizmet kalitesi vb. kavramlarla anılması; dünyada yerel yönetimlerin artan önemi, AB’ye uyum süreci, toplumsal talepler, kamu yönetiminin iç yetersizlikleri ve modernleşme çabaları, yerel yönetimleri gündeme taşımış ve öneminin vurgulanmasına yol açmıştır.

Özellikle ülkemizde yerel yönetimler alanında 2004 sonrasında yapılan reformlarla bu konulara ilişkin önemli düzenlemeler getirilmiştir. Yerel yönetimlerin sosyal fonksiyonlarının önemli bir bölümü sivil toplum kuruluşları ile birlikte gerçekleştirilmesi gereken etkinliklerdir. Devlet ve STK'lar arasında yer alan yerel yönetimlerin, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, STK'larla işbirliği ve koordinasyon içinde çalışması gerekmektedir.

Bir belediyeçilik hareketinin iktidara taşınması olarak nitelendirilen ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hayata geçirilmesine kadar devam eden AK Parti hükümetlerinin ve mevcut

Cumhurbaşkanımızın kurduğu Cumhurbaşkanlığı sisteminin siyasi reform niteliğindeki çalışmalarına, geleneğinden getirdiği sosyal yardım/hizmet anlayışını/sosyal belediyecilik anlayışını kattığını ve bunun da ilgili kanunlara yansıdığını, sosyal sorunların çözümünde yerel yönetimlerden gerektiği gibi yararlandığını söylemek mümkündür. Sosyal belediyecilik anlayışı, yerel yönetimleri sosyal sorunların çözümünde bir aracı olarak görmekte ve sorumluluklar vermektedir. Muhtaç, çaresiz ve güçsüz vatandaşların yaşam şartlarını kolaylaştırıcı yardımları yapmak ve gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek "ihtiyaç sahiplerinin korunması"ni esas alan sosyal belediyeciliğin ana amacıdır.

Bu çalışmada, dezavantajlı gruplar ile sosyal belediyecilik kavramları ele alınacaktır. Ülkemizdeki sosyal belediyecilik yaklaşımları, sosyal belediyecilikle ilgili hukuki düzenlemeler ve uygulamalar değerlendirilecektir.

## **2. Sosyal Sorunların Öznesi Olarak Kentteki ‘Öteki’ ve Dezavantajlı Gruplar**

Öteki kavramı, Türkçe sözlükte (TDK, 2008) “bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür, diğer” ve “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan” şeklinde tanımlanmaktadır. Kavram ilk defa Foucault tarafından kendine iktidar alanı tanımlayan sistemin var ettiği toplumsal grupları ve hâkim iktidar yapısının sistem dışı bıraktığı deliler, suçlular gibi alt grupları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Giddens, 2000).

Baudrillard ise, sonsuz benzeşlik örüntüsü içerisinde kendine bir iktidar alanı tanımlamaktan aciz modern insanın, kendini var etme çabası olarak kendine bir “öteki” edindiğini ileri sürmektedir (Baudrillard, 1988). Buna göre kimlik, diğerleriyle ilişki içinde oluşturulur. Dolayısıyla öteki olmadan bir kimlik tanımı yapılamayacaktır (Suner, 2006’dan aktaran Yılmaz ve Göktürk, 2018: 774).

Kavramı kentleşme ya da kentsel hizmetlerden yararlanma açısından değerlendirdiğimizde, hem coğrafi açıdan hem de sosyo-kültürel anlamda sınırlardan söz etmek mümkündür. Yerleşik olmanın ölçüsü coğrafi olduğu gibi sosyal ve kültürel ölçütleri de içerebilir. Sınırların “yerleşik” olana göre çizileceği kentte ilk akla gelen “öteki”, “göç edenler”dir. Göç etme, yerleşme ve konut çevresiyle birlikte anıldığında, “gecekonduculuk” (bu kavram, hem coğrafi hem de kültürel bir sınır inşa eder); gelinen yer ve etnik ya da dinsel kökenle birlikte anıldığında kişinin/grubun kökeni ve dinsel kimliği, ötekileştirme kategorisi olarak kullanılabilir. Yine, sosyal güvenceli çalışıp çalışmamaya göre ortaya çıkan “enformel sektör”, ötekileri içerebilir. Bütün bu “öteki gruplarının” karşılaştığı ekonomik zorluklar ve kentsel hizmetlerden yararlanamama, “kentsel yoksullar” denilen başka bir “dışlanmış”, ötekileşmiş kesimi ortaya çıkarabilir.

Kentte göçmen olmanın getireceği belli başlı sorunlar, kentle bütünleşememe, gecekondulaşma, kentsel hizmetlerden yararlanamama, vb. şeklinde sayılabilir (Özer, 2004: 67 vd.). Kentle bütünleşmede ilk engel, “yerlilerin” göç edenlere karşı küçümseyici ve dışlayıcı tutumlarından kaynaklanan ötekileştirme yaklaşımıdır.

Kentle bütünleşmede ikinci engel ise, kentli yaşam biçimini devam ettirecek maddi koşullardan yoksunluktur (Erman, 1997:304'ten Aktaran Özer, 2004: 70). Bütünleşme sorunu ile birlikte, köylü ile kentli arasında üçüncü bir kimlik ortaya çıkmakta ve bu da “kültürel gecekonduculuğu” doğurmaktadır (Genç, 1997:312'den aktaran Özer, 2004: 70).

Maddi anlamda “gecekondululuk” ise, kentin kenar semtlerinde imarsız, ruhsatsız bir şekilde inşa edilen konutlarda oturmak anlamına gelmektedir ve coğrafi bir sınır inşa etmektedir. Gecekonduyu kentle bütünleşme sorununun en aza indirilmesini ya da bertaraf edilmesini sağlayan bir “tampon mekanizma” olarak görenler (Kıray, 1964) de vardır; belirli bir (marjinal, modern/formel kesim tarafından emilmeyen) emeğin mekana yansıması olarak ele alanlar (Şenyapılı, 1981) ya da bağımlı kentleşmenin sonucu olarak değerlendirenler de vardır (Kongar, 1982:25). Ötekiliği, Birleşmiş Milletlerin tanımından hareketle dezavantajlı gruplar (Özgen, 2001: 89) olarak geniş anlamda ele aldığımızda; bu grupları, işsizler, yoksullar, göçmenler, kadınlar, çocuklar, özürllüler, vb. şeklinde sıralamak mümkündür. Nihayetinde bütün bunlarla bağlantılı olarak kentsel bir öteki olarak “yoksulluk”tan, garibanlıktan söz edilebilir (Erdoğan vd, 2001:7).

Uluslararası Çalışma Örgütü, temel ihtiyaçlardan biri olarak “İçinde yaşanılan topluluk tarafından sağlanan toplu tüketim konusu olan kentsel/yerel hizmetleri de (güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık, eğitim, vb.)” saymaktadır (Balcı, Deşmek ve Ertuna, 2002: 49). Bu hizmetlerden yararlanma ölçüsü de ötekinin tanımında önemli bir yer tutmaktadır.



Türkiye’de “ötekiler” üzerine yapılan çalışma ve değerlendirmelerde, göç, yoksulluk, istihdam biçimi/istihdam edilememe ve yoksunluk boyutu üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu çalışmada “ötekilik” daha çok kentsel hizmetlerden yararlanamama boyutuyla ele alınıp bu soruna çözüm aranılacaktır.

Sosyolojik anlamda “öteki” olarak nitelendirilen kesimler, sosyal politikalar bağlamında “dezavantajlı gruplar” olarak isimlendirilmektedir. Öteki dendiğinde yoksulluk alt kültürü bağlamında dışlanmış kesimler akla gelirken; dezavantajlı gruplar daha geniş bir çerçeveyi kapsamaktadır. Toplumun bütün kesimlerindeki yaşlı, çocuk, kadın, işsiz, engelli, eski hükümlü, mülteci, yoksul gibi belli alanlarda yoksunluk yaşayanlar bu kapsama girmektedir.

### **3. Sosyal Devlet Anlayışının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi**

Kapitalist üretim ve bölüşüm rejiminin temel paradigması olan liberal iktisat anlayışında bütün ekonomik ve sosyal ilişkiler piyasa şartlarında belirlenmektedir. Menfaatinin insanı (homoeconomicus) olan birey ve özel teşebbüsler, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” şeklinde formüle edilen sosyo-ekonomik vasatta her türlü kâr getirici ve kâr artırıcı faaliyette bulunabilirler. Bu anlayış, 19. yy’ın klasik liberalizm döneminde, Avrupa ülkelerinde hâkim olan bölüşüm ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır. Burada devletin fonksiyonu da girişimcilik ve özel mülkiyet önündeki engelleri kaldırmak, bunların gelişmesini ve korunmasını sağlamaktır.

Klasik liberalizme getirilen eleştiriler, sosyal devlet anlayışının fikrî temellerini oluşturmuştur. Bunda sosyalist düşüncenin ve Marksizm'in payı büyüktür. 1848 Fransız Anayasası sosyal devlet kavramını temel metin düzeyinde ele alan ilk anayasa olmuştur. Fransa'yı Almanya takip etmiş ve 1919'da Weimar Anayasası da "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese insanlığına yaraşır bir şekilde düzenlenmesi" esasını benimseyerek Fransız Anayasası'nda olduğu gibi eğitim, çalışma ve sağlık haklarını güvenceye almış ve eşitlik ilkesini vurgulamıştır (Bulut, 2003: 176-177). Refah devleti kavramı İngilizcede ilk defa, İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1941'de İngiltere'yi Nazi Almanyası'ndan ayırmak için Başpiskoposluk Kilisesi kullanmıştır. Daha sonra literatürde hızlı yayılmayı da sağlayacak olan Beveridge Raporu (1942) ile kavram ünlenmiş ve yaygınlaşmıştır. Sosyal refah devleti yahut da "refah devleti" (welfare state) uygulamaları denilen bu eğilim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün Avrupa ülkelerine yayılmış ve 1970'li yılların sonlarına kadar, bölüşüm ilişkilerini, emek lehine geniş bir alanda düzenlemeye ve etkilemeye devam etmiştir.

Sosyal devlet (refah devleti) kavramı, "kişi ve ailelere sosyal statü ve sınıflarına bakılmaksızın, sahip oldukları gelir ve mülklerden bağımsız olarak minimum bir gelirin garanti edilmesi, ferdi ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik, tabii afetler gibi belirli sosyal riskleri karşılayabilecek duruma getirilmeleri amacıyla piyasa güçlerinin işleyişine müdahaleyi de içeren politikaları uygulayan devlet" şeklinde tanımlanabilir. Bu tanıma eğitim hizmetleri, sosyal yardımlar ve konutu da kapsayacak şekilde

genişleten görüşler de mevcuttur (Gough, 2008:1,2). “En insancıl devlet modellerinden biri” (www.turkhukuksitesi.com, 2008) olarak tanımlanan sosyal devlet; herkese insan onuruna yaraşır asgarî bir hayat seviyesi sağlamayı amaçlayan anlayıştır (www.anayasa.gen.tr, 2008).

Türkiye’de de yapılan bütün anayasalarda sosyal devlet uygulamalarına ilişkin hükümler yer almıştır. 1924 Anayasası’nda eğitim ve öğretimin ücretsiz olması hükme bağlanmış; 1926’da kabul edilen Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu’nda iş güvenliğine ilişkin hükümler yer almıştır. 1961 Anayasası, “sosyal devlet”i ilke olarak ilk defa zikretmiş ve devletin hak ve ödevleri başlığı altında sosyal devlet uygulamalarını devletin ödevleri olarak sıralamıştır. 1982 anayasası da 5. maddede benzer bir eğilim sergilemiş ve devletin temel amaç ve görevlerini, “kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” şeklinde ifade etmiştir (Kantarıcı, 2003:76 vd.; Bulut, 2003:177-179).

Anayasa’ya göre devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun olarak, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir. Dolayısıyla refah devleti uygulamalarında devletin mali kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda yerel kaynakların, sivil toplum örgütlenmelerinin devreye girmesi kaçınılmazdır. Bu anlamda belediyelerin imkân ve sorumlulukları oldukça fazladır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nüfus artışı ve bunun sonucu olarak kentleşmeyle birlikte belediyelerin sosyal politikaya ilişkin sorumluluklarında artış olmuştur (Belli, 2019: 35). Aşağıda bu çerçevede sosyal belediyeçilik kavramı ve kapsamı incelenecektir.

#### **4. Sosyal Belediyeçilik Kavramı ve Kapsamı**

Sosyal belediyeçilik, çocuklar, yaşlılar, kadınlar, engelliler, eski hükümlüler, göçmenler, kimsesizler, yoksullar vb. gibi dezavantajlı kesimlerle ilgili sosyal politikaların yerel düzeyde uygulanmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede, söz konusu grupların, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının sağlanması, gelir dağılımı eşitsizliklerinden kaynaklı sorunlarının azaltılması, eğitim sağlık, sosyal güvenlik gibi sosyal haklardan faydalanabilmeleri için gerekli kamu yatırımlarının yapılması ve bu çerçevede yerel düzeyde sosyal gelişme sağlanmasını amaçlayan belediyeçilik anlayışıdır.

Sosyal belediyeçilik, "mahalli idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca yönlendiren; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve entegrasyonun tesis edilmesi ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet kavramlarını güçlendirmeye yönelik olarak yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen" bir modeldir (Akdoğan, 2006: 44).

Sosyal belediyecilik anlayışında, belediyeler, sosyal konut, sosyal hizmet, sosyal yardım, sosyal danışmanlık, istihdam, yoksulluğun giderilmesi, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması gibi değişik sosyal alanlara ve özellikle dezavantajlı gruplara yönelik programlar hazırlayarak uygulamaktadırlar. Belirtilen dezavantajlı gruplara, belirtilen alanlardaki hizmetleri en etkili ve verimli bir şekilde uygulamaya geçiren anlayışa “sosyal belediyecilik” denmektedir. İhtiyaçları en iyi şekilde tespit edip kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanma imkanı veren bu anlayışta, belediyecilik sadece altyapı yatırımları yapan bir kurum olarak anlaşılmaz; aynı zamanda belde halkının sosyal ve kültürel hayatına katkıda bulunan, bu konuda görev ve sorumluluklar üstlenen bir kurum olarak görülür (Çelik, 2014: 6).

Belediyelerin görev alanlarına giren kentsel hizmetler, günümüzde daha çok sosyal boyutu olan hizmetlere dönüşmektedir. Klasik belediyecilik anlayışında, kentsel altyapı hizmetleri öne çıkmaktayken, artık klasik belediyecilik hizmetlerinin yanı sıra, hayat kalitesini artırıcı sosyal hizmetler daha çok talep edilir olmuştur. Bu hizmetlerin yerel düzeydeki ihtiyaçların belirlenmesinde daha etkin olmaları ve hizmet sunumunu da hızlı ve pratik bir şekilde gerçekleştirebilmeleri nedeniyle mahalli idareler tarafından yerine getirilmesi, merkezi idareye göre daha verimli olmaktadır.

Ülkenin hayat standartlarının ve refah düzeyinin artmasıyla birlikte, sosyal refah talepleri çeşitlenmekte ve belediyelerin bu alanlara yönelmeleri de yoğunlaşmaktadır. Bu çerçevede, refah seviyesinin yüksek olduğu büyük kentlerde ulaşılabilir nitelikte olan bir kısım sosyal, kültürel, sportif, sanatsal etkinlikler (tiyatro, konser, sinema, konferans, sergi, sportif yatırımları vb.) sosyal belediyecilik

anlayışıyla daha küçük kentlere götürülebilmektedir. Yerel boyutlu kültürel hizmetlere örnek olarak Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin başlattığı ve yaygın bir şekilde sunduğu “taziye evleri” hizmeti gösterilebilir.

Son dönemde, birey, aile ve toplulukların üç kategoride değerlendirilebilecek sorunlarının yerel ölçekte çözümüne yönelik belediyeçilik uygulamaları sosyal belediyeçilik olarak nitelendirilmektedir. Bunlar, sosyal çevre temelli yoksulluk, işsizlik, dilencilik, suçluluk ve madde bağımlılığı gibi sorunlar; belediyelerin kendi sınırları içinde meydana gelen doğal afetlerden zarar görenlerin yaşadığı sorunlar ve insan bünyesi kaynaklı yaşlılık, engellilik, çocuk ve kadın olma durumundan ortaya çıkan sorunlardır (Aygen, 2014: 181-182).

## **5. Türkiye’de Sosyal Demokrasi ve Muhafazakar Demokrasi Geleneklerinin Sosyal Belediyeçilik Anlayışı**

Bu başlık altında siyasetin iki ana akımı olan ve genelde belediyelerin yönetiminde bulunan sosyal demokrasi ve muhafazakar demokrasi geleneklerinin sosyal belediyeçilik yaklaşımları incelenecektir.

### **5.1. Sosyal Demokrasi Geleneğinin Toplumsal Belediyeçilik Anlayışı**

Türkiye’de bugünkü belediyeçilik uygulamalarının hukuki temeli, 1930’larda çıkarılan Fransa’dan uyarlanmış 1580 sayılı yasaya dayanmaktadır. 1930–1945 yılları arasında Türkiye’de hâkim olan tek parti rejiminin, ideolojisindeki devlet-siyaset anlayışı, belediye yasalarına da yansımıştır. Belediyeler karar alma süreçlerinde, kaynak

ve yetki kullanımlarında ve hatta haberleşmelerinde merkezi yönetimin sıkı bir kontrolü altındaydılar (<http://kisi.deu.edu.tr>, 2008).

Dönemin tek partisi CHP, devletle bütünleşmiş bir parti anlayışı ile hareket etmiş; altı okla simgelenen programla “devletçilik” ilkesine geçilmiştir. Üretimde Devletçilik ilkesinin benimsenmesi etkisini belde düzeyinde de gösterecek, birçok kamu hizmetinin üretimi o zaman kullanılan terimle “belediyeleştirilecektir”. Dönemin Devletçilik uygulamasıyla, belediyeçilik uygulamaları birbiriyle uyum içerisindedir. Yerel yönetimlerle en fazla ilişkili ilke olarak halkçılık ilkesinin tek parti dönemi uygulaması ise, "halka rağmen, halk için" ifadesiyle simgelenebilir. Belediyeler, halkevleri gibi sivil örgütlenmeler ve merkezi hükümetin organları (vali, kaymakam gibi) genellikle aynı şahıs olmakta ve CHP il başkanlığını da yürütmekteydi.

1580 Sayılı Yasada göz önünde tutulan ilkeler; belediyeler arası eşitlik ilkesi (özel önem verilen Ankara ve İstanbul yasayla kapsam dışında tutuluyordu); belediyelerin icraatlarında serbest bırakılma ilkesi; Belediyeler üzerinde güçlü bir merkezi yönetim denetimi ilkesi; tek dereceli seçim ve halkın etkin denetiminin sağlanması ilkesi, belediyelerin hizmet alanının genişletilmesi ilkeleridir.

1973 yerel seçimlerini izleyen yıllarda, ilk kez gündeme gelen “yeni belediyeçilik” anlayışının, belirli demokratik düşünce, gelenek ve pratikleri içeren bir tarihsel gelişmenin ve dönemin kendine özgü şartlarının etkilemesiyle oluştuğu söylenebilir. Böyle bir akımın doğmasında toplumun yapısında ve özelemlerindeki değişmelerin yanı sıra 1973 seçimlerinde ilk kez büyük kentlerin (İstanbul, Ankara,

İzmit) belediye başkanlıklarının sosyal demokrat adaylarca kazanılması; büyükşehir belediyelerinin muhalefetin denetimine geçmiş olması etkili olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), yerel yönetim sorunlarına yeni bir bakış açısı getiren görüşleri, belediyeler, belediye birlikleri ve parti genel merkezince hazırlanan resmi belgelerde, "yeni belediyeçilik anlayışı" olarak adlandırılmıştır (Keleş, 2006: 453).

Ankara Belediyesi'nce çıkarılmış bulunan bir kitapçıkta yeni belediyeçilik anlayışının ilkeleri şöyle özetlenmiştir: Yeni belediye sosyal adaletçi olmalıdır; bütün halk katmanlarının karar sürecine katılmasına imkân sağlamalıdır; yeni belediye, "yerel yönetim değil, yerel hükümet olmalıdır"; "tekelci rantların" oluşmasına meydan vermemeli; kaynak yaratıcı ve üretici olmalıdır. Belediyeler, "birlikçi ve bütünlükçü" olmalıdırlar (Keleş, 2006: 455-457).

1973 sonrasında gelişen belediyeçilik anlayışı, toplu konut girişimleri içinde olmuş, toplu taşımaya önem vermiş, (petrol krizinin de etkisiyle) belediyelerin görev alanlarını genişletmiştir. Bu dönemin önemli bir olayı da Yerel Yönetimler Bakanlığı'nın kurulmasıdır.

Sosyal demokrat düşünce yeni dönemde, belediyeleri dayanışmacı toplumun temeli olarak görmektedir. Çünkü insanların gündelik yaşamını belirleyen yerel yönetimler sosyal çelişkileri dengelemekte; tarihiyle, kültürüyle yerel ve yöresel yaşam dünyasına ortaklık, birliktelik, öngörülebilirlik ve güvenlik duygusu kazandırmaktadır. Sosyal demokrasi, yerel öz-yönetimi güçlendirmek, niteliklerini iyileştirmek ve örgütlenme özgürlüklerini artırmak istemektedir (www.sodev.org.tr, 2008).



Kamu yönetimini yeniden yapılandırmayı programına alan CHP, tek parti CHP'sinden farklı olarak, merkeziyetçiliği eleştirmekte; merkez yönetim örgütlerini olabildiğince küçülterek yerinden yönetimi en güçlü boyutuyla uygulamaya koymak gerektiğini düşünmektedir. Bu düzenleme ile yönetim ve yetki sorumluluğunun gerçek sahibi olan halka kamu hizmeti ile ilgili kaynak ve olanakların da hizmetten yararlanacak olan yöre insanına bırakılması sağlanmış olacaktır. CHP, yerel yönetimler üzerindeki tüm vesayet yetkilerinin kaldırılmasını öngörmektedir.

CHP, yerel yönetimlerin yeni görev, yetki ve sorumluluk alanlarına yönelmelerini; eğitim, iyileştirme ve koruyucu sağlık hizmetlerini yerine getirmeleri; engelliler, kimsesiz çocuklar ve bakıma muhtaç yaşlılara yönelik duyarlılığın geliştirilmesi, çevrenin korunması, turizmin desteklenmesi ve trafik gibi alanlarda etkin olmalarını savunmaktadır (www.chp.org.tr, 2008). Bu bağlamda, CHP Parti Programı'nda yerel yönetimlerin bedelsiz rehabilitasyon ve koruyucu sağlık hizmetleri sağlaması, desteğe muhtaç engelliler, kimsesiz çocuklar ve bakıma muhtaç yaşlılarla ilgili koruyucu sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar vermesi, kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımlarını sağlayıcı, statülerini artırıcı ve kadın erkek eşitliğini güçlendirici projeler gerçekleştirmesi gibi sosyal belediyecilik uygulamaları vurgulanmaktadır (CHP, 2019: 89).

## 5.2. Muhafazakâr Demokrasi Geleneğinin Sosyal Belediyecilik Anlayışı

Muhafazakâr demokrasi geleneği, yerel yönetimlerde uyguladığı başarılı sosyal belediyecilikle gelişmiş ve birçok engellemeye rağmen bugünkü güçlü siyasal yapısını kazanmıştır. Bu itibarla 27.03.1994 seçimleriyle birlikte yerel yönetimlerde iktidarı ele alan RP ve o hareket içinden doğan AK Parti'nin yerel yönetimlerle ilgili görüşleri önem arz etmektedir.

RP'nin yerel yönetim programının teorisi, partinin paradigmasını oluşturan “Adil Düzene” göre oluşturulmuş ve 1994 seçimlerinde yerel yönetimlerde işbaşına gelmeleriyle uygulamaya konmuştur. Adil düzen, dayandığı dünya görüşü bakımından merkezîyetçi değildir. Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında dengeli ilişkilerin kurulmasını öngören Adil Düzen'de esas olan sorunların meydana geldiği mahalde çözümlenmesidir. Mahallinde çözülemeyen sorunlar bir üst yönetime aktarılır. Devleti bir hizmet müessesesi olarak gören adil düzen, (merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkisinde de) bölüşümde nimet külfet dengesinin sağlanmasını savunur.

Adil düzen hızlı kentleşmeyi, kırsal alanda iş ve istihdam imkânları oluşturarak, yavaşlatmayı öngörmekteydi. İmar ve iskân politikası ile ihtiyaç sahiplerine sağlıklı ve ucuz konut sağlanacak, çevre temizliği ve sağlığı korunacak, yerleşme merkezleri çalışmaya ve dinlenmeye daha elverişli koşullara kavuşacak biçimde düzenlenecekti.

Adil düzen'in belediyecilik anlayışının dayandığı esaslar; belediyenin esas sahibinin belde sakinleri olduğu gerçeğinden

hareketle belediyenin, halkın inanç ve dünya görüşüne göre yönetilmesi; dürüst yönetim; açık belediyeçilik; katılımcı belediyeçilik ve bilimin ışığında icraat gibi unsurlardır. Başkan beldeyi, emanet sahibi olan halkın anlayışı ve dünya görüşüne göre yöneten bir “şehremini”dir.

2003 yılında iktidara gelen AK Parti, hükümet programında, kamu yönetiminde ve bu arada yerel yönetimlerde bir "reform" ihtiyacından söz ediyordu. Kamu Yönetimi Temel Kanunu Çalışma Grubu tarafından hazırlanan “Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim” kitabında, yerel yönetimlerin "ağır bir merkezi vesayet" altında olduklarına ve "yetersiz gelir kaynaklarına sahip" bulduklarına dikkat çekilmekte ve yerel yönetimlerin, "Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na uygun olarak yeniden yapılanma ihtiyacı içinde bulunduğu" vurgulanmaktadır (Keleş, 2006: 479-480).

Düşünülen değişime göre, merkezi idarenin görev ve fonksiyonları sayılacak, geriye kalan her türlü mahalli müşterek nitelikli görev ve hizmetler, yerel yönetimlerin sorumluluğuna verilecekti. Bu işbölümünde, keyfilik değil, hizmetin hangi noktada daha etkili ve verimli bir şekilde ve vatandaşın arzuları doğrultusunda verileceği esas alınacaktı.

AK Parti'nin parti programında demokrasinin sadece bir seçme ve seçilme rejimi değil, aynı zamanda katılma ve işbirliği rejimi olarak algılanması gerektiği ve bu katılım ve işbirliğini gerçekleştirecek temel birimlerin ise yerel yönetimler olduğu vurgulanmaktaydı. Yerel yönetimlere yerel ihtiyaçlara göre yönetim

biçimlerini geliştirme yetkisi verileceği; yerel yönetimlerin kendi görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli harcamaları karşılayacak düzeyde ve çeşitlilikte mali güce kavuşmalarının sağlanacağı; yerel yönetimlerin karar alma süreci ve bazı faaliyetlerine sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanacağı ve kendi alanlarıyla ilgili düzenlemelere gidilmeden önce yerel yönetimlere danışılması ilkesinin getirileceği belirtilmiştir (www.akparti.org.tr, 2008).

AK Parti'nin parti programında işsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, engellileri gözeten, onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının hayata geçirileceği ve bu çerçevede merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum işbirliğinin sağlanarak verimlik, sürat ve kapasitenin geliştirileceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede yerel yönetimler ve sivil kuruluşlar ile iş birliği yapılarak kentsel alanlar, işyerleri, okullar başta olmak üzere tüm kamusal alanlarda engellilerin hayatını kolaylaştıracak yapısal önlemlerin alınacağı bilgisine yer verilmektedir (AK Parti, 2019).

Son dönemlerde bütün kurumlarda olduğu gibi AK Parti belediyeleri de “engelsiz yaşam” hedefi çerçevesinde dezavantajlı grupların kent hayatında daha rahat bir şekilde var olmalarını sağlayacak düzenlemeler yapmaktadırlar. AK Parti'nin 2023 Siyasi Vizyon Belgesi'nde bu anlayış şu şekilde vurgulanmaktadır: “Çocuklar, engelliler, yaşlılar ve tüm dezavantajlı grupların hayatını kolaylaştıracak engelsiz kentler hedefimizdir” (www.akparti.org.tr, 2019).

Aşağıda son dönemlerde konuyla ilgili olarak çıkarılan mevzuat ve uygulamalarda sosyal belediyeçilik yaklaşımı ele alınmaktadır.

## **6. Yerel Yönetimlerle İlgili Mevzuatta Sosyal Belediyeçilik Yaklaşımı**

Bu başlık altında hukuki düzenlemelerde, yerel yönetimlerin konumuzla ilgili yetki ve sorumluluklarının nasıl ele alındığı inceleme konusu yapılacaktır.

### **6.1. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5360 Sayılı Kanunda Düzenlenen Sosyal Belediyeçilik Anlayışı**

2012 yılında çıkarılan 5360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la hem yeni büyükşehir belediyeleri ihdas edilmiş hem de 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır.

2004 yılında kabul edilen ve 2012 yılında değiştirilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi (BŞB) Kanununun 3. maddesinin a bendine göre, büyükşehir belediyesi, sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu düzenlemeyle, daha önce belediye sınırlarına dahil edilmeyen kırsal yerleşim bölgelerindeki dezavantajlı vatandaşlara da belediye tarafından hizmetler sunulması mümkün hale gelmiştir.

Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 7. maddenin v. bendine göre, belediyeler, “sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek” görevlerini haizdirler. Bu hizmetleri yürütürken “üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapma görev ve sorumluluğu da bulunmaktadır. Bu maddeye göre BŞB toplumdaki tüm dezavantajlı gruplar için her türlü sosyal ve kültürel hizmeti yerine getirebileceklerdir. Aynı madde ile belediyelere "meslek ve beceri kazandırma" hizmetlerini yapma veya yaptırma görev ve sorumluluğu verilmiştir. Bu kurslar, toplumun çalışmayan, çalışamayan veya çalışıp da bir meslek veya sanatı öğrenmek isteyen kesimlerine yöneliktir. Bu bağlamda ev hanımları, okumamış genç kızlar, işsiz gençler, engelliler vb insanlar bu tür etkinliklere katılıp bir meslek veya beceri kazanabilecek; bir yandan gelir elde ederken, diğer taraftan kurslar marifetiyle yeni bir sosyal çevreye katılıp sosyalleşeceklerdir.

Kanun koyucu “...yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak” vb gibi görev ve yetkileri hem BŞB’lere, hem de ilçe belediyelerine vermektedir.

Büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 18. maddenin m bendine göre, “bütçede yoksul ve muhtaçlar için

ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak” denilerek, belediye başkanına toplumun dezavantajlı kesimleri için faaliyette bulunma konusunda yetki verilmektedir. BŞB başkanı, "bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği" kullanabilecektir. Ekonomik anlamda dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler için yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar belediye harcamaları olarak bütçeye işlenebilecektir.

5216 sayılı Büyükşehir belediye kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu'ndan farklı olarak engellilere yönelik önemli düzenlemeler getirmiştir. Kanun engellilere yönelik hizmet verecek "engelli hizmet birimleri" kurulmasını Büyükşehir belediyelerine görev olarak vermektedir. Bu birimler, "engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri" vereceklerdir.

Ayrıca belediyeler, "engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği" de yapabileceklerdir. 2006 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği'ne göre belediyeler, özürlülere yönelik hizmet birimleri oluşturacaklardır. Bu birimlerin görevleri, özürlü veritabanı oluşturmak, özürlü ve ailelerini bilinçlendirici seminerler vermek, danışmanlık yapmak, özürlülüğü önlemeye yönelik yayınlar yapmak, özürlülere yönelik mesleki eğitimler vermek, fakir olanlarına yardımda bulunmak, ihtiyaç halinde hastane, okul gibi yerlere ulaşımlarını sağlamak olarak sayılmıştır.

Büyükşehir belediyesinin giderlerini düzenleyen 24. maddenin j bendinde “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere

yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar” için ayrılacak ödenekler düzenlenmektedir.

Bu düzenlemelerle dezavantajlı kesimler, özellikle engellilerin toplumsal hayata katılımı sağlanmaktadır. Böylece engellilerin kentsel hizmetlere ulaşımı ve erişimi kolaylaştırılmaktadır.

## **6.2. 5393 Sayılı Belediye Kanununda Sosyal Belediyecilik**

5393 sayılı yeni Belediye Kanununa göre belediyeler, "belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki (her türlü) ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde" bulunabileceklerdir. Yani yerel sınırlar içinde toplumun yerel ve ortak tüm ihtiyaçlarının muhatabı belediyelerdir.

Kanun'un 13. Maddesi'ne göre, herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediyeler, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yaparlar.

Belediyenin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 14. maddenin a bendinde “..kültür ve sanat, ..sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma vb gibi hizmetleri yapar veya yaptırır” denmektedir. Bunun açılımı olarak çocuklar ve kadınlara yönelik bir takım hizmetler belediyelerce sunulmaktadır.

Belediye Kanunu'nda 2012 yılında yapılan değişiklik çerçevesinde büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki



belediyelere, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açma zorunluluğu getirilmiştir. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler.

Belediyeler, belde halkına sundukları sosyal hizmet ve faaliyetlerle aynı zamanda sosyal devlet anlayışının gereklerine uygun olarak sosyal adaletin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Belediyeler, hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemleri beldenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini de dikkate alarak uygulayacaklar; hizmetlerin vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmasına dikkat edeceklerdir.

"Meslek ve beceri kazandırma" hizmetlerini yapma veya yaptırma görev ve sorumluluğu gereği açılacak kurslar, toplumun çalışmayan, çalışamayan veya çalışıp da bir meslek veya sanatı öğrenmek isteyen kesimlerine yöneliktir. Bu bağlamda ev hanımları, okumamış genç kızlar, işsiz gençler, engelliler vb insanlar bu tür etkinliklere katılıp bir meslek veya beceri kazanabilmektedir. Bu kursların ekonomik sonucu şüphesiz bu kesimlerin gelir elde etmesi iken, sosyal sonucu ise yeni bir sosyal çevreye katılıp sosyalleşmesidir.

Belediyeler gıda bankacılığı ile toplumun ötekileri diye nitelendirdiğimiz kesime sosyal yardımlarda bulunabilir. Bunu uygularken de o grupların özelliklerine uygun bir yöntem belirlemesi gerekmektedir. "Belediyenin yetkileri ve imtiyazları" başlıklı 15. maddede belediyelerin zabıta marifetiyle işporta vb. denetimlerinde

ele geçen ve gıda dışı olan malların yoksullara verilebileceğine ilişkin hüküm yer almıştır. Bu mallar, cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmadığı takdirde yoksullara verilebilecektir. Aynı şekilde m bendi gereği, izinsiz satış yapan seyyar satıcılardan elde edilen gıda maddeleri gıda bankalarına aktarılacak ve buradan da yoksullara dağıtılacaktır.

Belediye başkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 38. maddenin m ve n bentlerinde, "belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak"la yükümlü belediye başkanının "engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak" da görev ve yetki alanına girmiştir. Belediyenin giderlerini düzenleyen 60. maddenin i bendine göre "dar gelirliler, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar" ifadesi ile belediyelerin bütçelerinden toplumun dezavantajlı kesimi için ödenek ayrılacağı anlaşılmakta ve bu ödeneği belediye başkanı kullanabilecektir.

Belediyelerin arsa ve konut üretimini düzenleyen 69. maddesine göre, bir belediye veya mücavir alan sınırları içinde kendisine, eşine veya 18 yaşından küçük çocuklarına ait konutu olmayan dar gelirliler ile afete maruz kalanlara, sanayi bölgelerinden nakledilecekler ve üyelerinin tamamı bu durumda olan kooperatiflere, bedeli 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre oluşturulan takdir komisyonu tarafından belirlenecek tutardan aşağı olmamak üzere arsa tahsisi yapılabilir. Durumları 775 sayılı Gecekondu Kanununun 25. maddesine uyan kimselere de bu maddeye göre arsa ve konut

sağlanabilir, denmektedir. Bu maddede de toplumdaki yoksulların gözetildiği görülmektedir.

"Belediye hizmetlerine gönüllü katılım"ın düzenlendiği 77. maddeye göre belediyeler, ağırlıklı olarak sosyal ve kültürel boyutu olan konuları kapsayan "sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle; yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar" uygulayabileceklerdir. 2005 yılında çıkarılan İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği kanunun kapsamını daha somut hale getirerek, belediyelerin dezavantajlı kesimlerle ilgili faaliyetleri yürütmesindeki fonksiyonunu artırmaktadır.

5393 sayılı belediye kanununun getirdiği bir başka yenilik "kent konseyi"dir. Kanunun 76. Maddesinde düzenlenen kent konseyleri, halkın sosyal yardımlaşma ve dayanışma, hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma, saydamlık gibi ilkeleri amaç edinerek sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, üniversiteler, mahalle muhtarları gibi toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getiren bir katılım örneğidir. Özellikle yerel halkın sosyal içerikli tüm ihtiyaçlarının belediye meclisinin gündemine alınmasında önemli bir işlev görebilecektir.

Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.

## 7. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

1996-2000 dönemini kapsayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planından bu yana sosyal nitelikli hizmetlerin yerel yönetimler tarafından sunulması gereği üzerinde durulmaktadır. Söz konusu Plan’da ”turizm, çevre, kültür, spor, köy hizmetleri ve sosyal hizmetlerden başlayıp plan dönemi boyunca diğer sektörlerle de yaygınlaştırılacak şekilde merkezi yönetim tarafından sağlanmakta olan bazı hizmetlerin il özel idarelerinden başlanmak üzere mahalli idarelerin yetki ve sorumluluğuna bırakılacağı hedefler arasında sayılmıştır (DPT, 1995: 131)..

Sosyal yardım ve sosyal refah karakterli hizmetler birlikte sosyal hizmet programlarını oluşturur. Sosyal yardım faaliyetleri, ekonomik yoksunluk içinde olanlara yönelik sunulurken; sosyal refah faaliyetleri ise ekonomik gücü bulunmakla beraber çevresel, kişisel veya sosyal engelleri tek başına aşamayan, sosyal refah hizmetlerine ihtiyaç duyan kesimlere sunulmaktadır. Bu bağlamda sosyal yardım faaliyetleri daha çok karşılıksız olurken; sosyal refah faaliyetleri belli bir karşılık öngörülerek verilmektedir (Özkaran, 1993: 67-68). Maddi ihtiyaç içinde olanlara sunulan gıda ve kömür yardımı, serbest toplu taşıma kartları, aşevi, toplu nikâh ve sünnet gibi hizmetler sosyal yardım kategorisinde değerlendirilirken; ekonomik gücü olmakla birlikte maddi/manevi desteklenmeye ihtiyacı olan kesimlere sunulan sosyal konut, huzurevi, yaygın eğitim, danışma merkezleri, kreş, paso,

halk ekmek vb. faaliyetler sosyal refah kategorisinde değerlendirilmektedir.

Belediyeler, 5360, 5393, 5216 sayılı kanunlarla sosyal devletin gereklerini yerel düzeyde gerçekleştirmekle yükümlü hale getirilmiştir. Belediyelere bu temel kanunlar dışında 4109 sayılı muhtaç asker ailelerine yardımı düzenleyen kanunlarla da sosyal görevler verilmiştir.

Belediyelerin toplumun huzur, refah ve mutluluğu için gerçekleştirdikleri sosyal faaliyetler, türüne göre maddi, sosyal ve psikolojik destek sağlamaktadır. Bu çerçevede; belediyeler eğitim ve istihdam, halk sağlığı, engellilere, aile ve kadınlara, çocuklara ve gençlere, yaşlılara, yoksul ve kimsesizlere yönelik faaliyetler dışında kriz durumlarında da faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca belediyeler, toplumun barınma sorununu çözmek için konut ve arsa üretimi de yapmaktadırlar.

## **7.1. Belediyelerin İşsizlere Yönelik Hizmetleri**

Belediyelerin sosyal hizmet faaliyetleri arasında yaygın eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Eğitimin toplumun her kesimini ömür boyu sürecek bir öğrenme sürecine sokması yaygın eğitimin amacıdır (Geleceğe Özen, 1997:168). Bu faaliyetler içinde "okuma yazma kursları, çocuk bakımı ve eğitimi kursları, çıraklık eğitimi kursları, madde bağımlılığında korunma eğitim programları, beceri kazandırma kursları, trafik kazalarında ilk yardım kursları" vb. yer alır(Yener, 1998: 24).

Bir meslek/sanat edindirme ve el beceri kursları özellikle büyük belediyelerde daha yaygın olarak düzenlenmektedir. Ankara'da BEL-MEK ve teknik eğitim veren BEL-TEK, İstanbul'da İSMEK, Bursa'da BUSMEK, İzmir'de İZMEB, Kayseri'de KAYMEK, Antalya'da ASMEK, Kahramanmaraş'ta KAMEK bu kurslara örnek olarak verilebilir. Bu kurslar, sosyalleşme ve uyum gibi yan faydalarıyla birlikte, istihdama yönelik mesleki eğitim verdiği gibi el beceri ve sanatlarının gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Özellikle kadınların rağbet ettiği el beceri kurslarında yapılan el emekleri, belediyelerin satış merkezlerinde satılarak ev ekonomisine yardımcı olmaktadır.

Belediyelerin sosyal amaçlar taşıyan eğitim faaliyetleri içinde yabancı dil, bilgisayar, sağlık, müzik ve spor eğitimleri gibi hizmetleri de halka yönelik olarak verilmektedir. Ayrıca kırsal bölgelerdeki belediyeler, çiftçilik ve hayvancılık yapan halkı organik tarım, arıcılık vb. kurslarla daha etkin ve verimli hale getirmektedirler. Bunun dışında, kendi işini kurmak isteyenlere, KOSGEB Girişimcilik Eğitimleri belediye desteğinde verilebilmektedir.

## **7.2. Belediyelerin Engellilere Yönelik Hizmetleri**

Büyükşehir belediyeleri, engellilere hitap edecek "her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak" yetki ve sorumluluğuna sahiptirler. Ayrıca bu tür tesisleri işletmek veya işlettirmek hakkına da sahiptirler. Engellilere sunulan sosyal ve kültürel hizmetleri büyükşehir sınırlarındaki ilçe belediyeleri de verebilecektir.

Belediyelere imar yönetmeliklerinde engellilerin sosyal hayatını kolaylaştıracak düzenlemeler yapma sorumluluğu da verilmiştir. Belediyeler, öncelikle sosyal yardıma muhtaç olan engellilerin gıda, yakacak, giysi vb ihtiyaçlarını karşılarlar. Ayrıca belediyeler, TSE'nin engellilere yönelik standartlarına da uymak durumundadırlar. Bununla birlikte çeşitli mevzuatlarda belediyelere; engellilere yönelik mesleki kurslar, iş eğitim merkezleri ve yaşam evleri açmaları dışında yine engellilere ulaşım ve sosyal kültürel faaliyetleri ücretsiz veya indirimli sunmaları, belediyelere ait otopark ve büfe gibi yerlerin engellilerce işletilmesini sağlamaları gibi görevler verilmiştir. Belediyeler engellilerin fiziki hareket kabiliyetlerini arttıran hizmetleri de yapmak durumundadırlar. Özellikle engellilerin kapalı mekanlardan sosyal hayata açılması; belediyelerin engellilere uygun alt ve üst geçit, trafik sinyalizasyonu, kavşaklar, uygun kaldırım yükseklikleri, otobüsler, park, tuvalet, sinema, tiyatro gibi ortak mekanları oluşturmasına bağlıdır (DPT: 2001, 125-126).

Bazı belediyeler engellileri toplum hayatına bağlamak adına meclisler de açabilmektedirler. Bursa'da örneğini gördüğümüz engelli meclisi "engellilerin toplum içinde eğitim ve üretim kapasitelerinin geliştirilmesi ve toplumsal yaşam içerisinde daha fazla yer almalarının sağlanması" ve engellilerin sorunlarını konuşma, tartışma ve çözüm önerileri getirmesi amacıyla oluşturulmuştur (bursa-bld.gov.tr).

Belediyeler, “engelsiz kent” sloganıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği içinde, engellilerin şehir yaşamına katılımını kolaylaştırmak ve engellilerin yaşadığı sorunlarla ilgili farkındalık oluşturmak amacıyla çeşitli faaliyetler düzenlemektedir.

Belediyelerin engellilere yönelik sosyal hizmetlerine orijinal örnekler olarak İstanbul BŞB'nin 2015 Faaliyet Raporu'nda yer alan evde fizyoterapi uygulaması, atla terapi, su ile terapi, engellilerin sanatsal faaliyetleri ve sergileri gösterilebilir. Bu bağlamda Kahramanmaraş BŞB'nin farklı bir uygulaması ise, engellilere yönelik "evde berber ve kuaför hizmetleri"dir. İzmir BŞB, yine farklı bir uygulama olarak Alzheimer ve Demans Hasta ve Aileleri Buluşma Danışma Merkezi adı altında bir hizmet sunmaktadır. Artvin Belediyesi ise "Evden Eve Temizlik Hizmeti" uygulaması ile evini temizleyemeyen hasta ve yaşlı hemşehrilerinin evlerinin temizliğini gerçekleştirmektedir (Berkün, 2017: 593).

### **7.3. Belediyelerin Aile, Kadın, Çocuk, Genç ve Yaşlılara Yönelik Hizmetleri**

Aile, Türk toplum yapısında geçmişten günümüze önemli değer ve işlevleri taşımıştır. Anayasada sosyal devletin gereği olarak ailenin korunması kabul edilmiştir. Büyükşehir belediyelerinde Kadın ve Aile Şube Müdürlükleri bu hizmetleri yürütmektedir. Doğrudan aileye yönelik hizmet olarak Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Aile Yaşam Merkezleri dikkat çekmektedir. Ailenin tüm bireylerine yönelik büyük ve karmaşık olarak düzenlenen bu merkezde tüm sosyal ve kültürel içerikli faaliyetler sunulmaktadır (ankara.bel.tr).

Kentlerin gecekondü kesimleri ile kırsal yerlerde kadın nüfusun daha fazla ihmal edildiği kabul edilen bir gerçektir. Bu yaklaşımdan hareketle dezavantajlı kesimler içinde gösterilen kadınların "ekonomik, sosyal ve siyasal hayatın tüm yönlerine katılma yolunda



güçlendirilmesi, kişisel özgürlükler ve sosyal haklarla bağlantılı" olarak düşünülmelidir (Geleceğe Özen, 1997: 231).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, kadınlara eğitim, sağlık, sosyal yardım, psikolojik rehberlik ve danışma gibi hizmetleri sunmak üzere Kadın Koordinasyon Merkezi kurmuştur. Ayrıca Kadın Çalışmaları Dergisi yayınlamaktadır (ibb.gov.tr). Ankara Büyükşehir Belediyesi de istismara uğramış veya yardıma muhtaç kadınlar için kadın konuk evi kurduğu gibi her semtte kadınların sosyal, kültürel, eğitsel ve sportif faaliyetlerini karşılayacak hanım lokalleri açmıştır (ankara.bel.tr). Bursa'da bir kadın meclisi faaliyete geçirilmiştir (bursa-bld.gov.tr).

Belediyeler, çocuklara yönelik olarak kreş, çocuk yuvası, çocuk kulüpleri, kimsesiz çocuklar için yuvalar, parklar, çocuk bahçeleri, oyun alanları, trafik ve eğitim alanları gibi hizmetleri vermektedir (Yener, 1998: 22). Belediyeler, başarılı öğrencileri yaz okulları, kırtasiye hediyeleri ile ödüllendirmektedir. Belediyelerin çocuklara yönelik bir başka faaliyeti de çocuk meclisleridir. Çocuklar; katılımı, tartışmayı, kentine sahip çıkmayı ve çevresel sorunlara ilgi duymayı bu meclislerde öğrenmektedirler. Belediyelerin çeşitli dernek ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışan çocuklara yönelik önlemler aldığı; sokak çocukları merkezleri, madde bağımlısı çocuklara yönelik iyileştirme merkezleri kurduğu görülmektedir. İstismara uğramış çocuklar ve bunlar için hukuki ve psikolojik yardım merkezlerinin açılması da faaliyetler arasında gösterilebilir.

Kentte yaşayan ve eğitim seviyesi düşük gençler, risklere açık konumdadırlar. Kent suçlarını işleyenler içinde 18 yaşın altında

olanların oranının yüksekliği düşündürücüdür. Sosyal belediyciliğin gereği olarak bu gençlere yönelik kültürel ve sosyal faaliyetler onların kentle ve toplumla bütünleşmeleri açısından önem taşır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul Gençlik Rehabilitasyon ve Meslek Edindirme Merkezi (İSMEM) yukarıda bahsedilen bütünleşmeye yönelik bir girişim örneği olarak gösterilebilir. Bu merkez, 15-25 yaş arası ve risk altındaki gençleri iş sahibi yapmayı ve topluma kazandırmayı amaçlamaktadır (ibb.gov.tr). Büyük belediyeler, gençliğin kent sorunlarıyla yakından ilgilenmesi için gençlik meclisleri ve konseyleri de oluşturmaktadırlar. Kent sorunlarına aktif katılımı teşvik eden bu meclisler, gençlerin yakından tanıdıkları beldelerine dayanışmacı ve ortak çözümler sunma imkânı sağlamaktadır (Köyağasıoğlu, 1998: 77).

Belediyeler, tüm gençlere yönelik sosyo-kültürel ihtiyaçlarının karşılandığı gençlik merkezi, gençlik evi gibi mekânlarda eğitici seminer, panel ve sempozyumlar düzenlediği gibi; spor, müzik, tiyatro, diksiyon, psikolojik destek, iyileştirme ve danışmanlık gibi birçok faaliyetler de yapmaktadır. Ayrıca belediyelerin faaliyetleri arasında; eğitim bursları, üniversite yurtları, sosyal tesisler, spor okulları, paso uygulaması, sabahları üniversite öğrencilerine ücretsiz çorba dağıtımı, ücretsiz çamaşır yıkama yerleri, gençliğin suçla yönelmesini önlemek üzere kurulan rehberlik merkezleri de yer alır.

Dünya nüfusu, yaşam koşullarının, sağlık hizmetlerinin gelişmesine paralel olarak yaşlanmaktadır. 1950'li yıllarda ortalama yaşlı nüfus toplam nüfusun % 5'ini oluştururken 2025 yılında bunun % 10'lara ulaşması beklenmektedir. Türkiye'de 65 yaş üstü nüfusun

toplam nüfus içindeki payı gelişmekte olan ülkelerdeki kadar olmasa da artmaktadır. Yaşlanan nüfusun artması yerel yönetimlere yeni görevler yüklemektedir (DPT: 2001, 127).

Yaşlılara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak büyükşehir belediyelerinin yanında ilçe ve ilk kademe belediyelerine de görev olarak verilmiştir. Belediyeler bu tesisleri kendileri işletebileceği gibi başkasına da işlettirebilecektir. Fiziksel erişebilirliğin sağlanması, barınma ve dolaylı gelir desteği, bakım, sağlık hizmetleri, gündelik yaşama katılım alanlarının sağlanması gibi başlıca hizmet alanları ile yaşlılara hizmet verilebilmektedir. Yaşlıların barınması için belediyeler, huzurevi, yaşlılar yurdu, yaşlı bakım evleri yapmaktadır (DPT: 2001, 128). Bazı belediyeler, huzurevlerinde yaşlılara yönelik geziler, hobi bahçeleri, el beceri kursları, kermesler ve diğer sosyal organizasyonlar düzenlemekte, böylelikle yaşlı kesim sosyal hayattan kopmamaktadır (Güner, 1998: 73). Bunun dışında kendi evinde kalan ancak temizlik, tamir ve yemek yapılması konularında yardıma ihtiyaç duyan yaşlılar için de bazı büyükşehir belediyeleri evde hizmetler vermektedir. Düşkün yaşlılara yönelik olarak düşünülen Darülaceze'de belediyelerin sosyal hizmetleri arasındadır. Ayrıca belediyelerin 65 yaş üstü ve maddi durumu olmayan yaşlılar içinde serbest veya indirimli ulaşım kartları hizmeti verdiği bilinmektedir.

Kadın ve aileye yönelik farklı bir uygulama Şanlıurfa BŞB tarafından Harran Üniversitesi ortaklığında gerçekleştirilen Mahalle Liderleri Projesidir. Bu projede, Şanlıurfa'da kadın ve kız çocukların sorunlarının en aza indirilmesi amacıyla, 68 mahallede toplam 350 kadın

sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetler konusunda lider kadın yetiştirme eğitimine tabi tutulmuştur. Eğitim sonrasında 68 mahalle temsilcisi kadın seçilmiş ve seçilen kadınlar çeşitli kuruluşlarda temsilcilik görevinde bulunmuştur (Çelik: 2014: 13). Yine Antalya BŞB, Hamilelik Okulu Projesi ile hamile kadınlara hizmet vermekte; Öğrenim Birimleri ile 7-16 yaş çocuklara çeşitli sanat ve spor kursları verilmektedir (Berkün, 2017: 592, 593).

#### **7.4. Belediyelerin Yoksul ve Kimsesizlere Yönelik Faaliyetleri**

4109 sayılı kanunla, belediyeler, vatan görevini yapan askerlerin maddi durumu kötü olan ailelerine sosyal yardım ve destekle yükümlüdürler. Kanuna göre, askerliğini yapan kişinin geçimini sağladığı ve hiçbir geliri olmayan anne ve babası, karısı ve çocukları ile kız ve erkek kardeşlerine belediyeler sosyal yardım yaparlar.

Belediyelerin yoksul ve kimsesizlere yönelik belki de en çok yaptığı sosyal yardımlardan biri aşevleri hizmetidir. Belediyeler, aşevlerinde günlük yemek çıkarmaktadır. Ayrıca belediyeler, gezici aşevi faaliyetlerinde bulunurlar. Belediyeler fakir, muhtaç ve kimsesizlere gıda, temizlik maddesi, yakacak ve ekmek gibi sosyal yardımlar da yaparlar. Belediyeler, yoksul ve kimsesizlere yönelik sosyal yardım anlamında toplu nikâh ve toplu sünnet törenleri düzenlerler. Ayrıca genel ağız sağlığı taramaları da yaparlar. Tabi kanun, belediyelerin yardımları insan onuruna yakışır şekilde sunmasını istemektedir.

Kriz durumlarında belediyeler, afete uğramış kesimlere yönelik yiyecek, giyecek, ısınma, geçici barınma, gezici aşevi, gezici ekmek

yapım aracı gibi sosyal yardım faaliyetlerine giriştikleri gibi iş makinesi, kurtarma timleri gibi teknik destek faaliyetleri de verebileceklerdir. Afet durumunda toplumun tüm kesimleri bu felaketten etkilendiği için sosyal yardımlar fakir, zengin, kadın, çocuk herkese verilmektedir. Sosyal yardıma muhtaç kesim kriz zamanlarında genişlemektedir.

5216 sayılı Büyükşehir belediye kanunu sel, deprem, toprak kayması gibi afet durumlarında Büyükşehir Belediyelerine görev vermiş; 7. maddede "gerektiğinde diğer afet bölgelerine araç, gereç ve malzeme desteği" verebileceği belirtilmiştir.

## **7.5. Belediyelerin Göçmenlere Yönelik Hizmetleri**

Türkiye'ye gelen Suriyeliler "geçici koruma" kapsamında ülkemizde bulunmaktadır. Göç İdaresi'nin tanımına göre geçici koruma, "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı" ifade etmektedir. Diğer ülkelerden gelen göçmenler ise "düzensiz göçmen" olarak nitelendirilmektedir. Göç İdaresi'nin "düzensiz göçmen" tanımı ise "yasa dışı yollarla Türkiye'ye giren, Türkiye'de kalan ve Türkiye'den çıkan veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmayan kişi" şeklindedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017: 20).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 14.11.2019 tarihi itibariyle ülkemizde geçici koruma statüsünde 3.684.835 Suriyeli göçmen barınmaktadır. Bunların 62.578'i geçici barınma merkezlerinde, geri kalan 3.622.404 kişi ise Türkiye genelinde şehirlere dağılmış vaziyette yaşamaktadır. Suriyelilerin geçici koruma kapsamında en fazla buldukları iller ise sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Kilis, Konya şeklinde sıralanmaktadır. İl nüfusuna oranlandığında en yoğun iller ise Kilis (%81,20), Hatay (%27,37), Gaziantep (%22,29) Şanlıurfa (%21,12), Mersin (%11,31), Adana (%10,83), Mardin (%10,60), Osmaniye (%9,50) ve Kahramanmaraş (%8,12) şeklinde sıralanabilir (Göç, İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Yıllar itibariyle ülkemize yönelen düzensiz göçmen sayısı da artmaktadır. 2019 yılı sonuna doğru sadece yakalanan düzensiz göçmen sayısı 395,938 kişi olmuştur. En fazla düzensiz göçmen, Afganistan, Pakistan, Suriye ve Irak'tan gelmektedir (Göç, İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Neredeyse Türkiye'nin tüm illerine dağılmış olan Suriyeli göçmenlerin yerel yönetimlerin hizmetlerinden yararlanmasında uygulama birliği bulunmamaktadır. Belediyelerin bir kısmı mültecilere hizmet sunumuyla görevli olmadıklarını ifade ederken bir kısmı mültecilere hizmet sunmaktadır. Her iki yaklaşım da 5393 sayılı Belediye Kanunu esas almaktadır. Hizmet sunmayı kabul edenler, 5393 sayılı yasanın "hemşehri hukuku"nu düzenleyen 13. Maddesini esas alırken, hizmet sunmayı reddedenler ise aynı yasanın "belediyenin görev, yetki ve sorumlulukları"ni düzenleyen 14.

Maddesini esas almaktadırlar. Kanununun 13. Maddesinde hemşehrilik hukuku açısından bir belde de ikamet etmek yeterli iken, hizmet sunumu açısından 14. Maddenin b bendi 4. Fıkrasında hizmetlerin “vatandaşlara” en yakın yerde uygun yöntemlerle sunulacağı hükme bağlanmaktadır. Bu hükümden hareketle bazı belediyeler, vatandaş olmadıkları için Suriyelilere belli hizmetleri sunmayı reddedebilmektedirler (Çamur, 2017: 119-120).

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yabancılarla ilgili uyum faaliyetleri yapma yükümlülüğünü Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne vermektedir. Kanun’un 96/1 ve 104/2 maddeleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün, koruma statüsündeki yabancılarla ilgili faaliyetlerinde yerel yönetimlerle işbirliği yapabileceklerini ve katkılarını isteyebileceğini ifade etmektedir. Söz konusu Kanun, yerel yönetimlerin bu konudaki yükümlülüğünü açıklamamakta ve net bir sorumluluk yüklememektedir (Çamur, 2017: 120). 3294 Sayılı sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1. Maddesinde yer verilen amacı çerçevesinde, vatandaşların yanında, Türkiye’ye gelmiş yabancılardan muhtaç durumda olanlara da yardım yapılmasını esas almaktadır.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerle ilgili hizmet sunan belediyelerden Gaziantep BŞB, “Ensar Toplum Merkezi” adı altında bir merkez oluşturarak diğer kamu kurumları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde sağlık, eğitim, hukuk, dil, uyum, istihdam, barınma vb. gibi pek çok alanda geniş kapsamlı hizmetler sunmaktadır. Bu çerçevede, Merkez’de Eğitim Danışma, Hukuk Danışma, Sağlık Danışma, İş Destek, Psikolojik Destek ve Yardım

Destek Ofisleri şeklinde alt birimler oluşturulmuştur. Bu birimler aracılığıyla verilen hizmetlere örnek olarak engelli Suriyelilere tekerlekli sandalye dağıtımı, kadınlara mesleki eğitim ve iş bulma faaliyetleri, çocuklar için sağlık taramaları, çocukların eğitim planlamalarının yapılması, yoksul ve yetim ailelere maddi yardımlar yapılması sayılabilir (Kutlu, Örselli ve Kahraman, 2017:421 vd).

Konya BŞB ise yoksul ailelerin temel ihtiyaçlarını anlaşmalı marketlerden kendilerinin ihtiyaçlarına göre karşılayabilmesini amaçlayan “Sosyal Kart Bürosu” uygulamasını Suriyelileri de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu çerçevede, Ocak 2017 tarihi itibarıyla 5.514 sosyal kart yararlanıcısı ailenin, 1.575’ini evinde gelir getirecek kimsesi olmayan Suriyeli aileler oluşturmaktadır (Kutlu, Örselli ve Kahraman, 2017:423 vd).

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Suriyeli göçmenlerin en yoğun yaşadığı sınır illerinden biri olarak Sağlık Ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı birimi bünyesinde Göç İşleri Şube Müdürlüğü ihdas etmiştir. Bu müdürlükte, göçmen destek hizmetleri adı altında, göçmenlere yönelik sağlık, eğitim, istihdam, adalet, vb. gibi alanlarda karşılaşılan sorunlar çerçevesinde danışmanlık ve yönlendirme hizmetleri yürütülmektedir. Ayrıca, göçmenlerin uyumuna yönelik iftar vb. gibi çeşitli sosyal faaliyetler yapılmaktadır (Şanlıurfa BŞB, 2019).

Göçmenlere hizmet sunma ya da sunmama, belediyelerin politika tercihiyle ilişkilidir. Örneğin, İzmir’de bir kısım ilçe belediyeleri, çeşitli gerekçelerle göçmenlere herhangi bir hizmet sunumu yapmamaktadır (Çamur, 2017: 126-127).



İnsanı merkeze alan toplumsal kültürümüzün gereği olarak ülkemize sığınmış olan mağdur durumdaki insanlara yardım ve desteklemeyi insani bir vazife olarak öngörmekteyiz. Bu çerçevede, belediyelerin göçmenlere yönelik sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerini gerçekleştirmesi en tabii bir durumdur.

## **7.6. Belediyelerin Kültürel Faaliyetleri**

Belediyeler, halkın fiziki ve maddi ihtiyaçlarını yani altyapı, imar, trafik, temizlik, sağlık, eğitim vb. ihtiyaçlarını karşılayarak sosyo-ekonomik gelişmeye katkıda bulunurlar. Hâlbuki insan, bu ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra duygularına hitap eden sanat, estetik, müzik ve edebiyat vb. kültürel-sanatsal faaliyetlerin içinde de olmak ister. İnsanların bu ihtiyaçlarına cevap verebilecek kültürel faaliyetleri belediyeler yaparken hem sanata ve sanatçıya destek verirler hem de halkın kültürel ihtiyaçlarını karşılarlar.

Kültürel hizmetler verilirken toplumun eğitim ve kültür anlayışları arasındaki farklılıklar da gözetenmelidir. Özellikle büyük kentlerin planlı yerlerinde yaşayan eğitilmiş kesim ile gecekondulu vb. alanlarında yaşayan eğitimsiz kesimin eğitsel ve kültürel ihtiyaçlarının farklı olabileceği dikkate alınmalıdır. Göçler sonucu kırsaldan kentlere gelmiş ve kentin sağlıksız yerlerinde yaşayan bu kesimin kente uyumu zor olmakta ve sorunlar yaşanmaktadır (Yaşamış, 1996: 284). Bununla birlikte kentte yaşayan bu farklı kesimlerin, kent kültürü, kimliği ve değerlerini içselleştirerek kentlerine sahip çıkabilmelerinin yolunun kültür etkinliklerinden geçtiğini de unutmamak gerekir.

Belediyeler, gençlere ve çocuklara tiyatro, müzik ve sinema eğitimi verebilmekte belli merkezlerde bulunan kütüphanelere ulaşamayanların yararlanması için mahallelerde halk kütüphaneleri açabilmektedirler. Bu tip hizmetler, ötekilerin ve risk gruplarının kentle bütünleşmelerini sağlayacak sosyalleşme araçları olarak değerlendirilmektedir. Özel kişilerin yerine getirdiği kültür sanat faaliyetlerine beleri kısıtlı olduğu için katılamayan düşük gelir grupları ya da gelir elde edemeyenler, sanatsal faaliyetleri, belediyenin sosyal hizmetleri çerçevesinde ücretsiz olarak elde edebilmektedirler.

Sanat, tiyatro, müzik organizasyonları, resim sergileri, kurslar bünyesinde sanatsal faaliyetlere yer vermek, yerel el sanatları kursları açarak el sanatlarının canlandırılmasına katkıda bulunmak, belediyelerin yaptığı önemli kültürel faaliyetler arasında yer almaktadır. Örneğin Kahramanmaraş BşB kursları arasında yer alan ve yerel kültürünün işleri olan sim-sırma işlemeciliği oymacılık, Maraş altın işlemeciliğine yönelik takı tasarımı vb. gibi kurslar, yerel kültürün canlandırılmasına yönelik güzel örneklerdir (<https://kamek.kahramanmaras.bel.tr/#branslar>, 2019).

## 8. Sonuç

Ülkemizin toplumsal/güncel sorunlarının başında sanayileşme sürecinde göç ve gecekondü olgusuyla ve son dönemde uluslar arası sorunlardan kaynaklanan göç hareketleriyle gündeme gelen dezavantajlı gruplar yer alır. Dezavantajlı kesimler engelliler, yaşlılar, düşkünler, dar gelirliler, kadınlar, çocuklar, yoksullar, kimsesizler, afetzedeler, eski hükümlüler, göçmenler vb olarak sayılabilmektedir. Bu grupların her alanda diğer insanlarla eşit koşullarda yaşaması için merkezi ve yerel ölçekte düzenlemeler yapılması hem toplumsal bir gereklilik, hem insanlığın ve toplumun onurunu korumaya yönelik bir adımdır.

Dünyada ve Ülkemizde Anayasalarda “sosyal devlet” ilkesine yer verilerek toplumsal “eşitsizlikler” giderilmeye, zayıfların korunmasına çalışılmıştır. Bir toplumun sağlam bir geleceği için, dezavantajlı kesimlerin; bu çerçevede “ötekileştirilenlerin” topluma kazandırılması önem arz etmektedir.

Sosyal devlet ilkesinin hayata geçirilmesinden ve toplumda yalnızlaşan dezavantajlı kesimlerin sorunlarını çözümede sadece merkezi yönetimler değil aynı zamanda yerel yönetimler de sorumludur. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planından bu yana sosyal nitelikli hizmetlerin yerel yönetimler tarafından sunulması gereği üzerinde durulmaktadır. Yerel yönetimlerin son yıllarda artan öneminin nedenleri arasında dezavantajlı kesimlerin/dışlanmışlar ya da ötekilerin sorunlarına çözümler sunuyor olabilmeleri de vardır. Özellikle ülkemizde 2004 sonrası yerel yönetimler alanında yapılan reformlarla bu konulara ilişkin önemli düzenlemeler getirilmiştir. Son

yıllarda çıkarılan 5393, 5216 ve 5360 sayılı kanunlarla sosyal devletin gereklerini yerel düzeyde gerçekleştirme görevinden belediyeler yükümlü hale gelmiştir.

Bir belediyeçilik hareketinin iktidara taşınması olarak nitelendirilen mevcut siyasi iktidar, geleneğinden getirdiği sosyal yardım/hizmet anlayışı/sosyal belediyeçilik anlayışı ile yerel yönetimleri sosyal sorunların çözümünde bir aracı olarak görmekte ve sorumluluklar vermektedir. Muhtaç, çaresiz ve güçsüz vatandaşların yaşam şartlarını kolaylaştırıcı yardımları yapmak ve gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek "ihtiyaç sahiplerinin korunması"nı esas alan sosyal belediyeçilik, yeni dönemde uygulamalarını; beceri ve meslek edindirme kursları açmak, iş kuracak kadın ve gençlere yönelik rehberlik yapmak, makine ve ekipman desteği sağlamak, üretimi teşvik etmek, ürünlerini satacak yerler hazırlamak, göçmenlerin uyum sağlamasını kolaylaştırıcı faaliyetler gerçekleştirmek ve o insanları yeni bir yaşam biçimine hazırlamak vb alanlara yayılması beklenmektedir. Bu anlayışla sadece balık verilmemekte, balık tutma da öğretilmektedir.

Ülkemizde çoğu sosyal hizmetlerin belediyeler tarafından yerine getirilmesine karşın, kaynaklar merkezi yönetim (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) tarafından kullanılmaktadır. Kaynakların belediyelere aktarılması ve belediyeler tarafından göçmenleri de kapsayacak şekilde etkin ve verimli kullanılabilmesi için gerekli mevzuat değişiklikleri yapılmalı; ayrıca, sosyal hizmetler alanında yerelleşme sağlanmalıdır.

Son dönemlerde belediye seçimlerinin en çok tartışılan konuları, göçmenler meselesi, dezavantajlı kesimlerin hayat standartlarının iyileştirilmesi vb. gibi insanı merkeze alan sosyal belediyeçilik yaklaşımı ya da sosyal hizmet belediyeçiliği anlayışıdır.

5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 ve 5360 sayılı kanunlar da, belediyelere, sosyal belediyeçilik konusunda doğrudan yetki ve görevler vermektedir. Bunlar; ilgili kanunların çeşitli maddelerinde yer almaktadır. Kanunların verdiği yetki ve sorumluluklar, iyi bir sosyal belediyeçilik politikası için yeterli olmakla birlikte uygulamada farklı siyasal anlayışlar çerçevesinde farklı hizmet anlayışları gündeme gelmektedir.

Etkili bir sosyal belediyeçilik anlayışı ve uygulaması her belediyede ancak profesyonel biçimde hizmet politikalarını belirleyecek ve uygulayacak bir idari birim ile mümkün olacaktır. Bunun için de belediyelerin üniversitelerle, özel sektörle, STK'larla ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gitmesi gerekir.

## **Kaynaklar**

- Akdoğan, Yalçın, (2006), "Sosyal Belediyecilik", **Yerel Siyaset**, S.3, Mart 2006.
- AK Parti, (2008), Ak Parti Siyaset Akademisi, Yerel Yönetimler Ders Notları, Ar-Ge Başkanlığı, Güncellileştirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara
- AK Parti, (2019), AK Parti Programı, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/> (erişim tarihi: 22.11.2019)
- Aygen, Murat, (2014), "Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Belediyesi Örneği", **Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi** Cilt:1, Sayı:1, ss. 173-192
- Balcı, E., Deşmek, S., Ertuna, C., (2002). "Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi", **Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği**, Melih Ersoy, Tarık Şengül (Der.), ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, Yayın No: 6, Ankara içinde ss. 49-78
- Baudrillard, J., (1998), **Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, Çev:İşık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Belli, Aziz, (2019), "Local Governments, Decentralization and Social Policies", **Economics and Politics** Ed. Harun Bal, Akademisyen Kitabevi, Ankara, içinde, ss: 25-40
- Berkün, Sanem, (2017), "Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı", **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi** Kasım-2017 Cilt:9 Sayı:2 (18):582-598

- Bulut, N., (2003), “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52 (2):173-197.
- CHP, (2019), Çağdaş Türkiye İçin Değişim: Cumhuriyet Halk Partisi Programı, <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf> (erişim tarihi: 22.11.2019)
- Çamur, Adil, (2017), “ Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Sorumluluğu: İzmir Örneği”, **BEU SBE Dergisi**, 6(2), 113-129.
- Çelik, Abdullah, (2014), “Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği” **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 16/1 (2014) 1-20
- DPT, (1995), VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara. <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Yedinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1996-2000%E2%80%8B.pdf> (erişim tarihi: 22.11.2019)
- DPT, (2001), **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, (1991), **Ortak Geleceğimiz**, Çev. Belkıs Çorakçı, TÇSV Yayınları, Ankara
- Erdoğan, N., (2001). “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 89, (Yaz 2001):7-21
- Giddens, A. (2000), **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori**, çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İst.

- Gough, I., (2008). “Refah Devleti”, (Çev.) Kamil Güngör, [http://www.canaktan.org/politika/anti\\_leviathan/diger-yazilar/gungor-refah-devleti.pdf](http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/gungor-refah-devleti.pdf) (20.07.2008).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2019), Geçici Koruma İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi: 24.11.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2017), 2016 Türkiye Göç Raporu, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:40, Ankara, [https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016\\_yiik\\_goc\\_raporu\\_haziran.pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf) (erişim tarihi: 24.11.2019)
- Güner, R., (1998), "Tartışma Toplantısında Yaptığı Konuşma", **Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmetler**, TBD, Ankara
- İçişleri Bakanlığı, (1972), **İç Düzen Genel Rapor Belediyeler**, İçişleri Bakanlığı, Ankara
- Kantarıcı, H.B., (2003). “Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye'de Zorunlu Askerlik Hizmeti”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(10): 75-86.
- Keleş, Ruşen, (2006), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Genişletilmiş 5. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul
- Kıray, M., (1964), **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce bir Sahil Kasabası**, DPT Yayınları, Ankara.
- Kongar, E., (1982), **Kentleşen Gecekondular Ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu, Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı, No. 4, Ankara



- Köyağasıoğlu, L., (1998), "Tartışma Toplantısında Yaptığı Konuşma", **Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmetler**, TBD, Ankara
- Kut, S., (1995), "4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Konuşması", **Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi**, 4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara
- Kutlu, Önder; Örselli, Erhan ve Kahraman, Selçuk, (2017), "Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Çalışmalar”, **Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar Cilt I**, Editörler: Mahmut Güler, A. Menaf Turan içinde ss:413-428
- Mavili-Aktaş, A.,Genç, F. N., (2007), "Globalleşme, Sosyal Sorunlar ve Sosyal Belediye", **Türk Kamu Yönetimi**, Ed. A. Yılmaz, Y. Bozkurt, Gazi. Kitabevi, Ankara
- Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, (1997), **Geleceğe Özen**, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, TÇV Yayınları, Ankara
- Özer, İ., (2004), **Kentleşme, Kentileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özgen, H. N., (2001), "Kentte Yeni yoksulluk ve Çöp İnsanları", **Toplum ve Bilim**, Sayı 89, (Yaz 2001):88-101.
- Özkarar, N., (1993), "Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Çankaya Belediyesi'nde Sosyal Hizmet Uygulamaları", **ÇYYD**, C.2, S.3, Mayıs 1993.
- Suner, Derya, 2006. "Avrupa İçinde Ayrı Bir Oluşum Olarak Nordik Ülkeleri", The Journal of Turkish Weekly, <http://www.turkishweekly.net/türkce/yorum.php?id=27> (erişim tarihi: 12.05.2006).

- Şanlıurfa BŞB, (2019), Göçmenler Büyükşehir'in İftarında Buluştu, <https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/8081/21/gocmenler-buyuksehirin-iftarinda-bulustu> (erişim tarihi, 25.11.2019)
- Şenyapılı, T., (1981), **Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekânı**, ODTÜ, Ankara.
- Yaşamış, F.D., (1996), **Belediye Yönetimi**, Zirve Ofset, Ankara
- Yener, Z., (1998), "Tartışma Toplantısında Yaptığı Konuşma", **Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmetler**, Zirve Ofset, Ankara
- Yılmaz, Mehmet ve Göktürk, İsmail, (2018), "New Definitions Of Identity And The Reality Of Europe" Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (2) , 771-792 . <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/567532> (erişim tarihi: 23.11.2019)

### **İnternet Kaynakları**

- <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/6.pdf>, (Erişim Tarihi:01.07.2008)
- [http://www.akparti.org.tr/arge/seminer/SBE02\\_Siyasal\\_Kimlik.doc](http://www.akparti.org.tr/arge/seminer/SBE02_Siyasal_Kimlik.doc), (Erişim Tarihi:03.07.2008)
- <http://www.akparti.org.tr/program.asp?dizin=28&hangisi=1>, (Erişim Tarihi:05.07.2008)
- <http://www.anayasa.gen.tr/sosyaldevlet.htm>, (Erişim Tarihi:13.07.2008)
- [http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list\\_party\\_info&info\\_id=89&pid=146](http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list_party_info&info_id=89&pid=146), (Erişim Tarihi:07.07.2008)
- [http://www.sodev.org.tr/sdtarihi/yazilar/21\\_yuzyilda\\_sosyal\\_demokrasi.htm](http://www.sodev.org.tr/sdtarihi/yazilar/21_yuzyilda_sosyal_demokrasi.htm),(Erişim Tarihi:09.07.2008)

[http://www.turkhukuksitesi.com/makale\\_573.htm](http://www.turkhukuksitesi.com/makale_573.htm),

(Erişim Tarihi:11.07.2008)

<https://kamek.kahramanmaras.bel.tr/#branslar>

(Erişim tarihi: 22.11.2019)

<https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>

(Erişim tarihi: 22.11.2019)

[www.ankara.bel.tr](http://www.ankara.bel.tr) (Erişim Tarihi 11.07.2008)

[www.antalya.bel.tr](http://www.antalya.bel.tr) (Erişim Tarihi 11.07.2008)

[www.bursa-bld.gov.tr](http://www.bursa-bld.gov.tr) (Erişim Tarihi 11.07.2008)

[www.erkzurum-bld.gov.tr](http://www.erkzurum-bld.gov.tr) Erişim Tarihi (12.07.2008)

[www.eskisehir-bld.gov.tr](http://www.eskisehir-bld.gov.tr) (Erişim Tarihi 10.07.2008)

[www.ibb.gov.tr](http://www.ibb.gov.tr) (Erişim Tarihi 13.07.2008)

[www.izmir.bel.tr](http://www.izmir.bel.tr) (Erişim Tarihi 14.08.2008)

[www.kahramanmaras.bel.tr](http://www.kahramanmaras.bel.tr) (Erişim Tarihi 20.11.2019)

[www.kayseri-bld.gov.tr](http://www.kayseri-bld.gov.tr) (Erişim Tarihi 22.11.2019)

**BÖLÜM 3:**  
**GELENEKSEL EĞİTİM KURUMU OLAN MEDRESELERİN**  
**DEĞERLER ÜZERİNE ETKİSİ (CİZRE ÖRNEĞİ)<sup>1</sup>**

Doç. Dr. Akif AKTO<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> Bu çalışma 14-15 Nisan 2012 tarihinde ‘Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyomu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş ve genişletilmiş bir şeklidir.

<sup>2</sup> Mardin Artuklu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi



## 1. Giriş

Medreseler, kurulmasından kaldırılmasına kadar İslâm toplumunun eğitim ve öğretiminde söz sahibi olmuşlardır. Tarihsel birikimi, esas alarak mevcut örf, kültür, inancı elinde tutan kurum olması sebebiyle bilgiyi aktarma işlevlerini yerine getirmişlerdir. Medreselerin Osmanlı dönemindeki varlık gerekçesi en başta dinî bilgilerin öğretilmesi ve üretilmesi ihtiyacına dayanır. Medreselerin bugüne kadar ulaşması, modernizmin meşruiyet problemi ile inşa ettiği gelenek ve muhafazakârlık meselesiyle ilgilidir. Geçmişle irtibatı koparmayı temel bir ilke olarak benimseyen modern hayat karşısında tarih ve geleneğin sürdürülmesini ve bugünü belirlemesini savunanlar, isteklerinde başarı sağlayabilmek için bugüne kadar yaşamış kurumların devamında ısrarcı olmuşlardır. Bu sebeple de tarihî geçmişin ve geleneğin sürdürülmesinde en önemli fonksiyonu icra eden eğitim kurumlarına her zaman ciddi bir önem verilmiştir (Kılıç, 2001, Baltacı, 2005, Zengin, 2002, Akyüz, 1994, Uzunçarşılı, 1988, Güven, 2010).

Sadece din alanında değil sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamla ve özellikle kültürle ilgili konularda mevcut durumu koruma taraftarı olan muhafazakârların göstermiş olduğu tavır, medreselerin faaliyetlerine devam etmesini sağlamıştır. Toplumsal ve kurumsal değişimlere karşı durağan tavırları olan ve halkın bir bölümünü oluşturan kesim, herhangi bir parti ve örgüt çalışmasına bağlı olarak değil, doğal bir refleksle koruma mücadelesi vererek, asırlardır süregelen bilgilerin devam etmesini, aktarılmasını ve geleceğe taşınmasını istemişlerdir. Geleneksel eğitim metotlarıyla ders veren medrese hocaları ve âlimler,

toplumdaki görevlerinden dolayı toplumsal lider konumdadırlar. Onlar toplumun huzurunu bozan olaylarla ilgilenerek huzur ortamının gelişmesine etkileri olmaktadır. Bu durum medresenin ve öğrencilerinin saygınlığını bir şekilde devam ettirdiğini göstermektedir. Halk medreselerin nasıl ve ne amaçla işlediğini kendince makul gördüğünden ve benimsediğinden buralara sahip çıkmakta ve elinden geldiği kadar desteklemektedir (Kılıç, 2001, Zengin, 2002, Akyüz, 1994, Kazanlı, R. 1326, Kazım, R. 1326, Görünlü Hilmi, R. 1325).

Halkın medreselere sahip çıkıp desteklemesi onların değerlerinin bu kurumlar vasıtasıyla varlığını sürdürüp korunmasından kaynaklanmaktadır. Halk ile barışık ve içiçe geçmiş yaşam pratiklerini ortaya koyan medreseler, halkın üzerinde çokça etki etmiş ve kendisini halkın değerleri bağlamında neredeyse tek güç haline getirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda değerler ele alındığında, onları meydana getiren, benimseyip yaşayan ve yaşatan insandır (Bolay, 2007, 60). Değerler bir taraftan gerçekleşebilmek için insana muhtaç (Ülken, 2001, 226) iken diğer taraftan insanın varlık şartları arasında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, felsefi antropolojide bilme, yapip-etme, tavır koyma, inanma, ideleştirme vb. niteliklerin yanı sıra bir “değerler dünyasına sahip olma” da insanın varlık şartları arasında kabul edilir (Küçükkalp, 2006, 458).

Değer, insanın varlıklarla kurduğu ilişkiler neticesinde oluşur. İnsan, varolanlar hakkında edindiği bilgileri kullanırken elde ettiği sonuçlar, onu değerler kazanmaya götürür (Bolay, 2004, 60). İnsan çevresinde bulunan nesnelere veya cereyan eden olaylara tepki gösterdiğinde, onlar üzerinde birtakım “değerlendirmeler”de de

bulunur, başka bir ifadeyle onlar hakkında “değer” yargıları da üretir (Arslan, 1994, 85). Bu noktada değer, bir ölçüt olarak, olanla olması gereken ayırımını içerir ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görünür (Cevizci, 1996, 123-124). Değerin bu niteliği onu benimseyen insanın tavır takınmasını; yani bir şeyden yana veya bir şeye karşı olmasını gerektirir. Bu şey, çevresinde olup-biten bir şey olabileceği gibi karşılaştığı ya da içinde bulunduğu bir durumda karşısına çıkan bir şey de olabilir (Mengüşoğlu, 1971, 130). Böylece değer, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan öznenin, olguya yüklediği bir nitelik, bir tavır şeklinde ortaya çıkar. Ancak değer, zihnin kuramsal bir tavır ya da yöneliminden çok, hem pratik bir tavır veya yöneliminin ifadesi hem de, öznenin ilgili nesnenin amacı ve eylemleriyle olan ilişkisini ifade etmek üzere, ona, diğer niteliklerine ek olarak, sonradan eklediği bir niteliktir (Cevizci, 1996, 123-124). Örneğin bir kimse “doğru” olmaya çalışıyorsa, bu, doğruluğu bir “değer” olarak görmesindedir, zira doğruluğu bir değer olarak algılamak, onu doğru olmaya zorlar. Başka bir ifadeyle “doğru” olma çabasındaki temel etken, doğruluğun onda bir “değer” olmasıdır (Uysal, 2003, 52). Bu açıdan değer, nesne ve olayların, insanca önemini belirleyen nitelik (Hançerlioğlu, 1994, 54-55) olarak tarif edilebilir.

Schwartz, değerlerin, içerik ve yapılarına göre bütün bireylerde doğuştan varolan üç evrensel gereksinimin bilişsel yansımaları olduğunu ileri sürmektedir. Bu gereksinimler, biyolojik organizma olarak bireylerin temel ihtiyaçları (uyarılma vb.), kişilerarası başarılı etkileşimin gerektirdiği ihtiyaçlar (iyilikseverlik vb.) ve grupların ve toplumların hayatta kalması için gereken ihtiyaçlardır (uyuma vb.)



(Schwartz ve Bilsky,1987). Bu arada bireylerin bu hedeflerine ulaşabilmeleri için bu gereksinimlerini değerler biçiminde ifade etmeleri gerekir. Schwartz (1992, 2004) temeli bu üç ana gereksinim olan ve bütün toplumsal yapılara uyarlanabilir olduğu sonucuna vardığı dairesel bir düzlem üzerine yerleşmiş 10 değer belirlemiş ve bu 10 değer arasındaki ilişkileri ayrıntılı bir biçimde açıklamaya çalışmıştır. Schwartz'ın temel varsayımı her değerle, onu izleyen bir sonraki değer arasında psikoloji uygulamaları ve toplumsal sonuçlar bakımından bir çelişkinin bulunmamasıdır (Schwartz ve Boehnke, 2004, 231).

Değerler, kişilik ve sosyal psikoloji alanlarında birçok gelişimsel evre geçirerek kavramsallaşmış (Rokeach, 1968; Rokeach, 1973; Schwartz & Bilsky, 1987; Schwartz, 1992; Schwartz & Boehnke, 2004) ve bu evrimsel süreç içerisinde farklı tanımları yapılmıştır. Örneğin, Mischel'e göre (Mischel, 1990) değerler toplumsallaşmayı yansıtan görece kalıcı bireysel tercihlerdir. Bu yüzden, değerler bireysel davranışı açıklamak ve tanımlamak için çok kullanışlı görünmektedir (Braithwaite, 1998). Diğer yandan, değerler “bireyin ya da bir toplumsal oluşumun yaşamına yol gösteren ilkelere” hizmet eden, tercih edilen davranış ve oluş biçimleri hakkındaki öğrenilmiş inançlar, olarak da tanımlanmıştır (Schwartz, 1994; Costa – Terracciano & McCrae, 2001; McCrae & Costa, 1999; Rokeach, 1973). Bu tanımdan yola çıkıldığında, değerler, özel durumları aşan, istenilen son durum hakkında, davranış ve olayların seçilmesi ve değerlendirilmesinde yol gösterici olan ve görece bir önem sırasına konulmuş kavram ve inançlardır (Allport, 1961; Levy & Guttman, 1974; Maslow, 1959; Morris, 1956; Pepper, 1958; Rokeach, 1973; Scott, 1965; Schwartz &

Bilsky, 1987). Converse ise (Converse, 1964, 211) değerleri “birçok özel tutum ve inançları birbirine yapıştıran bir yapıştırıcı” ya benzetmektedir.

Aristo ve Platon'da değer problemi, diğer problemlerden daha farklı görülmüş ve her değer türü ayrı ayrı ele alınmıştır. Her değer kendi sınırı içinde belirli şartla incelenmiştir. Bununla birlikte yine Organon'daki formel mantık temel olduğu için, hakikat asıl değerlerden ayrı olarak ele alınmıştır ve değer problemi hakikat probleminden çıkarsanmıştır (Ülken, 2001, 187). Sokrates'a göre ise değerler, herkese göre değişen şeyler değildir; insan hangi düzende olursa olsun, tek bir ahlâkî ilkeye uymak ve tek bir estetik değere yönelmek mecburiyetindedir. Ona göre, varlığın zarurîliği insanı ancak bir tek doğru, bir tek iyi ve bir tek güzel fikrine götürür. Mesela, Sokrates'e göre cesaret, adalet ve cömertlik değerlerinin neler olduğu hususunda bir görüş birliği vardır. Bunlar insandan bağımsız olarak kendi başlarına mevcuttur (Önal, 2006, 54). Bu bakımdan nesnelci değer anlayışına göre değerler nesnel ya da nesnel gerçeklik üzerine kurulmuşlardır. Mesela, Bosanquet'e göre değer, nesnenin bir çeşit sıfatıdır. Scheler ise, dış dünyadaki varlıkların özünü nesnel bir biçimde sezgi yoluyla değer olarak kavradığımızı söyler. Nesnel değer anlayışını savunan bir diğer filozof olan C. I. Lewis'e göre ise değer, hükümleri de aynen diğer deneyime dayalı entelektüel araştırma alanları gibi bir standarda dayanılarak irdelenmelidir. Bu anlayışa göre, değer yargılarını da nesne üzerinde yapacağımız çalışmalarla ortaya koyabiliriz (Önal, 2006, 58). Öyleyse ahlâki davranışın üzerinde kurulduğu temel, insana özgü istek ve eylemlerin sınırsızca özgür olmadığı, insanın birlikte yaşadığı

insanların haklı talepleri nedeniyle özgürlüğün de belli ölçüler içinde tutulduğuna ilişkin bu deneyimdir.

Kişi, doğal istek ve taleplerini yalnızca kendisine öyle emredildiği için ya da kendisine sorun çıkarmayacağını düşündüğü şekilde gerçekleştirdiğinde veya öylesi daha kolayına geldiği ya da ödüllendirileceğini bildiği için şöyle veya böyle davrandığı sürece, esasen ahlaki davranmış sayılmaz (Pieper, 1999, 26). Gerçi böyle davranan biri yapması gerekeni yapar ama bunu inandığı için, böyle davranmanın akılcı ve iyi olduğunu kavradığı için diğerlerinin iyi ve akılcı bulduğu şeyleri eleştirmeden benimsemesi gerektiğini "terbiye" yoluyla öğrenmiş olduğu için yapar. Bu kişi, özgür hükümler veremez; diğerlerinin yargıları onda önyargı olarak pekişir. Immanuel Kant bu tavrı "insanın kendi kabahati olan ergin olamayış" olarak şöyle ifade eder:

"Aydınlanma, insanın kendi kabahati olan ergin olamayış durumundan kurtulmasıdır. Ergin olamayış, başkası tarafından yönlendirilmeden kendi aklını kullanamamak durumudur. Ergin olamayışın nedeni ahlak yetersizliğinden değil de bir başkası tarafından yönlendirilmeye gerek duymadan karar verememekten ve cesur olamamaktan ileri geliyorsa, bu anlamda kabahat (insanın-ç.n.) kendindedir....Aklını kullanma cesaretini göster. Bu, aydınlanmanın sloganıdır. İnsanların çoğu kendini çoktan yabancı ellerden kurtarmış olsa da... tembellik ve korkaklık bazılarının gene de ömür boyu ergin olamamasına yol açan ve başkalarının onları vesayet altına almasını kolaylaştıran nedendir. Öylesine rahattır ki ergin olmamak. Benim adıma akli olan bir kitabım, benim yerime vicdanını kullanan kilisedeki papaz, reçete yazacak bir

doktorum varsa, o halde yorulmaya gerek yok Eğer bedelini ödeyeceksem düşünmeye ihtiyacım kalmaz; nasılsa diğerleri can sıkıcı şeyleri benim adıma üstlenecektir (Kant, Beantwortung der Frage: Was ist Aufklârung?, Werke, cilt 9, 53'ten aktaran, Pieper, 1999, 27).

İlk bakışta bu alıntıyı, Piaget'nin heteronom yasalara bağlı olma dediği çocukluk evresinin yetişkinlerin dünyasına kadar uzandığı şeklinde anlamak mümkün. Ancak aradaki temel fark çocuğun ergin olamayışının doğal oluşu ve onun kabahatinden kaynaklanmamasıdır. Oysa, tembelliği, yüreksizliği ya da kolaycılığı, rahatı seçerek özgürlüğünü kullanamadığından dolayı ergin olamayan yetişkin insanın kendisi kabahatlidir, kendisi suçludur. Eyleme geçmeyi zahmetli bulduğu için kendisi yerine başkaları eyleme geçer. Kendini özgürlükten bu şekilde yoksun kılmak ahlâki değildir. Ergin olamamış insan; özgürlüğünü elde etmesi gerektiğine kadar özgür olacağının kendisine bağlı olduğu ve özgürleşmek için cesur olması, riske girmesi ve karar verebilmesi gerektiği konusunda tam da bu açıdan aydınlatılmalıdır (Pieper, 1999, 27-28).

Çünkü değerler, değerlendirme yapandan bağımsız bir ide olarak düşünülemez. Hangi çağda ve hangi kültür çevresinde yaşarsa yaşasın, sanki kendini değerler dünyası içinde inşa eder. Değerlerle ördüğümüz bir dünyada yaşıyoruz. 'İnsanlık' denince akla, zeki bir memeli türünden çok, bu kavramının değer boyutu gelmektedir. İnsan kavramını kendi bütünlüğü içinde düşündüğümüzde, bizler insan olarak, eylemlerimizi yöneten değerlerle örülmüş bir atmosferde nefes alıp vermekteyiz. Şurası muhakkak ki, değerler dünyasındaki değişme, teneffüs edilen atmosferin değil, bu atmosfer içindeki unsurların değişmesidir. Bu

manada değer yargılarının değiştiğini ama değerlerin değişmediğini söyleyebiliriz. "Namus cinayeti işlemek iyidir" yargısı, "Namus cinayeti işlemek kötüdür" yargısına dönüşebilir. Fakat 'iyi' ve 'kötü' bir değer olarak sabit kalırlar. İnsan bu dünyanın edilgen bir parçası değildir. Kültür dediğimiz olgu, onun bir başarısıdır ve doğaya kattığı maddi-manevi her türlü ürün de, bu başarının sonucudur. İnsan: kendiyile ve kendi dışıyla sürekli etkileşimde bulunan varlıktır. Bu ilişki iki dünya arasında sürgit devam eder: Yaratılmış nesnel dünya ve nesne dünyasından yarattığı kültür dünyası... İnsan bu iki dünyanın hem nesnesi hem de öznesidir. Onun meydana getirdiği düşünce ürünleriyle maddi ürünler (silahlar, eşyalar, araçlar inançlar, fikirler, kanaatler) yanyana, içiçe bulunmakta, zaman zaman birbirlerine tesir ve nüfuz etmektedirler. Hangi çağda olursa olsun, her kültür çevresinde birtakım değerlerle karşılaşırız (Poyraz, 2007, 85).

Kültürel anlamda değer, topluluğun nasıl davrandığı, duyduğu ve düşündüğü, kendini öteki toplumlardan ayıran ve ona kimlik kazandıran örf, adet ve geleneklerinin toplamıdır (Artan, 2005, 15). Belli bir ülkenin ya da toplumun egemen inançları, değerleri, etnik kimlikleri ve anadilleri, davranış biçimleri, yatırım türleri, sosyal ilişkileri genel kültürü oluşturur. Bu noktada genel kültür bir toplumun sahip olduğu ve toplumdaki bütün davranış düzlemlerinde var olan kültürdür.

Kültür, bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan, tarih boyunca ürettikleri maddi ve manevi değerler bütünüdür (Eroğlu, 1996, 110). Kültürler, kendi değerleri ile tanımlanır (Chamberlain, 1985, 350) ve her bir kültür sosyal sınıflar, ahlak, eğitim, din, siyasi tercih, değer

sistemleri ve tüm bunlar arasındaki farklılıklarla ilgilidir (Rokeach, 1973, 26). Fakat aynı zamanda, Maletzke'nin de belirttiği gibi gruplar, toplumlar ve kültürler, insanların benzer deneyim alanlarından, benzer değerlendirme çerçevesinden ve benzer değer sistemlerinden oluşmaktadır. Toplum, ortak bir kültürü paylaşan bireyleri bir arada tutan karşılıklı ilişkiler sistemi olduğundan, toplum olmadan kültür, kültür olmadan da toplum olamaz (Lundby- Ronning, "1997, 14). Dolayısıyla toplum ve kültürün karşılıklı etkileşimi kaçınılmazdır. Kültürler, aslında birer değer sistemleridir (Duverger, 1998, 79). Kültür, insan-toplum ilişkisinde, insanın, bilgi, değer, düşünce, davranış ve algılama biçimleri ile ilgili öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır (Güvenç, 1994, 100; Özakpınar, 1997, 225; Turhan, 1994, 45). Öteki toplumlar için de ortak olan bu öğrenme ve paylaşma sürecinde farklılıklar çatışmayı, yenilenme zorunluluğu ise gelişmeyi doğurur (Moles, 1983, 17). Toplumsal gelişme ise değerleri doğrudan etkiler.

Değerler insan davranışlarını etkiler ve kişilerin davranışlarını değerlendirmek için birer kriter niteliği taşır. Genellikle, bir kültürün değerleri, normları ve yaptırımları arasında doğrudan bir ilişki vardır (Schaefer ve Lamm, 1995, 74). Bu noktada asıl önemli olan karşı durulacak ya da benimsenecek değerler arasındaki sınırın toplumun kendi olma gereksinimini karşılayacak olmasıdır. Aksi durumda, benimse/tilen/nen her yeni değer, kültürün doğasıyla birlikte, bireyi de kendinden başka bir nesne durumuna indirgemekten başka bir işe yaramayacaktır. Birey, kişiliğini kendi kültürü içinde gerçekleştirir; bu

nedenle bireysel farklılıklara saygı, kültürel farklılıklara da saygı duymayı gerektirir.

İnsanın dünya görüşü, hayat felsefesi, onun ikliminde bulunduğu kültürün ve bu kültürün aşladığı inanç, fikir, kanaat ve intibaların bir sonucudur. İnsan, bu inanç, fikir, kanaat ve intibaların etkisi ile farkında olmadan çevresine ve bizzat kendi eğilimlerine karşı belirli bir tutumda bulunmaktadır (Çağlayan, 2005, 3). Durkheim açısından dini değer, toplu bir hareketi ve birbiriyle etkileşimi olan insanların davranış biçimlerini kapsamaktadır. Durkheim, “din; kutsal şeylerle ilgili inançları ve uygulamaları bütünleştiren bir sistemdir” diyerek, dinin sosyolojik analizini yapmış ve dini formüleştirmiştir (Schaefer ve Lamm, 1995, 395).

Dini değerler de, dini inancın dışında ortaya çıkan, iyi olanı, isteneni ve düzgün olanı betimleyen bir kavramdır. Bu değerler kişisel davranışları yönetir ve diğer sosyal kurumları doğrudan etkileyebilir (Schaefer ve Lamm, 1995: 402). Ayrıca, teselli vererek, barışı sağlayarak ve korku veya tasaya karşı bir ferahlama sağlayarak, destekleyici bir fonksiyon olarak kendini göstermektedir. Din, toplum normlarına uyum göstermeyi öğütleyerek, sosyal kontrolü de sağlamaktadır. Bununla birlikte, dinin sosyal kontrolü destekleyen gücü değişime karşı bir engel olabilmektedir (Thio, 1992, 387). Bu görüşten yola çıkarak, bu değerlerin, insanın iç dünyasında manevî bir yapıyı oluşturduğu söylenebilir. Her din birtakım adetlere ve ahlaki normlara sahiptir. Bu dini adetlerle insanlar birbirleriyle olan bağlarını kutsarlar ve yenilerler. Kutsanmış inançlar ve genel kabul görmüş normlar çok güçlüdür. Böylece, din, toplumu bir araya getirmekte ve toplumun

devamlılığını sağlamaya yardımcı olmaktadır (Thio, 1992, 385).

Asıl zorluk bu tek tek değerlerin kurallarını; farklı, tarihsel olarak ortaya çıkmış yaşama biçimleri ve kültür çevreleri bağlamında "uygulamak", bir diğer deyişle farklı yaşam koşullarına (iklim, coğrafi konum, dinsel inançlar, etnik ve sosyo-kültürel yapı, ekonomik durum, uygarlığın ulaştığı düzey vb.) aktarma konusunda ortaya çıkacaktır.

## **2. Amaç**

Bu araştırmada, Cizre Medreselerinin halkın değerleri üzerindeki etkisini tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Hak-Hukuk, Toplumsal Uzlaşmalarda Cizre Medreselerinin etkisi nedir?
2. Dini Terbiye ve Ahlakın tesisinde Cizre Medreselerinin etkisi nedir?
3. Kimlik ve Anadilin yaşatılmasında Cizre Medreselerinin etkisi nedir?
4. Eğitim-Öğretimin sağlanmasında Cizre Medreselerinin etkisi nedir

## **3. Yöntem**

### **3. 1. Araştırma Modeli**

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden kolay ulaşılabirlik örnekleme (convenient sampling) yöntemi kullanılarak, araştırma durum çalışması olarak planlanmıştır. Durum çalışması; bir sınıf, bir mahalle, bir örgüt gibi doğal bir çevre içinde gerçekleştirilen ve tümel bir yorumu hedefleyen nitel bir yöntemdir. Durum çalışması, güncel bir konuyu kendi yaşam çerçevesi içinde ele alan, olgu ve içinde bulunduğu



içerik arasında kesin bir çizginin bulunmadığı ve birden çok kanıt ya da veri kaynağının var olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2004: 201).

### **3. 2. Çalışma Grubu (Örnekleme)**

Çalışmada “amaçlı örnekleme” seçimi kullanılmıştır. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmacının amacına uygun olanları örnekleme alır (Balcı, 2009, 98). Araştırma durum çalışması olarak tasarlandığından tek bir grup üzerinde derinlemesine araştırma yapılmıştır. Bu çalışma grubu Cizre’de yaşayan ve Cizre medreselerinde bir yönü ile talebelik-müderrislik yapan diğer yönü ile halkın içinde yaşayan 4 seyda (molla) ile Cize medreselerinin halkın değerleri üzerindeki etkisini hissedip gözlemleyen 2 kanaat önderinden oluşmaktadır.

### **3. 4. Veri Toplama Aracı**

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Mollalar (seydalar) ve Kanaat Önderleriyle görüşme amacıyla kullanılan standartlaştırılmış açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formları, alanyazın ve araştırma sorusu doğrultusunda hazırlanarak uzman görüşüne sunulmuştur. Mollalar (seydalar) ve Kanaat Önderleri için paralel olarak hazırlanan bu formları uzmanlar, kapsam, dil, düzeye uygunluk, soruların açık ve anlaşılır olması boyutları ile incelemiştir. Uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda formlarda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Formlar, çalışma grubuna benzer özellikler taşıyan Molla ve Kanaat Önderi grubunda ön

uygulama yapılmış ve ortaya çıkan eksiklikler tamamlandıktan, yanlışlıklar düzeltildikten sonra uygulanmıştır. Görüşmelerin üç tanesi Mollaların kendi evlerinde üç tanesi de bir evde (bir molla ve iki kanaat önderi ile birlikte mollanın evinde) gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşme yapılan kişilerden izin alınarak ses kayıt cihazına kayıt edilmiştir.

### **3. 5. Geçerlilik ve Güvenirlilik**

Görüşme formunun güvenilirliğini sağlamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmanın *iç geçerliğini* sağlamak için, veri toplama araçlarının hazırlanmasında ve verilerin toplanmasında kavramsal çerçeve rehber olarak alınmıştır. Açık ve anlaşılır olmayan olgu ve olaylar belirlenerek bulgulara dahil edilmemiştir. Araştırmada *dış güvenirliliğin* sağlanması amacıyla, kullanılan görüşme ve doküman inceleme yöntemleri ile bu yöntemlerin aşamaları açık bir biçimde tanımlanmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, elde edilen verilerle ilişki bir biçimde sunulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2004).

### **3. 6. Verilerin Analizi**

Görüşme sırasında teybe kaydedilen veriler ilk olarak transkript haline getirilmiştir. Araştırmacılar tarafından transkriptlerde yazılı olan veriler ayrı ayrı betimsel analiz yapılarak tematik kodlar oluşturulmuştur. Verilerden belirlenen ana temanın yanı sıra içerik analizi yapılarak alt temalar oluşturulmuştur. İçerik analizi yönteminde birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmekte ve okuyucunun anlayabileceği biçimde düzenlenerek

yorumlanmaktadır. Katılımcılar tarafından dile getirilen görüşlerden alıntılar yapılmıştır. Veriler toplanırken ve analiz edilirken etik açıdan her bir mollaya ve kanaat önderine bir kod verilmiştir. Bu kodlar S-1, S-2, S-3, S-4 ve H-1, H-2 şeklindedir. Araştırmada oluşturulan ana temalar ve kodlar bulgular bölümünde başlıklar halinde sunulmuştur.

#### **4. Bulgular ve Yorum**

Araştırmaya katılan mollalar ve kanaat önderlerine yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Elde edilen veriler çeşitli kategoriler etrafında düzenlenerek betimsel ve içerik analize tabi tutulmuş ve özetlenmiştir. Mollalar ve Kanaat Önderlerinin vermiş oldukları cevaplardan ‘Hak-Hukuk ve Toplumsal Uzlaşmalarda Cizre Medreselerinin etkisi’, ‘Dini Terbiye ve Ahlakın tesisinde Cizre Medreselerinin etkisi’, ‘Kimlik ve Anadilin yaşatılmasında Cizre Medreselerinin etkisi’ ve ‘Eğitim-Öğretimin sağlanmasında Cizre Medreselerinin etkisi’ kategorileri belirlenmiştir.

#### **1- Hak-Hukuk ve Toplumsal Uzlaşmalarda Cizre Medreselerinin Etkisi**

Mollalar ve Kanaat Önderleri genel olarak Cizre medreselerinin halkın değerleri üzerinde önemli ölçüde etki ettiğini bildirmişlerdir. Medreselerin halkın hak-hukuk ve toplumsal uzlaşmalar konusunda belirleyici ve yol gösterici olduğu vurgulanmaktadır. Halkın bu değerleri bağlamında medrese hizmetlerinin yeri katılımcılarca genel olarak çok önemli görülmektedir. Katılımcıların tümünün verdikleri beyanlar dikkate alındığında medreselerden verilen hizmetlerin yararlı

olduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcılarca dile getirilen görüşlerden örneklerle verilmiştir.

*'Botan bölgesinde din her şeyin üstünde tutulur. Sorun olduğunda başvurulurdu. 'hadi em herin şeriqeti' yani 'hadi şeriata gidelim' deniliyordu. Asla devlet mahkemelerini tercih etmezlerdi.'* (S-1) *'Bütün toplumsal uzlaşmalarda mutlak surette medreseler etkilidir. Bu durum, halkın dine ve alimlere olan saygısı ve hürmeti sayesinde.* (S-1)

*'İnsanlar herhangi bir sorunla karşılaştıklarında şeriata giderlerdi. Bir-iki saat içinde alacaklı veya verecekli tespit edilirdi. Herkes şeriatın hükmüne boyun eğip, teslim olup dağılırdı. Nihayetinde bu hükümler tatbik ediliyordu. Dinin ve ilmin gereği uygulamaya geçirildiğinde güzel semereleri görünüyordu ve halka çok tatlı geliyordu. Sorunları çözülen halk huzur buluyordu. Bu durum medreselere olan güveni artırıyordu.'* (S-2) *'Bir de bir husus daha vardı. Müderrisler arasında uzmanlaşma düzeyinde bir fark vardı. Her meseleye, probleme veya soruya her müderris, alim muhatap değildi ve olamıyordu. Böyle bir durumda alim o sorunun veya problemin muhatabı kimse halkı ona yönlendiriyorlardı. Bunu bir gurur meselesi yapmazlardı.'* (S-2)

*'Medreseler büyük bir role sahipti. Toplumsal uzlaşmalarda, çözüm arayışlarında tarikat çevresinin de bir o kadar etkisi vardı. Örneğin, iki aşiret çatışır ve birbirinden çok sayıda insan öldürürdü. Medreseden bir talebe veya tekkeden bir sufi barışı sembolize eden yeşil renkli bir mendil (Peygamberi ve misyonunu temsil ederdi) bir değneğin ucuna bağlar o iki aşiretin arasına girerdi. Hemen iki taraf*

*onca sinir, kızgınlık ve üfkeye rağmen, onca birbirlerinden insan öldürmelerine rağmen hemen çatışmayı terk ederlerdi, taki medrese alimi veya tarikat şeyhi gelip aralarında toplumsal uzlaşma müzakerelerini yapıncaya kadar. Medreselerin ve tarikatların etkisi ve hükmü devlet gücünden çok daha fazlaydı. Böylesi bir çatışma zemininde aşiretler veya aşiret fertleri bir taraftan şu itirafta bulunurken: 'eğer ben din büyüklerini reddedersem, onları dinlemezsem, uzlaşmaya yanaşmazsam günah işlerim başıma musibetler gelir. Öte taraftan ise: 'Mirler beni bu topraklardan kovar sürgüne gönderirler' diyorlardı. Hem din büyükleri ve Allah benden küser hem de aşiret büyükleri benden küser, bana kızar diye düşünüp uzlaşmadan yana bir tepki verirlerdi.' Bunun ile ilgili bir örnek vermek istiyorum. Bir keresinde bizim aşiret ile başka bir arasında Sipi Dağında silahlı çatışma çıktı ve sadece bizim aşiretten sayarak 41 insanın öldürüldüğünü hatırlıyorum. Ben o sıra ergenlik çağıma yeni girmiştım. Şeyh Hasan isminde bir tarikat şeyhi ve büyüğü barış ve uzlaşma için arabulucuk yaptı. Barış sağlandı ve aynı akşam beraber vakit geçirdik ve sabah beraber kahvaltı yapıp dağıldık.' (S-2)*

*'Halk, medreselerden hiç zarar görmemiştir. Aksine tam bir güvenleri vardı. Medresenin verdiği bir hükme karşı çıkmakta iki türlü korkuyorlardı. Biri Allah'tan korkuyorlardı. 'Eğer biz Allah dostlarını, peygamber varislerini dinlemezsek, Allah'ın rızasını kaybederiz ve başımıza musibetler gelir' diye düşünüyorlardı. İkicisi, Mir ve Beglerden korkuyorlardı. 'Eğer biz ilmin izzetini kırarsak, Mirler ve Begler bizi bu topraklardan kovar' diyorlardı.' (S-3)*

*'Dini adap ve usullere göre, toplumsal çatışmalarda uzlaşma çabaları hep medrese ehlinde müderrisler tarafından yapıyordu.'* (S-4) *'Bütün hak-hukuk meseleleri medreselerin şeriat mahkemelerinde icra edilirdi. Yakın tarihimize kadar devam etmiştir. Kırsal ve köylerde hala büyük oranda bu mahkeme usulleri icra edilmektedir. Mesela, Bası isminde bir köy vardı orda 60 yıl bir mağarada (mağara medresesi) ilim tedris ediliyordu. Ben de orda talebe idim. Bu medresenin hükmü ve tesiri Siirt ve civarına kadar uzanıyordu. Bir gün Siirt civarından birileri boşanma davasıyla ilgili geldiler. Kısa bir süre içinde sorun çözüldü. Başka bir vakitte iki aşiret arasında çatışma çıkmıştı. Karşılıklı insanlar öldürülmüştü. Devletin atadığı nahiye müdürü vardı. Fakat nahiye müdürü'nü kimse ne dinliyordu ne de dikkate alıyordu. Halk bölgede sadece medrese ekolüne güveniyordu. Nahiye müdürü bu durumu bildiği için nahiyesinde (Güçlü Konak) bulunan medrese alimlerinden destek alıp iki aşiret arasındaki çatışmayı durdurmak istedi. Nahiye müdürü ile medrese alimleri birlikte aşiretlere gittiler. Ben de onlarla gitmiştim. Nahiye müdürü hem Kürtçe bilmediği hem de bölge halkının hassasiyetlerinden ve dengelerinden bi haber olduğu için toplumsal barış ve uzlaşma yine medrese alimleri sayesinde saatler sonra sağlandı.'* (S-4)

Medreselerin halkın hak-hukuk ve toplumsal uzlaşmalar konusunda belirleyici ve yol gösterici olduğu vurgulanmıştır. Halkın bu değerleri bağlamında medrese hizmetlerinin yeri katılımcılarca genel olarak çok önemli görülmüştür. Katılımcıların tümünün verdikleri beyanlar dikkate alındığında medreselerden verilen hizmetlerin yararlı olduğu ifade edilmiştir.

## 2- Dini Terbiye ve Ahlakın Tesisinde Cizre Medreselerinin Etkisi

Araştırmaya katılan mollalar ve kanaat önderlerinin belirttikleri görüşler incelendiğinde dini terbiye ve ahlakın tesisinde medreselerin çeşitli şekillerde çok etkili olduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcılarca bu konuda dile getirilen görüşlerden örnekler verilmiştir.

*‘Medreseler dini terbiyeyi muhafaza etmiştir. Yoksa yeniden inşa etmemiştir. Zaten dini terbiye öncesinden vardı.’ (S-1) ‘Eğer komşuluk hakları şuanda varsa medreseler sayesinde olmuştur. Çünkü komşuluk hakları dini duygudan ileri gelir. Çünkü hadis: ‘Yemeğinin kokusu bile komşuna gitmesin, eğer giderse yemekten komşuna bir tabak götür’ der.’ (S-1)*

*‘Öncelikle halk çocuklarını götürüp medreselere teslim ederdi. Dini terbiye ve ahlaklarını medreselerden öğrenmelerini isterlerdi. Daha da ötesinse halk çocuklarının medreseden icazet alıp bir köyde imamlık yapmalarını isterdi. Medreseden icazet alıp imamlık yapmak, çocukların üniversiteden mezun olup iş sahibi olmaktan daha çok onları sevindirirdi. Zira medreseden icazetli olmanın manevi bir ağırlığı vardı. Halk da buna herşeyin üstünde değer verirdi.’ (S-2)*

*‘Öncelikle daha öncede söylediğimiz gibi çocuklar için dini irşad ve nasihat medresede eğitim-öğretim yöntemiyle sağlanırdı. Dini terbiye ve ahlakta bir düzey kazandırılıyordu. İkinci olarak, zikir meclisleri, dini irşad ve nasihat meclisleri vardı. Belirli peryotlarla bu meclislerde hak-hukuk, komşuluk hakları, ahlak, terbiye, saygı ve sevgi, helal-haram vb konularda vaazler verilirdi. Özellikle bayramlar, düğünler, taziyeler, oruç ayı, bu türden nasihat , irşad ve vaaz etmek için bilinçli olarak tercih edilen ortamlar olurdu. Ayrıca tarikat*

şeyhleri ve müntesipleri arasında iki ayda bir gibi belirli aralıklarla karşılıklı ziyaret gerçekleşirdi. Bu iletişim ağı ile din ve ilim halk arasında hızlıca yayılırdı. Bu yöntemle söz ve eylem diri kalır ve bir değerini teyid ederdi. (Günü birlik pratikler öğrendikleri doğrulara göre uyarlanmaya çalışılırdı.)' (S-2)

'Dini terbiye, hakkaniyet, komşuluk hakları ve toplumsal uzlaşmalarda tarikatın en az medreseler kadar etkisi vardı. Tarikat şeyhlerinin mollaları vardı. Şeyh mollaları, mollalar ise halkı irşad ederdi. Bazen sayısı üç-dört bini bulacak kalabalık kitleler şeyh ile buluşuyorlardı. Ancak, halk ile kısa bir görüşme ve nasihatten sonra şeyh zamanın büyük çoğunluğunu mollalara ayırırdı. Onlarla irşad faaliyetlerini sürdürürdü.' (S-2) 'Halkın bütün terbiyelerinin kaynağı dindir ve medreseler tarafından halka belirli yöntemler ile dini terbiye aktarılmıştır. Adap ve terbiye kaideleri beyitlerde, şiirlerde yazılıp çocuk yaştan itibaren ezberletilirdi. Yetişkinler için ise hem dini irşad ve vaazler ile hem de günlük hayat içinde yeri geldiğinde dini terbiye adap ve ahlak kaideleri öğretilmiştir. Bu tür yöntemler ile yanlışlıklar düzeltilmiş, unutulmuş hatırlatılmış ve uygulamada icra etmek için de ciddi çaba sarfedilmiştir. Örneğin, 'iş elbiseni eve geldiğinde çıkar, temiz dış kıyafetini giy ve öyle halkın içine çık' denirdi. Dini terbiye ve ahlak ve hak-hukuk gibi konularda manzum eserler yazılmıştır. Bazıları da bestelenip bir çeşit tınlama ile hafızlarda diri tutulmuştur.' (S-2)

'İnsanlar çocuklarını dini terbiye alsınlar diye, medreselere gönderirlerdi. Dini nasihate göre aileler çocuklarını eğitmeye çalışıyorlardı. Hırsızlık ve zina gibi ahlaksız meseleler çok ciddiye alınırdı. Fakat amaç hırsızlık veya zinayı ortaya çıkarıp cezalandırmak



*değildi, daha çok amaç şahit yetersizliğinden üstünü örtmekti. Çünkü ortaya çıkarıldığında toplumsal zihniyette bıraktığı olumsuz etki daha fazla görülüyordu. Örneğin, birisine zina isnadında bulunulduğunda İslam'a göre dört şahit istenirdi. Bu iddia bir veya iki kişi tarafından ortaya atılıyorsa, onların ortaya koyduğu iddia bertaraf edilirdi kişiler azarlanırdı. 'Tam delil ortaya konulmadan bu iddialarda bulunmayın' denilirdi. Ayrıca şahitlerde dürüst (sıdk) olma şartı aranırdı. Daha önce herhangi bir olayda yalancı şahitlik etmiş olmamalıydılar. Zina isnadları/iddiaları oldu ancak zina had cezasının uygulandığını hiç görmedim ve duymadım. Bildiğim kadarıyla da hiç olmadı.'* (S-3)

*'Medresedeki mollalara da veli gözü ile bakılıyordu. Medrese mollalarının dürüst ve istikametli kişilikleri, dini yaşam tecrübeleri halkın üzerinde çokça etki bırakıyordu. Bu etkinin tesiriyle halk onlara fazlasıyla bağlanıp güveniyordu.'* (S-4, H-2)

*'Dini terbiye, ahlak ve adap konularında eski dönem ile şuan ki dönem arasında çok ciddi farklar ortaya koyuyor. Mesela, şuan ki tesettür anlayışı bırakın İslam'ı bir çizginin dışına çıkmasını, bölge halkının dahi kültür, gelenek ve adabının dışındadır. Oysaki medreselerin halkın ahlak, terbiye ve adabına yön verdiği döneme baktığımızda tesettür ya dini ve mezhebi bir çerçevede ya da kültürel ve örfi bir çerçevede olurdu. Burdan da edebi ve ahlaki ilkeler pratikte üretiliyordu. Mesela, bayanlar ve erkekler bir cadde veya sokakta karşılaştıklarında bayanlar sırtlarını çevirirlerdi, erkekler onları geçtikten sonra dönüp yollarına devam ederlerdi. Ancak (ilginçtir) medrese ehli için farklı bir algı vardı. Güven içeren bir algıdır bu. Denilirdi ki 'Mela jı maliye' yani molla evdendir, evin ahalisindendir.*

*Bayanlar Molla'dan çekinmezlerdi. Bayanlar, mollalara hiçbir haremlik-seramlık ortamı olmadan soru sorar ve cevap alırlardı. Molla ile kendi evlerinde aynı sofraya otururlardı. Hatta evin erkeği evde olmazsa bile molla kapıya geldiğinde 'bayanlar buyur seyda eşim yok ama siz ev ahalisindensiniz. Buyrunuz oturunuz soğuk bir ayran veya su ikram edeyim'diyorlardı veya 'birkaç sorumuz var buraya kadar gelmişken yardımcı olur musunuz?'denilirdi. bütün bu yaklaşımlar medrese ile halk arasında nasıl bir güven ve bağlılığın olduğunu resmetmektedir.'* (S-4, H-1, H-2)

*'Eskiden dinde, ilimde ihlas çok fazlaydı. Mekruh olan, şüpheli olan şeyler bile pratikte haram gibi görülüyordu. Vasefa ki dünya, maaş, para, dünyevi makamlar bu ihlası kırdı. İhlas ve samimiyet de kalmayınca ilmin tesiri ve bereketi de ortadan kalktı.'* (S-4)

Mollalar ve kanaat önderlerinin belirttikleri görüşler incelendiğinde dini terbiye ve ahlakın tesisinde medreselerin çeşitli şekillerde çok etkili olduğu görülmüştür.

### **3- Kimlik ve Anadilin Yaşatılmasında Cizre Medreselerinin Etkisi**

Araştırmaya katılan medrese mollalarına ve kanaat önderlerine göre, tarihi süreç boyunca medreselerde eğitim-öğretim dilinin ve yazılan birçok eserin Kürtçe olması Cizredeki halkın kimliğinin ve anadillerinin yaşatılmasında birinci derecede önemli olduğu görülmektedir. Bazı katılımcılar ise medresedeki din alimlerinin bu iki etkeni aynı önemde ifade etmediklerini ve eserlerinde kimlik ve anadilin yaşatılması ile ilgili vurgunun farklılaştığını belirtmektedirler.

Aşağıda bu iki konuda dile getirilen katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

*'Medreseler Kürt dilini muhafaza etmiştir. Kürtçe mevlid, akide, Kürt Edebiyatı, sözlük gibi eserlerin Kürtçe yazılması ile bölge halkının anadilini muhafaza etmiştir. Eserlerin Kürtçe yazılmasının temel amacı da zaten Kürt dilini muhafaza etmektir. Yoksa aslında Medreselerde İlim dili ve kaynakları çoğunlukla Arapça idi.'* (S-1) *'Aynı şekilde Kürt kimliğinin sahiplenilmesi ve muhafaza edilip var kılınması yine medreselerin temel hedefleri arasında idi. Çünkü dini referanslar bunu öngörüyordu. Medreseler olmasaydı ne Kürt kimliğinin ne de Kürt dilinin varlığından ciddi olarak söz edilebilirdi.'* (S-1)

*'Medreseler varlığıyla, eserleriyle, eğitim-öğretim diliyle Cizre halkının anadili olan Kürtçeyi yaşatmışlardır. Molla Halil'in 'Nehcü'l Enam'ı, Seyda Halil'in 'Nubihar'ı Siruz-i Bazidi'nin fıkıh ve tasavvufu ile ilgili Kürtçe yazdığı eserleri bunun somut bir örneğidir.'* (S-2) *İnsanların niyeti bilmemekle beraber, eserlerin Kürtçe yazılması ve yazılan eserlerin eğitim-öğretim dili ile nasihat ve irşad dilinin Kürtçe olması Kürtçeyi günümüze kadar diri tutmuştur ve zaten bu amaçla Kürtçe tercih edilmiştir. Bu tercih sadece medrese ehli için değil aynı zamanda halk içinde geçerlidir. İstemişler ki halk da kendi anadilinde bir şeyler okuyup öğrensin, bilgi sahibi olsun, eğitim-öğretimlerini bu vesileyle temin etsinler. Bu amaç, halkın üzerinde etkisini göstermiş halk da kendi dilini muhafaza etmiştir. Mesela, medrese ve halk arasındaki her türlü iletişim ve bilgi ağı Kürt dili üzerinden yapılıyordu. Mesela, Seyda Xani 'Nubihar'ında eserlerini Kürtçe yazmasının amacını şöyle dile getirir: 'Ne ji boy sahip rewana belki ji boy pıçuki*

*Kürmanca' hatiyê nivîsandîn, yanî sadece bûyûkler îçin değil belkî Kûrtlerin yenî kûçûk nesîlleri îçin yazılmıştır. Ayrzca 'Mem u Zîn' adlı eserinin başında Kûrtlerin îçin bir ağlamadığı kalır. 'Niçin biz Kûrtler bu durumdayız. Niçin Allah'ın varlık aleminde biz yokuz'der. Xanî, bu sözcükleri haşa bir ırkçılık olsun diye söylemiyor. Her millet gibi, Kûrtlerin de neden varlık sebebi olmadıklarını, olamadıklarını ifade ediyor.' Xanî, 'keşke bizim de sikkemiz olsaydı, bizim de bir tacımız olsaydı giyseydik. Eğer bizim de devletimiz olsaydı biz de sikke basıp bağımsızlığımızı ilan ederdik. Fakat, maalesef bu pazar kesattır. Pazar da bu kumaşı hiç kimse almıyor. Benim sanatım altındı fakat bugûn maalesef çocuklara hikâye okuyorum' deyip adeta feryad u figan ediyor. Aynı zamanda biliyorum ki, aynı sözler ve aynı anlamlar divanlarda, kasidelerde de zikredilmiştir. Özellikle bûtûn dûnyada tanınmış olan Mela-i Ceziri'nin, Seyid Aliy-i Fındıqî'nin Siirtli Seyda Halil'in Divanlarında Kûrt diline ve kimliğine ilişkin ciddi yer verilmiştir ve önemine vurgu yapılmıştır.' (S-2)*

*'Bilirim ki bûtûn Kûrt alimleri onlarla aynı yarayı paylaşıyorlar. Seydalar sûrekli ilmin, irfanın, eğitim-öğretimin kendi anadilinden olması gerektiğini dûşündüler ve hala da bu dûşünce devam ediyor. Tıpkı bir doktora gittiğinizde, doktorun Kûrtçe bilmesiyle, derdinizi kendi anadilinizle daha rahat ifade etmekten duyduğunuz memnuniyet gibi.' (S-2)*

*'Mir Bedirxan dôneminde, medreselerin halkın değerleri üzerinde etkisi çok daha artmıştı. Mir Bedirxan, medreselere çok değer verirdi ve medreselerin halkın kimliği ve anadili üzerinde hassasiyet göstermesine önem verirdi. Tûm yayınlar Kûrtçe idi ve eğitim-öğretim*

*de Kürt dili ile yapılıyordu. O dönemde Mir Bedirxan, sınırları ta Van'a kadar uzanan kendi beyliğini kurmuştu. Adına para bastırmıştı. Kendi sistemini tüm beylik sınırları içinde kurmuştu. Malesef Mir Bedirxan'ın bu hassasiyetinden dolayı sürgün edildi.' (S-3)*

*'Medreselerdeki eğitim-öğretim dili, ilim dili Kürtçe idi ve yazılan eserler genelde Kürtçe yazılırdı. Bu şekilde Kürtçe günümüze kadar unutulmadı. Bu Kürtçeye büyük bir hizmettir. Şiir, kaside ve beyitlerle medrese alimleri aynı zamanda Kürtçeye hizmet etmişlerdir. Ahmed-ı Xani gibi. Fakat Mela-i Ceziri ise, Ahmed-i Xani gibi Kürt halkının kimlik ve dil ile ilgili sorunlarını çokça dillendirmemiştir. Kürtler ile ilgili sorunları ciddi ele almamıştır. Bunun sebebi ise, yaşadıkları dönem de Kürtlerin sosyal ve siyasal statüleri ile ilgiliydi. Mesela, Ahmedi Xani Divanı'ndan özellikle bu sorunu ciddiyetle ele almıştır. Fakat Mela-i Ceziri döneminde ise bu ihtiyaç çok daha azdı. Cezeri, Cizre mirleri döneminde müderrislik yapmıştır. Bölge zaten herşeyi ile bağımsız idi. Kürtler kendi kimliğinden ziyade Kürtçeyi tedris ve yazılı eser diliyle diri tutup yaşatmışlardır. O dönemde Cizre Mirlerinin hükmü Siirt, Hakkari'ye kadar geçerliydi. Geniş bir bölge yelpazesinin idaresi Cizre Mirlerinin elinde idi.' (Mir Bedirxan döneminde, Mir adına para bastırmıştır. Kendi askeri güçleri vardı. Herhangi bir dış devlet veya imparatorlukla temasları devlet başkanlığı statüsünde idi. Dışarıdan gelen baskılara karşı direniyorlardı. Bütün çabaları hâkim oldukları bölgeyi medreseler üzerinden eğitim-öğretimi yaygınlaştırmak ve toplumsal sorun ve çatışmaları en aza indirmektir. Hak-hukuk, terbiye ve ahlaki halkın içinde yaygınlaştırmaktı. Hem içte hem dışta barış ortamını sağlamaktı. Cizre Mirleri döneminde temel*

*kaygı din kaygısıydı. Din ve dinin hükümleri bütün kaygıların önünde idi. Ancak Kürt kimliği ve dili ise eğitim ve öğretim ile birlikte günlük yaşam pratiklerinde önemseniyordu. Ulusçuluk anlamında bir kaygı taşınmıyordu, ihtiyaç da görülmüyordu. Yini denilebilir ki her türlü meseleye ticaret, hak-hukuk, ahlak-terbiye, barış, uzlaşma, eğitim-öğretim, evlilik-boşanma, komşuluk hakları, kimlik ve anadil gibi tüm konularda doğruluk kriteri din ve hükümleri idi. Problem çözmede dini hükümler esas alınıyordu. Tüm inşa etme süreçleri din merkeze alınarak yapılıyordu.’ (S-4, H-2, H-1)*

Katılımcılara göre, tarihi süreç boyunca medreselerde eğitim-öğretim dilinin ve yazılan birçok eserin Kürtçe olması Cizredeki halkın kimliğinin ve anadillerinin yaşatılmasında birinci derecede önemli olduğu görülmüştür. Bazı katılımcılar ise medresedeki din alimlerinin bu iki etkeni aynı önemde ifade etmediklerini ve eserlerinde kimlik ve anadilin yaşatılması ile ilgili vurgunun farklılaştığını belirtmişlerdir.

#### **4- Eğitim-Öğretimin Sağlanmasında Cizre Medreselerinin Etkisi**

Eğitim-öğretimin sağlanması ve işlevselliğinin artırılması için Cizre’deki medreselerin etkisinin neler ve nasıl olduğuna yönelik araştırmaya katılanların görüşleri aşağıda yer almaktadır. Bunların başında halkın her kesiminden medreselere olan talep ve ona duyulan güven olmuştur. Ayrıca eğitim-öğretimin din merkezli olması ve halkın medrese eğitimini okul eğitimine tercih ediyor olması dikkatleri çeken ikinci bir noktadır. Ancak medreselerde bayanların eğitim-öğretim sürecine aktif katılamamaları eğitim-öğretimin bütünlüğü açısından eksik görülmüştür. Bayanların eğitim-öğretimde aktif rol almaları için

daha iyi imkânlar oluşturulması gerektiği de bazı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Aşağıda bu konularda dile getirilen görüşler yer almaktadır.

*'Herkes çocuklarının medreselerde okumasını isterdi. Çünkü medreselerden icazet alanlar, şehir ve köylerde imamlık yapardı. İcazet çok ciddiye alınırdı. Hatta tam müderris kalitesinde olmayanları halk kabul etmezdi. Camiyi ve beraberinde belli bir sayıdaki talebeyi idare edebilmesi gerekiyordu. Ayrıca imanlar, halkın sorunlarını şeriata göre çözmeli ve fıkhi ve dini sorulara verebilmeliydi. Kısacası bütün sorunlara muhatap olabilmeliydi. Toplumsal uzlaşmayı sağlayabilecek nitelikte olmalıydı.'* (S-2)

*'Haftanın belli günlerinde vaaz/nasihat günleri vardı. Oralarda din öğretilirdi. Bu mekanlar medreseler, mızgeftler (cami) ve bazen de halk evleri olurdu. Ancak Cuma gününün dışında da vaaz günleri vardı. Hem erkeklere hem de bayanlara yönelik vaaz verilirdi.' Aynı erkeklere verilen vaaz yöntemi gibi bayanlara da vaaz verilirdi. Din alimi ile bayan dinleyiciler arasında herhangi perde veya benzeri bir engel olmazdı. Sadece mezheplere göre fıkhi anlamdaki tesettüre riayet edilirdi. Bu bölge Şafii mezhebine mensup oldukları için tesettür çoğunlukla bu mezhebe göre olurdu. Medreselerde aşçılık ve temizlik yapan bayanlar olurdu. Ancak müderris olarak ders veren bayan yoktu ve bayanlara yönelik medreseler de yoktu. Maalesef bayan müderris te yoktu. Ancak alim bir din adamının veya müderrisin eşleri veya kızları din hakkında bilgi sahibi olurdu. Bu bayanlar, bayanlar ile kendi eşleri ya da babaları arasında köprü vazifesini görüyorlardı. Keşke bayan din alimlerimiz, müderrislerimiz de olsaydı.'* (S-3)

*‘Mesela Mahmut bilge isminde bir nüfus müdürümüz vardı. Aynı zamanda alimdi. Halkın üzerinde çok güven bırakmıştı. Müftümüz vefat etti ve sonra kendisi nüfus müdürlüğünden istifa etti. Halk onu seçimle müftü yaptı. Kendisi ilmini kız kardeşi Hacı Selima’ya öğretmişti. Hacı Selima’da çok alim bir bayandı. Halk ondan çok istifade ederdi.’ (S-3)*

*‘Medresedeki özellikle dini ilim rengini halk üzerinde fazlasıyla gösteriyordu. Mesela bir ara, bir müftü Cizre’ye görevlendirildi. Mireklerin Meydan Camii’nde vaaz verecekti. Biz ona ‘dikkat et, Cizre halkı medreselerin etkisi ile bir nevi molla sayılır. Okuduklarına, söylediklerine dikkat et yanlışlıklar olmasın’ dedik. Müftü efendi camide vaaz vermeye başladı. Daha ilk başlangıçta okuduğu bir Arapça ibareyi yanlış okudu ve halktan birileri itiraz ettiler. ‘Yeni bir din mi veya ayet mi nazil oldu, okuduğunuz ibarenin doğruluk kaynağını hatırlamıyoruz’ dediler.’ (S-4, H-1)*

*‘Müderrisler, medreselerde nahiv, sarf, mantık, fıkıh, tefsir, hadis, akaid, adap ve usul-i diniye gibi alanlarda tedrisat yapıyorlardı. Medreselerde icazet alanlar, halkın camilerinde, tekkelerinde ve evlerinde öğrendiklerini vaaz-nasihât ile anlatıp dini yaşantıları ile de örnek oluyorlardı.’ (S-4, H-1, H-2)*

*‘Her aşiret, her kabile, her aile’den medreselerde okuyan, icazet alan birileri vardı. Zaten bölge halkına başka yerlerden de herhangi bir desteği de yoktu.’ (S-4)*

Halkın her kesiminden medreselere olan talep ve ona duyulan güven medreselerin eğitim-öğretimin sağlanmasında etkili olduğu göstermiştir. Ayrıca eğitim-öğretimin din merkezli olması ve halkın medrese eğitimini okul eğitimine tercih ediyor olması dikkatleri çeken



ikinci bir nokta olmuştur. Bayanların eğitim-öğretim sürecine aktif katılamamaları eğitim-öğretimin bütünlüğü açısından eksik görülmüştür. Bu eksiklik bayanların eğitim-öğretim sürecine dahil olması için daha iyi imkânlar oluşturularak giderilebileceği bazı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

## 5. Sonuç ve Değerlendirme

Tarihsel birikimi, esas olarak mevcut örf, kültür, dil ve inancı elinde tutan kurum olması sebebiyle medreseler bilgiyi aktarma işlevlerini yerine getirmişlerdir. Medreselerin varlık gerekçesi en başta dinî bilgilerin öğretilmesi ve üretilmesi ihtiyacına dayanır. Tarihî geçmişin ve geleneğin sürdürülmesinde en önemli fonksiyonu icra eden eğitim kurumları olan medreselere her zaman ciddi bir önem verilmiştir. Sadece din alanında değil sosyal, ekonomik, siyasal yaşamla, kültür ve özellikle kimlik ve dil ile ilgili konularda taraftarı olanların göstermiş olduğu tavır, medreselerin faaliyetlerine devam etmesini sağlamıştır.

Osmanlı döneminde Kürdistan bölgesi olarak tanımlanan tüm yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren ve bu araştırmaya konu olan ve o günün en ciddi eğitim kurumları olarak faaliyet gösteren medreseler söz konusu toplumsal doğallığın bir ürünü olarak varlık göstermektedir. Binlerce yıldan beri büyük bir medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapan Cizre, bir açıdan var ettiği öte taraftan kendisinin varlık sebebi olan medreseleri bünyesinde barındırdığı bir medeniyet hafzası olmuştur. Bu hafzada Cizre, daima kültür bayraktarlığı yapmıştır. İdari statüsü açısından Cizre bölgesi, tarih boyunca kendi içinde özerk ve bağımsız olarak varlığını sürdürmüş ve otorite-halk ve otorite-medrese ilişkisi bağlamından da etkili ve barışık bir zeminde konumunu muhafaza etmiştir. Özellikle İslam eğitimi ve kültürü alanında binlerce deha yetiştirmiştir. Cizre medreselerinden yetişmiş olan tarihçiler, muhaddisler, şairler ve yazarlar tüm dünyada tanınmışlardır. İbnu-l Esir'in tarihi dünyaca tarafsız ve doğru kabul edilen bir statüdedir.

Tasavvuf, kelim ve felsefe ilimlerinde meşhur olan Mellayi Ciziri (Ahmet el-Cezeri) büyük bir üne sahiptir. XX. Yüzyılın bilim adamlarını hayretler içinde bırakan İsmail Ebul İz el-Cezeri, Cizre medreselerinden yetişmiştir. Tecvidin babası olan İbnul Cezeri Arap aleminde ve tüm İslam aleminde parmakla gösterilmiştir. (Yaşın, 2011, 302) Yine dünya çapında tanınan ve üzerinde birçok master ve doktora tezi yapılan ünlü Kürt yazar, sosyolog, şair ve filozof Ahmed-i Xani, kötülüğü, iki yüzlülüğü, dalkavukluğu ile doğuruluğu, masumiyeti ve çaresizliği ifade ettiği, adeta toplumun sosyolojik ve felsefik bir analizini edebi bir üslupla ortaya koyduğu Mem u Zin eseriyle Cizreye mal olmuştur. Xani bu eserde, zamanın yaşantısını, sosyal durumunu ve kültürünü büyük bir ustalıkla işlemiştir.

Bu çalışma, kendi hafzasında birçok etki bırakan Cizre medreselerinin halkın değerleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu bağlamda bu çalışma Cizre Medreselerinin halkın dini terbiye, hakkaniyet, komşuluk hakları, toplumsal uzlaşma, kimlik ve anadilin korunması ile eğitim-öğretim gibi değerler üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan mollalar ve kanaat önderlerine yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Görüşme kayıtları tasnif edilerek betimleme ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler çeşitli kategoriler etrafında düzenlenerek betimsel ve içerik analize tabi tutulmuş ve özetlenmiştir. Mollalar ve Kanaat Önderlerinin vermiş oldukları cevaplardan ‘Hak-Hukuk ve Toplumsal Uzlaşmalarda Cizre Medreselerinin etkisi’, ‘Dini Terbiye ve Ahlakın tesisinde Cizre Medreselerinin etkisi’, ‘Kimlik ve Anadilin yaşatılmasında Cizre

Medreselerinin etkisi' ve 'Eğitim-Öğretimin sağlanmasında Cizre Medreselerinin etkisi' kategorileri belirlenmiştir.

Eldeki kategoriler analiz edildiğinde 'Hak-Hukuk ve Toplumsal Uzlaşmalarda Cizre Medreselerinin etkisi', tüm katılımcılara göre medreseler, hak-hukuk tespitinde ve toplumsal uzlaşmalarda halkın üzerinde etki etmektedir. Hak-hukuk ve toplumsal uzlaşma sürecinde medreseler olaylara karşı olumlu tutumlar geliştirmekte, halkın sorunları karşısında duyarlı bir tavır sergilemekte ve dindarlık avantajından yararlanarak daha iyi zmler geliştirmektedir. Halkın karşılaştığı birçok problem ve çatışma zemini alimlerin müdahalesi ve arabulucuk yapmaları sayesinde toplumsal bir uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Katılımcılar, sorunların genellikle devlet mahkemelerinden ziyade medreselerin müdahil olduğu şariat mahkemelerinde ve devlet kurumlarından ziyade geleneksel eğitim kurumları olan medreselerde sonuçlandığını ifade etmektedirler. Sonuçların bu yönde gelişme göstermesi iki nedenle izah edilmektedir: Birincisi, kısa vadede elde ettikleri sonuçlardan aldıkları memnuniyet ve haz olduğu görülmektedir. İkincisi, din ve otorite referanslarından ekinmeleridir. Eğer alimleri dinlemezerse dini referanstan kaynaklı başlarına musibetlerin gelmesinden korkmaktadırlar. Aynı zamanda otorite tarafından da hem dışlanma hem de kovulma korkusundan ekinilmektedir. Medrese alimleri kadar tekke şehylerinin de halkın üzerinde etkili bir role sahip olduğunu belirten katılımcılar vardır. Katılımcıların beyan ettiği birçok süreçte özellikle toplumsal uzlaşamlarda şeyhlerin etkisinin azımsanamayacak kadar çok olduğu ifade edilmektedir.

‘Dini Terbiye ve Ahlakın tesisinde Cizre Medreselerinin etkisi’ kategorisinde, katılımcıların görüşlerinden hareketle halkın dini terbiye ve ahlaki üzerinde medreselerin belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Katılımcılara göre, zaten ortada bir ahlak ve terbiye varsa o da medreseler sayesinde kazanılmıştır. Halkın, kendi çocuklarını medreselere talebe olmaları için gönderdiklerini ve dini terbiye ve ahlak konusunda eğitim aldıklarını kanaat önderleri ifade etmekte, mollalar da bu aktarımı teyid etmektedir. Ayrıca katılımcılar, dini terbiye ve ahlaki prensiplerin toplumda inşa edilip etkili kılınması için kitlelerin daha geniş katılım sağlayabileceği irşad ve vaaz meclislerinin var olduğunu ifade etmektedir. Dini terbiye ve ahlakın toplumda yerleşmesi için terbiye ve ahlak manzumeleri ve kasidelerinin yazıldığını alıntılardan gözlemlenmektedir. Günlük hayat içinde yeri geldiğinde dini terbiye adap ve ahlak kaideleri öğretilmiştir. Örneğin, ‘iş elbiseni eve geldiğinde çıkar, temiz dış kıyafetini giy ve öyle halkın içine çık’ dendiği görülmektedir. Ahlak ve terbiyede en etkili yöntemin medrese alimlerinin örneklik teşkil etmelerinde görülmektedir. Toplum nezdinde bıraktıkları dürstlük, güven, dini ve ahlaki ilkeselliği yaşam pratiklerinde ortaya koymaları irşad ve vaazlerinin halk üzerinde etkinliğini artırdığı önemle vurgulanmaktadır. O dönem için onca haremlik-seramlık uygulamalarına rağmen medrese alimine duyulan güven ve manevi otorite etkinliğinden dolayı alimler ile halk arasında haremlik-seramlık sıkı bir şekilde uygulanmamıştır. Alimler, ailenin bir parçası veya halkın manevi babaları olarak görülmüştür. Yeri geldiğinde hiçbir haremlik-seramlık olmadan eğitim verilmiş yeri geldiğinde aynı sofrada yemek yenilmiş ve yeri geldiğinde de evin

erkeği evde olmadığı halde halkın manevi babası olarak görülen medrese alimlerine soru sorulmuş, ihtiyaçlarına göre yemek-içmek türünden birşeyler ikram edilmiştir. Hırsızlık ve zina gibi ahlaksızlık durumlarında amaç suçun ortaya çıkarılması değil toplumun bir birbirlerine karşı sevgi ve saygınlığını korumak için suç veya ahlaksızlık örtbas edilmeye çalışılmıştır. Suç veya ahlaksız davranışlar irşad ve vaaz etkinlikleriyle ortadan kaldırmak veya azaltma yoluna gidilmiştir. Ancak medreselerin halk üzerinde etkin olduğu döneme göre şu anda ciddi olarak ahlakın bozulduğu, terbiyenin azaldığı da ifade edilmektedir. Örnek olarak da şimdiki tesettüre dikkat çekilmektedir. Medrese alimleri, günümüzde bayanların tesettür anlayışlarının ne dini inanca ne de kültürel bir zemine uygun olduğunu ifade etmekte ve tesettür anlayışının daha çok hem dininden hem de kültüründen yabancılaşmış batılı seküler bir anlayışa kaydığına dikkat çekmektedirler. Katılımcılar, ahlak ve terbiyenin bozulduğuna dair verdikleri bir diğer örnek de şu şekilde ifade edilmektedir: *'bayanlar ve erkekler bir cadde veya sokakta karşılaştıklarında bayanlar sırtlarını çevirirlerdi, erkekler onları geçtikten sonra dönüp yollarına devam ederlerdi'*. Bu örnekten hareketle bunun gibi olan birçok ahlaki bozulma örneklerini günümüzle kıyaslayarak anlaşılması için okuyucun ve dinleyicinin idrakine havale edilmektedir. Eğer medrese geleneği tabiki çağın koşullarına uygun revize edilerek devam etmiş olsaydı birçok konuda (hak-hukuk, adalet, barış, ahlak, terbiye, kimlik, dil, eğitim-öğretim vb) bugün bu kadar perişan olmayacağımızı ısrarla ve ah çekerek ifade etmektedirler.

‘Kimlik ve Anadilin yaşatılmasında Cizre Medreselerinin etkisi’ni ortaya koymak için araştırmaya katılan medrese mollalarına ve kanaat önderlerine göre, tarihi süreç boyunca medreselerde eğitim-öğretim dilinin ve yazılan birçok eserin Kürtçe olması Cizredeki halkın kimliğinin ve anadillerinin yaşatılmasında birinci derecede önemli olduğu görülmektedir. Katılımcılara göre, medrese alimleri tarafından Kürtçe mevlid, akide, Kürt Edebiyatı, sözlük gibi eserlerin Kürtçe yazılması ile bölge halkının anadili korunmuş ve yaşatılmıştır. Ayrıca Medreseler eğitim-öğretim diliyle Cizre halkının anadili olan Kürtçeyi yaşatmaya devam ettirmişlerdir. Eserlerin Kürtçe yazılması ve eğitim-öğretim dilinin Kürtçe olması sadece medrese alimi ve talebesi için değil aynı zamanda halkın da bu dil ve eserler üzerinden kimliklerini muhafaza etme ve anadillerini diri tutma amacıyla bilinçli bir tercih olduğu belirtilmektedir. Bu amaçla medrese ve halk arasındaki tüm iletişim ağı Kürt dili üzerinden sağlandığı vurgulanmaktadır. Dil seçiminin bilinçli olduğu ve kimlik kaygılarının taşındığını Ahmed-i Xani gibi Kürt filozoflarının eserlerinde yapılan vurguyla ve verilen örneklerle ortaya konulmaktadır. Katılımcılar, aynı kaygıları Cizre ve yöresindeki birçok medrese aliminin ve tarikat şeyhlerinin de taşıdığını ifade etmişlerdir. Ancak kimlik ve anadil ile ilgili kaygıyı Mella-i Ciziri’nin eserlerinde vurgulu bir şekilde rastlanmamaktadır. Daha çok tasavvuf, tevhid, şiir ve edebiyat ile ilgili tahşidatın olduğu söylenmektedir. Ahmed-i Xani gibi Mella-i Ciziri, Kürtlerin varlık göstermesi, devlet olması tam bağımsız bir millet olmamalarının sebep ve sonuçları üzerinde durmamıştır. Hatta böyle bir konunun gündeminde dahi olmadığı vurgulanmıştır. Bu durum katılımcılar

tarafından, Mella-i Ciziri döneminde Kürtler tam bağımsız bir devlet olmaları hem kendi kimlikleri hem de kendi anadilleri ile ilgili herhangi bir sıkıntıları olmamaları ile açıklanmıştır. O dönemde Kürtlerin dağınık bir yapılarının olmadığı daha derli toplu oldukları ve dünyada birçok dini ve fenni ilimlerde yarışacak pozisyonlarının olduğu belirtilmiştir. Örneğin, o dönemde Cizreli büyük Kürt mucit olan İsmail Ebul –İz el Cezeri, bilgisayarın temellerini atan alim, fen ve teknik adamı; robotlar, saatler, su makineleri, şifreli kilitler, termos, otomatik çocuk oyuncakları gibi 60 makinenin mucidi ve dünyanın ilk sibernitik bilginidir. Cizre Mirleri döneminde de otorite ile medrese ilişkisi ortaya konulmuş ve Kürt kimliği ve anadilinin yaşatılması için birlikte hareket ettikleri ortaya konulmuştur. Cizre ve yöresinde tek idari otorite olan Mirler özellikle de Mir Bedirxan, medreseye ve ordan çıkacak tüm ilmi meyvelerin halk için faydalı olduğunu idrak etmiş ve bu ilmi meyvelerin halkın üzerindeki etkisini artırmak için çok çaba gösterdiği vurgulanmıştır. Medrese ekolünün inşa etmek istediği Kürt kimliği ve dili daha çok din merkezli bir inşa olduğu ve din merkezli inşa etme sürecine yani manevi otoritenin oluşturmak istediği dini inşa sürecine Cizre Mirlerinin de tabi olduğu görülmektedir.

‘Eğitim-Öğretimin sağlanmasında Cizre Medreselerinin etkisi’nin neler olduğunu içeren bu kategori analiz edildiğinde eğitim-öğretimin sağlanması ve işlevselliğinin artırılması için Cizre’deki medreselerinin etkili olduğu gözlenmektedir. Ayrıca eğitim-öğretimin din merkezli olması ve halkın medrese eğitimini okul eğitimine tercih ediyor olması dikkatleri çeken ikinci bir noktadır. Katılımcıların görüşleri dikkate alındığında eğitim-öğretimin sağlanması ve



işlevselliğinin artırılması için Cizre'deki medreselerin etkisinin önemle vurgulandığı gözlenmektedir. Halkın kendi çocuklarının medreselerde eğitim-öğretim görmesi, buna yönelik halktan aşırı bir talebin olması yapılan vurgunun doğruluğunu test eder niteliktedir. Medreselerden icazet (diploma) alan halk çocukları iyi bir molla/seyda olup ya medrese ekolunu sürdürmek ya da camilerde imamlık yapmak suretiyle ailelerinin onurunu yükselttikleri belirtilmektedir. Yukarıdaki alıntılar incelendiğinde her bir icazetli molla, imamlıkla beraber aynı zamanda birer müderris olup talebe yetiştirmek, birer kadı olup halkın davalarına bakmak (özellikle fıkıh ile ilgili meseleler) ve toplumun birer kanaat önderi olup toplumsal uzlaşma/sulh-larda hikmetli bir hâkim olmak da en birinci vazifeleri arasında olduğu gözlenmektedir. Medreselerin dışında tarikat ekollerinin (özellikle bölgede yaygın olan Nakşibendi Tarikatı) da eğitim-öğretim sürecine katkı sağladığı belirtilmektedir. Yaygın eğitim modeli gibi bir modeli anımsatan medrese ve halk arasında çok yoğun olan irşad ve vaaz faaliyetleri, ilim meclisleri sayesinde halkın da eğitim seviyesinin yükseldiği ifade edilmiştir. Ancak eğitim-öğretim sürecinin hiçbir yerinde bayanların müdahil olmadığı gözden kaçmamaktadır. Bayanlar için, ne medresede müderris olarak ne de medreselerde talebe olarak yer verilmediği ve bunun için de bilinçli olarak bir girişimde bulunulmadığı yukarıdaki alıntılardan anlaşılmaktadır. Araştırmacı tarafından, bayanların eğitim-öğretimi ve onların ihmal edilmesinin nedenleri üzerine özellikle sorulan detaylı sorulara rağmen tatmin edici cevaplar alınamamıştır. Bir-iki katılımcı sadece esef çekerek yanlış yapıldığını ve olması gerektiğini vurgulayıp 'keşke olsaydı' demekten kendilerini alıkoyamamışlardır. Bayanların

eğitimi daha çok yaygın eğitim modelinde irşad ve vaazlarla ve alim olan din görevlisinin eşi, kız kardeşi gibi yakın akrabalarını eğiterek sağlandığı görülmektedir. Bu şekilde bir nebze eğitim gören bayanlar ise kendi eşi, babaları veya diğer bir yakın akrabaları ile halktan diğer bayanlar arasında birer köprü vazifesini oluşturdukları ifade edilmiştir.

## KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul, 1994.
- Allport, G.W., *Pattern and Growth in Personality*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1961.
- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara, 1994.
- Artan, İnci Erdem, vd., *Üniversite Gençliği Değerleri: Korkular ve Umutlar*, TESEV Yay., İstanbul, 2005.
- Balcı, A., *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, PegemA Yay., 2009.
- Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bolay, Süleyman Hayri, “Aşkın Değerler Buhranı”, “*Değerler ve Eğitimi*” *Uluslararası Sempozyumu* (26-28 Kasım 2004, İstanbul), Ed.; Recep Kaymakcan, Seyfi Kenan, Hayati Hökelekli, Şeyma Arslan, Mahmut Zengin, Dem Yay., İstanbul, 2007.
- Braithwaite, V. ‘The Value Orientations Underlying Liberalism-Conservatism’, *Personality and Individual Differences*, 25, 575-589, 1998.
- Cevizci, Ahmet,  
*Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yay., Ankara, 1996.
- Chamberlain, Kerry, “Value Dimensions, Cultural Differences and the Prediction of Perceived Quality of Life”, *Social Indicators Research*, 17, November, 1985.

- Converse, P. E. ‘The Nature of Belief Systems in Mass Publics’, D.E. Apter (ed.), Free Press, *Ideology and discontent*, ss.206-261, New York, 1964.
- Costa, P. T., Jr., Terracciano, A., & McCrae, R. R., ‘Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings’, *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, ss. 322– 331, 2001.
- Çağlayan, Yusuf, “İnsan ve Gaye”, <http://www.asder.org/docs/8.doc>, 19.10.05.
- Duverger, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, 5.Basım, Varlık Yay., İstanbul, 1998.
- Eroğlu, Feyzullah, *Davranış Bilimleri*, Beta Yay., İstanbul, 1996.
- Gürünlü, Hilmi, “İslâh-ı Medâris Hakkında Bir Mütala’a”, *Sırât-ı Müstakîm*, III, Sayı: 65, Ay: 11, (R. 1325), s. 200-204.
- Güven, İsmail, *Türk Eğitim Tarihi*, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.
- Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, 6. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi,1994.
- Hançelioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 9. Bsk., İstanbul, 1994.
- İslâhı [3]”, *Sırât-ı Müstakim*, III, Sayı:54, Ay:9, 2010, s. 22-23. 124
- Kazanlı, Halim Sabit, “İslâh-ı Medâris Münasebetiyle”, *Sırât-ı Müstakîm*, V, Sayı: 124, Ay:1, (R. 1326), s. 324-336.
- Kazım, Musa, “Kütüb-i Kelâmiyenin İhtiyacât-ı Asra Göre İslâh ve Telifi.
- Kılıç, Remzi, “Osmanlı Devleti’nde Medreseler”, *Türk Kültürü*

- Dergisi*, Yıl: XXXIX, Sayı: 456, Ankara, 2001, s. 205-216.
- Küçükkalp, Emine, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* (Ed.; Hayati Hökelekli), Dem Yay., İstanbul, 2006.
- Levy, S., & Guttman, L., *Values and attitudes of Israeli High School Youth*, Israel Institute of applied Social Research, Jerusalem, 1974.
- Lundby, Knut, Ronning, Helpe, “Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, *Medya Kültür Siyaset*, Der., Süleyman İRVAN, Ankara, Bilim Sanat Yay., 1997.
- Maslow, A.H. *New Knowledge in Human Values*, Harper: New York, 1959.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr., ‘A Five-Factor Theory of Personality’ L. A. Pervin, & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research*, Guilford Press, 2.Bsk., ss. 139–153, New York, 1999.
- Mengüşoğlu, Takıyettin, *Felsefi Anthropoloji*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1971.
- Mischel, W., ‘Personality Dispositions Revisited and Revised: A View After Three Decades’ L.A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research*, içinde ss.111-134, Guilford: New York, 1990.
- Moles, Abraham A., *Kültürün Toplumsal Dinamiği*, Çev: Nuri BİLGİN, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 1983.

- Morris, C., *Varieties Of Human Value*, University Of Chicago Press, Chicago, 1956. *Müstakîm*, II, Sayı:46, Ay:7, (R. 1325), s. 312-315. 122
- Önal, Mehmet, ‘Değer’, Felsefe Ansiklopedisi, Editör: Ahmet Cevizci, c. IV, s. 51-62, Ankara, 2006.
- Özakupınar, Yılmaz, Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz Turhan, 2.Basım, İstanbul, Kubbealtı Yay., 1997.
- Pepper, S.C. *The Sources od Value*, University of California Press, perspectives, Sage, New Delhi, India, Press, 1958.
- Pieper, Annemarie, Etiğe Giriş, Çev: Veysel Atayman-Gönül Sezer, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999.
- Poyraz, Hakan, ‘Ahlak Dili Üzerine Felsefe’, Editörler: Recep Kaymakcan-Mevlüt Uyanık, Dem Yay., *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*, İstanbul, 2007, s.16-47
- Rokeach, M., *Beliefs, Attitudes and Values*, Jossey-Bass, San Francisco, 1968.
- Rokeach, M., *The Nature of Human Values*, Free Press, . New York, 1973.
- Schaefer, Richard T. ve Robert P. Lamm, *Sociology*, 5. Bsk., Illinois, Mc-Graw Hill Inc., 1995.
- Schwartz, S. H., ‘Beyond İndividualism and Collectivism: New Cultural Dimensions of Values’, U. Kim, H. C. Triandis, Ç. Kağıtçıbaşı, S. Choi, and G. Yoon (Eds.), *İndividualism and collectivism: Theory, method, and applications*, s. 85-119, Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.
- Schwartz, S. H., ‘Universals in the Content and Structure of Values:

- Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries', M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, Academic Press, cilt.25, s.1-65, New York, 1992.
- Schwartz, S. H., 'Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries', M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, Academic Press, cilt.25, s.1-65, New York, 1992.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A., 'Influences of Adaptation to Communist Rule on Value Priorities in Eastern Europe', *Political Psychology*, 18, 2, 385-410, 1997.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W., 'Toward a universal psychological structure of human values', *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562, 1987.
- Schwartz, S. H., & Boehnke, K., 'Evaluating the Structure of Human Values with Confirmatory Factor Analysis', *Journal of Research in Personality*, 38, 230-255, 2004.
- Scott, W.A., *Values and Organizations*, Rand McNally, Chicago, IL., 1965.
- Thio, Alex., *Sociology: An Introduction*, 3. Bsk., Harper Collins Publisher, New York, 1992.
- Tori, Ünlü Kürt ve Birinci Kuşak Aydınları, Sorun Yay., ts.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişimleri*, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1994.
- Uysal, Enver, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler-İslamî Erdemler", *Uludağ*

*Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, Bursa, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988.

Ülken, Hilmi Ziya, *Bilgi ve Değer*, Ülken Yay., 2. Bsk., İstanbul, 2001.

Yaşın, Abdullah, *Tarih, Kültür ve Cizre*, Kent Işıkları Yay., 2. Bsk., İstanbul, 2011.

Yıldırım, A., & Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2004.

Zengin, Zeki Salih, *II. Meşrutiyet'te Medreseler ve Din Eğitimi*, Akçay Yayınları, Ankara, 2002.





**BÖLÜM 4:**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN RUHSAL HASTALIĞI  
OLAN BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARININ  
BELİRLENMESİ**

Kübra ARSLAN<sup>1</sup>

Hande ŞAHİN<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> Arş. Gör. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü  
kbraarslann@gmail.com

<sup>2</sup> Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü  
hande\_k1979@yahoo.com



## GİRİŞ

Ruh sağlığında belirgin bozukluğu olan insanlar, toplum içerisinde çoğunlukla farklı olduklarını konuşma ve hareketleri ile ortaya koyarken, bu farklılık toplumda onlarla ilgili bazı tutumların oluşmasına neden olmuştur (Bahar, 2007). Ruhsal hastalığı olan bireylere karşı geliştirilen olumsuz inanç, tutum ve yaklaşımlar onları çok fazla etkilemekte ve bu tarz olumsuz inanç, tutum ve yaklaşımlar damgalamayı da beraberinde getirmektedir. Birey ya da toplum kendisini ürküten, rahatsız eden bir durumla karşılaştığında sıklıkla onu kendisinden dışlayıp yabancılaştırma yoluna da gitmektedir. Bu da ayrımcılığın başlangıcıdır (am ve uhadar, 2011).

Ruhsal hastalığa yönelik olumsuz inançlar bireyin hastalığı nedeniyle yardım talep edememesine, sosyal yaşamdan izole olmasına, benlik saygısının zedelenmesine, ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmasına neden olabilmektedir (Kkaraca ve Akçay, 2017). Ruhsal hastalıklı olarak damgalanan bireyler; toplumun ruhsal hastalıklı kişileri reddedeceğine ve değersizleştirdiklerine inanmakta, böylelikle de moral bozukluğu, benlik saygısında azalma, sosyal uyumda bozulma, işsizlik, gelir kaybı, psikiyatrik tedaviye uyumda azalma gibi birçok olumsuz sonuçlar yaşamaktadırlar (Body-Ritsher ve Phelan, 2004).

Sosyal hizmet, ruhsal hastalığı olan bireylerin rehabilite edilerek işlevlerini daha etkili bir şekilde yerine getiren bireyler olarak topluma kazandırılmasında önemli işleve sahip bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır (zdemir, 2000). Psikiyatrik sosyal hizmet, ruh sağlığı alanında ruhsal hastalığı olan bireylerin sosyal boyutlarına

odaklanmakta olup mesleki açıdan bireylerin ve yakınlarının hastalık nedeniyle meydana gelen sosyal, psikolojik, ekonomik, hukuki sorunlarının üstesinden gelmesi ve bu sorunlara karşı hastaların güçlendirilmesi amacıyla hasta ve yakınları ile birlikte gerçekleştirilen hizmetler bütünüdür. Gerçekleştirilen ekip çalışmalarında; sağlık çalışanlarının ve sağlık çalışanı olmaya aday öğrencilerin ruhsal hastalığı olan bireylere yönelik tutumları değişiklik gösterebilmektedir. Tutumların; rahatsızlıkların önlenmesi, erken tanılama ve toplum içinde tedavi edilmesi gibi birçok alanda etkili olduğu tartışmasızdır. İşte bu noktada öğrencilerin ruhsal hastalığı olan bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin ruhsal hastalığı olan bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesidir.

## **YÖNTEM**

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin ruhsal hastalığı olan bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Sosyal Hizmet Bölümlerinde öğrenim gören ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 283 öğrenci oluşturmuştur.

### **Kullanılan Ölçme Araçları**

**Tanıttıcı Özellikler Formu:** Araştırmacılar tarafından hazırlanan, çalışma grubu ile ilgili bireysel özellikleri belirlemeye yönelik 10 sorudan oluşan bir anket formudur.

### **Ruhsal Sorunlu Bireylere Yönelik Toplum Tutumları Ölçeği:**

Üniversite öğrencilerinin ruhsal bozukluğu olan bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla Taylor ve Dear tarafından 1979 yılında geliştirilen “Ruhsal Sorunlu Bireylere Yönelik Toplum Tutumları Ölçeği/ RSTTÖ” (The Community Attitudes Towards The Mentally III) kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirliği Bağ ve Ekinci (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçekteki maddelerde belirtilen ifadeye, katılımcılardan Tamamen Katılıyorum (1) ve Kesinlikle Katılmıyorum (5) olmak üzere beş derecede görüş bildirmeleri istenmektedir. Bu ölçeğin; “Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi”, “İyi Niyet” ve “Korku/Dışlama” isimli üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek kullanımı için gerekli izinler araştırmacılardan elektronik posta yolu ile alınmıştır.

**İyi Niyet Alt Boyutu:** Alt boyut dokuz maddeden oluşmakta olup; 2., 6., 11., 18. ve 20. maddeleri düz, 4., 9., 13. ve 16. maddeleri ters puanlanmaktadır. Alt boyuttan alınan toplam puanın yüksekliği olumlu tutumu ifade etmektedir.

**Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi Alt Boyutu:** Alt boyut on maddeden oluşmakta olup; 3., 7., 12., 15. ve 19. maddeleri düz, 5., 10., 14., 17. ve 21. maddeleri ters puanlanmaktadır. Alt boyuttan alınan toplam puanın yüksekliği olumlu tutumu ifade etmektedir.

**Korku/Dışlama Alt Boyutu:** Alt boyut iki maddeden oluşmakta olup; 1. madde düz, 8. madde ters puanlanmaktadır. Alt boyuttan alınan toplam puanın yüksekliği olumsuz tutumu ifade etmektedir.

## Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri öğrencilerle yapılan yüz yüze görüşmeler ile anket yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizi SPSS 24 aracılığıyla yapılmıştır. Ölçekten elde edilen verilerin bağımsız değişkenlere göre normal dağılım göstermediği tespit edilmiş ve verilerin frekans analizinde parametrik olmayan testlerden iki farklı bağımsız değişkeni karşılaştırmak için “Mann Whitney-U” testi ve iki sürekli değişken arasındaki ilişkinin gücünü tespit etmek için parametrik olmayan korelasyon testi “Spearman’s Rho” testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık  $p<0.05$  düzeyinde değerlendirilmiştir. Ek olarak araştırmanın verileri standart sapma, aritmetik ortalama ve yüzde dağılımları yönüyle de istatistiksel incelemeye tabi tutulmuştur.

## BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin bazı tanıtıcı özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

**Tablo 1.** Araştırmaya alınan öğrencilerin bazı tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler	Grup	f	%
<b>Bölüm</b>	Çocuk Gelişimi	163	57.6
	Sosyal Hizmet	120	42.4
<b>Yaş</b>	17-19	118	41.7
	21-24	135	47.7
	25+	30	10.6
<b>Cinsiyet</b>	Kız	237	83.7
	Erkek	46	16.3
<b>Sınıf</b>	1	84	29.7
	2	88	31.1
	3	58	20.5
	4	53	18.7
<b>Gelir</b>	Düşük	65	23.0
	Orta	180	63.6
	Yüksek	38	13.4
<b>Anne eğitim düzeyi</b>	İlköğrenim ve altı	160	56.5
	Orta öğrenim	64	22.6
	Lise	39	13.8
	Üniversite ve üstü	20	7.1
<b>Baba eğitim düzeyi</b>	İlköğrenim ve altı	98	34.6
	Orta öğrenim	63	22.3
	Lise	65	23.0
	Üniversite ve üstü	57	20.1
<b>Ruhsal bir hastalığınız var mı?</b>	Evet	24	8.5
	Hayır	259	91.5
<b>Ruhsal bir hastalığı olan tanıdığınız var mı?</b>	Evet	106	37.5
	Hayır	177	62.5
<b>Ruh sağlığı ile ilgili herhangi bir ders aldınız mı?</b>	Evet	162	57.2
	Hayır	121	42.8
<b>Toplam</b>		283	100.0



Tablo 1'e göre; araştırmaya alınan üniversite öğrencilerinin %57.6'sı Çocuk Gelişimi, %42.4'ü ise Sosyal Hizmet Bölümü'nde öğrenim görmekte olup %47.7'si 21-24 yaş arasında, %41.7'si 17-19 yaş arasında ve %10.6'sı 25 yaş ve üzerindedir. Araştırma örnekleminin %83'ünü kızlar oluştururken %17'sini erkekler oluşturmaktadır. Öğrenciler arasında; ikinci sınıfta okuyanlar (%31.1), ailesi orta gelir düzeyinde bulunanlar (%63.6), annesi ve babası ilköğretim ve altı (anne %56.5, baba %34.6), mezunu olanlar önde gelmektedir.

Araştırmaya alınan öğrencilerin çoğu (%91.5) tanılı bir ruhsal hastalığının bulunmadığını belirtirken %62.5'i ruhsal bir hastalığı bulunan bir tanıdığının da olmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarıdan fazlası (%57.2) ruh sağlığı ile ilgili bir ders aldıklarını söylemişlerdir.

Öğrencilerin RSTTÖ'den aldıkları puanlar Tablo 2'de verilmiştir.

**Tablo 2.** RSTTÖ alt boyut ve toplam puanlarının dağılımı

RSTTÖ Alt Boyutları	Min-Max	Ort ±SS
İyi Niyet	14-35	24.03±3.03
Toplum Sağlığı İdeolojisi	14-40	30.05±3.26
Korku/Dışlama	2-9	4.84±1.61
Toplam	31-81	58.93±5.81

Tablo 2'ye göre öğrencilerin "İyi Niyet" alt boyutu puan ortalaması 24.03±3.03 (Min: 14, Max: 35), "Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi" alt boyutu puan ortalaması 30.05±3.26 (Min: 14, Max: 40),

“Korku/Dışlama” alt boyutu puan ortalaması  $4.84 \pm 1.61$  (Min: 2, Max: 9) ve ölçek toplam puan ortalaması  $58.93 \pm 5.81$  (Min: 31, Max: 81)’dir.

Öğrencilerin okudukları bölüm ile RSTTÖ alt boyutları Tablo 3’te verilmiştir.

**Tablo 3.** Okunan bölüm ile RSTTÖ alt boyutları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan Non-Parametrik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt Boyut		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p
İyi Niyet	Çocuk Gelişimi	163	142,26	23188,00	9738,000	-,062	,951
	Sosyal Hizmet	120	141,65	16998,00			
Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	Çocuk Gelişimi	163	137,70	22445,50	9079,500	-	1,031
	Sosyal Hizmet	120	147,84	17740,50			
Korku/Dışlama	Çocuk Gelişimi	163	143,69	23422,00	9504,000	-,414	,679
	Sosyal Hizmet	120	139,70	16764,00			
Toplam		283					

İyi niyet, toplum ruh sağlığı ideolojisi ve korku/dışlanma faktörleri öğrencilerin okudukları bölüm ile anlamlı bir farklılık göstermemektedir ( $p > 0.05$ ).

**Tablo 4.** Cinsiyet ile RSTTÖ alt boyutları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan Non-Parametrik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt Boyut		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p
İyi Niyet	Kız	237	147,20	34885,50	4219,500	-	<b>,015*</b>
	Erkek	46	115,23	5300,50			
Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	Kız	237	144,67	34286,50	4818,500	-	,212
	Erkek	46	128,25	5899,50			
Korku/Dışlama	Kız	237	142,02	33658,50	5446,500	-,009	,993
	Erkek	46	141,90	6527,50			
Toplam		283					

\* $p < 0.05$

Toplum ruh sağlığı ideolojisi ve korku/dışlanma faktörleri öğrencilerin cinsiyetleri ile anlamlı bir farklılık göstermemektedir ( $p > 0.05$ ).

İyi niyet faktörü öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte ( $p < 0.05$ ) olup kızlarda iyi niyet faktörünün daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 5.** Ruhsal Bir Hastalığın Olup Olmaması ile RSTTÖ alt boyutları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan Non-Parametrik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt Boyut		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p
İyi Niyet	Evet	24	140,40	3369,50	3069,500	-,101	,920
	Hayır	259	142,15	36816,50			
Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	Evet	24	157,75	3786,00	2730,000	-,987	,324
	Hayır	259	140,54	36400,00			
Korku/Dışlama	Evet	24	141,63	3399,00	3099,000	-,024	,981
	Hayır	259	142,03	36787,00			
Toplam		283					

İyi niyet, toplum ruh sağlığı ideolojisi ve korku/dışlanma faktörleri öğrencilerin ruhsal bir hastalığının olup olmaması ile anlamlı bir farklılık göstermemektedir ( $p>0.05$ ).

**Tablo 6.** Ruhsal Bir Hastalığı Olan Tanıdığı Olup Olmaması ile RSTTÖ alt boyutları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan Non-Parametrik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt Boyut		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p
İyi Niyet	Evet	106	164,50	17437,00	6996,000	-	<b>,000</b>
	Hayır	177	128,53	22749,00			
Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	Evet	106	161,95	17166,50	7266,500	-	<b>,001**</b>
	Hayır	177	130,05	23019,50			
Korku/Dışlama	Evet	106	136,96	14517,50	8846,500	-,819	,413
	Hayır	177	145,02	25668,50			
Toplam		283					

\*\* $p<0.01$

Korku/dışlanma faktörü öğrencilerin ruhsal bir hastalığı olan tanıdığa sahip olup olmama ile anlamlı bir farklılık göstermemektedir ( $p>0.05$ ). İyi niyet ve toplum ruh sağlığı ideolojisi faktörleri ile öğrencilerin ruhsal bir hastalığı olan tanıdığa sahip olup olmama ile anlamlı bir farklılık göstermektedir. ( $p<0.01$ ). Ruhsal bir hastalığı olan bir tanıdığın varlığı öğrencilerin iyi niyet ve toplum ruh sağlığı ideolojisini etkilediği söylenebilir.

**Tablo 7.** Ruh Sağlığı İle İlgili Herhangi Bir Ders Alıp Almama Durumu ile RSTTÖ alt boyutları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan Non-Parametrik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt Boyut		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p
İyi Niyet	Evet	162	146,98	23811,50	8993,500	-	,234
	Hayır	121	135,33	16374,50		1,190	
Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	Evet	162	146,84	23788,00	9017,000	-	,249
	Hayır	121	135,52	16398,00		1,153	
Korku/Dışlama	Evet	162	142,50	23085,50	9719,500	-	,903
	Hayır	121	141,33	17100,50		1,122	
Toplam		283					

İyi niyet, toplum ruh sağlığı ideolojisi ve korku/dışlanma faktörleri öğrencilerin ruh sağlığı ile ilgili bir ders alıp almama durumu ile anlamlı bir farklılık göstermemektedir ( $p>0.05$ ).

**Tablo 8. RSTTÖ alt boyutları ile yaş ve sınıf değişkenleri arasındaki korelasyon tablosu**

	Sınıf	Yaş	İyi Niyet	Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	Korku/Dışlama
Sınıf	1				
Yaş	<b>,605**</b>	1			
İyi Niyet	,091	,043	1		
Toplum Ruh Sağlığı İdeolojisi	<b>,139*</b>	,030	<b>,480**</b>	1	
Korku/Dışlama	-,014	,041	,028	<b>-,122*</b>	1

\* $p < 0.05$ , \*\* $p < 0.01$

Sınıf ve yaş ile RSTTÖ alt boyutları arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Spearman Korelasyon işlemi sonucunda;

Sınıf ile iyi niyet arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ( $r = ,091$ ,  $p = ,127$ ). Yaş ile iyi niyet arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ( $r = ,043$ ,  $p = ,476$ ). Yaş ile toplum ruh sağlığı ideolojisi arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ( $r = ,030$ ),  $p = ,618$ ). Sınıf ile korku/dışlanma faktörü arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ( $r = ,014$ ,  $p = ,817$ ). Yaş ile korku/dışlanma faktörü arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ( $r = ,041$ ,  $p = ,488$ ). Sınıf ile toplum ruh sağlığı ideolojisi ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ( $r = ,139$ ,  $p = ,019$ ). Buna göre sınıf arttıkça toplum ruh sağlığı ideolojisi puanı anlamlı ölçüde artmaktadır.

## SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda; RSTTÖ puanına göre, kız öğrencilerin ruhsal hastalığı olan bireylere karşı erkek öğrencilere göre iyi niyet puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre kadınların erkeklere göre ruhsal hastalığı olan bireylere karşı daha iyi niyetli oldukları söylenebilir. Yapılan bir çalışmada (Ünal vd., 2010), kadınların erkeklere oranla psikiyatrik hastalıklara dönük olarak daha az önyargı geliştirdikleri ve bu hastalıkların tedavisinin olabirliğine dönük daha iyimser oldukları saptanmıştır. Tümer ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında da kadınların ruhsal hastalığa/hastalara karşı erkeklere göre iyi niyet puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu çalışmalar araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir. Ayrıca, kız öğrencilerin erkeklere göre, toplum ruh sağlığı ideoloji, korku ve dışlama alt ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, kız öğrencilerin ruhsal hastalığı olan bireylere karşı, erkek öğrencilerden daha çok korkma ve dışlama eğilimleri olduğunu düşündürmektedir. Çam & Bilge (2011)'nin çalışmasında, ruhsal sorunlu bireylere yönelik tutumda, cinsiyetler arası fark tespit edilmemiş olup, iyi niyet, korku ve dışlama alt ölçek puanlarının, erkeklerde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaların sonuçları araştırma sonuçlarıyla uyuşmamaktadır.

Öğrencilerin ruhsal bir hastalığı olan tanıdığa sahip olup olmaması ile iyi niyet ve toplum ruh sağlığı ideolojisi faktörleri arasında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu bağlamda ruhsal bir hastalığı olan bir tanıdığın varlığı öğrencilerin iyi niyet ve toplum ruh

sağlığı ideolojisini etkilediği söylenebilir. Araştırmamızla benzer şekilde Yüksel vd., (2015)'nin araştırmasında, tanıdıkları içinde psikiyatrik hastalığı olmayan akademisyenlerin psikiyatrik hastalığı olan bireylere dönük hümanist bir yaklaşım içinde buldukları saptanmıştır.

Araştırmada öğrencilerin sınıfı ile toplum ruh sağlığı ideolojisi ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre sınıf arttıkça toplum ruh sağlığı ideolojisi puanı anlamlı ölçüde artmaktadır. Çalışmamızla paralel olarak, tıp fakültesi öğrencilerinin eğitim yılları artınca, ruhsal hastalıklara karşı olumlu tutumlarının arttığı görülmüştür (Telles-Correia vd., 2015). Ülkemizde ise Birdoğan ve Berksun'un (2002) tıp fakültesi birinci ve altıncı sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmada altıncı sınıf öğrencilerinin psikiyatrik hastaya karşı daha olumlu tutumlara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde hemşirelik ve tıp fakültesi öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik inançlarını belirlemeye çalışan araştırmalar çoğunlukta sosyal hizmet öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik inançlarını belirlemeye yönelik araştırmalar (Covarrubias ve Han, 2011; Theriot ve Lodato, 2012; Zellmann vd., 2014) sınırlıdır. Zellmann, Madden ve Aguiniga (2014)'ün sosyal hizmet öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada da öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun ruhsal hastalıklara yönelik damgalayıcı bir tutum içinde olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.



## Öneriler

- Öğrencilerin ruhsal hastalıklara yönelik olumlu bir tutum içinde olması mesleki yaşamlarında daha etkin uygulamalar yapması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle öğrencilerin ruh sağlığı alanıyla ilgili bilimsel etkinliklere katılması, ruh sağlığı alanıyla ilgili dersleri alması ve ruh sağlığı sorunu yaşayan bireylerle daha fazla temas halinde olması yönünde motive edilmesi ve bilinçlendirilmesi son derece önem taşımaktadır.
- Benzer bir çalışmanın başka bölümlerdeki diğer öğrenciler üzerinde de yapılması önerilebilir.

## KAYNAKÇA

- Bağ, B. & Ekinci M. (2005). Sağlık personelinin ruhsal sorunları olan bireylere yönelik tutumlarının araştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3:107- 27.
- Bağ, B. & Ekinci, M. (2006). Ruhsal sorunlu bireylere yönelik toplum tutumları ölçeğinin (RSTTÖ) Türk toplumunda geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5:63-83.
- Bahar, A. (2007). Şizofreni ve damgalama. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2: 101-10
- Birdoğan S.Y. & Berksun E.O. (2002). Tıp fakültesi 1. sınıf ve 6. sınıf öğrencilerinde psikiyatrik hastaya yönelik tutumlar. *Kriz Dergisi*, 10(2): 1-7.
- Boyd-Ritsher J. & Phelan JC. (2004). Internalized stigma predicts erosion of morale among psychiatric outpatients. *Psychiatry Research*,129:257-65.
- Covarrubias, I., & Han, M. (2011). Mental health stigma about serious mental illness among MSW Students:Social contact and attitude. *Social Work*, 56(4): 317-325.
- Çam O.M., Bilge A., Engin E., Akmeşe Z.B., Turgut E.Ö. & Çakır N. (2014). Muhtarlara verilen ruhsal hastalığa yönelik damgalama ile mücadele eğitiminin etkililiğinin araştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(3), 129-136.
- Çam, O. & Çuhadar, D. (2011). Ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalama süreci ve içselleştirilmiş damgalama. *Journal of Psychiatric Nursing*, 2(3):136-140.

- Küçükpara, N. & Akçay, S. (2017). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin ruhsal hastalığa yönelik inançlarının belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1).
- Özdemir, U. (2000). Türkiye’de psikiyatrik sosyal hizmet. Aydınlar Matbaası, Ankara.
- Telles-Correia D., Gama Marques J., Gramaça J. & Sampaio D. (2015). Stigma and attitudes towards psychiatric patients in Portuguese medical students. *Acta Med Port.*, 28(6), 715-719.
- Theriot, M. T., & Lodato, G. A. (2012). Attitudes about mental illness and professional danger among new social work students. *Journal of Social Work Education*, 48(3), 403-423.
- Tümer, A., Örs Hebcan, S.v& Akpınar, H. (2019). Yetişkinlerin ruhsal hastalığa/hastalara yönelik tutumları. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(6): 139-147.
- Ünal S., Hisar F., Çelik B.v& Özgüven Z. (2010). Üniversite öğrencilerinin ruhsal hastalığa yönelik inançları. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*; 23: 145- 150.
- Yüksel G.E. & Taşkın E.O. (2005). Türkiye’de hekimler ve tıp fakültesi öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik tutum ve bilgileri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6: 113- 121.
- Zellmann, K. T., Madden, E. E., & Aguiniga, D. M. (2014). Bachelor of social work students and mental health stigma: Understanding student attitudes. *Journal of Social Work Education*, 50(4): 660-677.

**BÖLÜM 5:**

**KONUT FİYATINA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN DEMATEL  
YÖNTEMİ İLE AĞIRLIKLANDIRILMASI: KARAMAN İLİ  
ÖRNEĞİ**

Öğr. Gör. Erhan Nuh ÖZTÜRK<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> KMÜ Ermenek Myo Karaman, TÜRKİYE enuhozturk@kmu.edu.tr



## GİRİŞ

Son yıllarda, gayrimenkul sektörünün gelişimi, ekonomik büyümenin önemli bir itici motoru haline gelmiştir. Birçok sektör ile ilişki içinde olan gayrimenkul sektörü, toplumda ve ekonomide sorunların çıkmasına sebebiyet verebileceği için yerel yönetimlerin ve hükümetlerin politika geliştirmeleri konusunda da büyük önem arz etmektedir. Gayrimenkul denildiğinde, konuttan araziye kadar birçok farklı türün bulunduğu bir piyasadan bahsedilmektedir. Ancak bu birçok tür içerisinde ticarete en fazla konu olan ve üzerinde çeşitli hesaplamalar yapılan tür konut sektörüdür.

Konut, fiziksel bir mal olmasından dolayı ticarete konu olmaktadır. Dayanıklı bir mal olmasını nedeniyle tüketim malı olarak, kullanımının belirli bir süreyle başkasına bırakılmasından elde edilen kira ve olası değer artışı beklentisinden dolayı da yatırım malı olarak kabul edilmektedir (Büyükduman, 2014: 16). Konut piyasasında, konut arzının esnek olmaması ve konut hizmetlerinin hane halkı için en pahalı harcamalarından birisi olması, diğer piyasalardan ayıran birkaç özelliğinden birisidir. Konut talebine etki eden faktörleri artan nüfus, hızlı kentleşme ve göç hareketleri, gelir düzeyleri, harcanabilir gelir düzeyi, alternatif yatırım imkânları, kentleşme hızı ve diğer faktörler olarak sınıflandırmak mümkündür (Aydın Esmeray, 1996: 24-28, Siso, 2009: 54). Konut arzının belirleyicileri ise arsanın uygunluğu, konutun tamamlanma sürecinin beklenen fiyatı, daha iyi konutlara olan talebin artması, teknolojideki sürekli değişiklikler, inşaat maliyetindeki artış, vergiler, inşaat teknolojisi ve uzun dönemli reel faiz oranları ve çevre politikaları konut piyasasını etkilemektedir (Pirounakis, 2013: 212).

Bu çalışmanın amacı, Karaman ilinde konut piyasasında fiyatlara etki eden faktörlerin ve bu faktörlerin etki derecelerinin bir sisteme etki eden farklı faktörlerin analiz edilmesi ve bu faktörler arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için dematel yöntemi ile analiz edilmesidir. Bu çalışma ile son yıllarda hızlı bir gelişme gösteren Karaman ilinde konut fiyatlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinin, Karaman konut piyasasına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca yapılan literatür taramasında dematel yönteminin konut fiyatlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde kullanılmadığı görülerek bundan sonraki çalışmalarda kaynak oluşturabileceği düşünülmüştür.

## 1. Literatür Taraması

Konu ile ilgili yapılan literatür taramalarında yerli ve yabancı bir çok çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmalar incelenerek aşağıdaki literatür taraması oluşturulmuştur.

Ridker ve Henning (1967), yapmış oldukları çalışmalarında hava kirliliğinin konut fiyatları üzerindeki etkilerini ele almışlar ve çalışmalarını gerçekleştirirken hedonik fiyat modeli yöntemini kullanmışlardır. Ayrıca çalışmaları hedonik fiyat modeli ile yapılan ilk çalışma olması açısından da önemi büyüktür. Hava kirliliği ile konut fiyatları arasında negatif bir ilişkinin olduğunu saptamışlardır.

Kain ve Quigley (1970), konut fiyatları üzerinde etkili olan değişkenleri saptamaya çalışmışlardır. Konut satışına ait yapmış oldukları 1184 toplam gözlem ve 854 kısıtlanmış gözlem neticesinde, konut hizmetlerinin kalitesinin konutun fiziki( oda sayısı, oda büyüklüğü, konutun yaşı vb.) özelliklerinden daha çok konut fiyatlarını etkilediğini belirlemişlerdir.

Strashzeim (1973), çalışmasında kentlerdeki konut fiyatlarını incelemiştir. Bu incelemeyi yaparken kiralama ve ev sahibi olmaları bakımından konut fiyatlarını değerlendirmiştir. Elde ettiği bulgulara göre konut satış fiyatı ile konutun fiziki özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Palmquist (1984, konut satışlarına ait 20297 veriyi, gözlemleri doğrusal, logaritmik, yarı logaritmik, doğrusal logaritmik ve ters logaritmik fonksiyonelli modeller ile analiz etmiştir. Yapmış olduğu analiz sonucuna göre, konut alanı, konuttan garajın ayrı olması, hava



kirliliği gibi faktörlerin konut fiyatlarını negatif yönde etkilediğini saptamıştır.

Üçdoğruk (2001), yapmış olduğu çalışmasında İzmir ilinde konut satışına yönelik olarak emlakçılar ile yüz yüze görüşerek, konut fiyatına etki eden faktörler belirlemeye çalışmıştır. Bunu belirlerken de hedonik fiyat modeli yöntemini kullanmıştır. Yaptığı analiz neticesinde konutun fiziki özelliklerinin konut fiyatları üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucunu bulmuştur.

Yang (2001), Çin'in Beijing kenti için konut yapımında kullanılan malzemelerin kalitesinin konut fiyatlarına olan etkisinin önemli olduğunu göstermek istemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre tüketicilerin yapıların kalitesiz olma risklerinden kaçınmak için daha fazla para ödemeye hazır olduklarını göstermektedir. Ayrıca fiziksel yapı konum ve çevre değişkenlerinin konut fiyatları üzerinde anlamlı etkiye sahip olduklarını bulmuştur.

Boyacıgil (2003), Hatay'ın İskenderun ilçesi için yapmış olduğu çalışmasında, hava kalitesi, gürültü gibi çevresel faktörler ile konut fiyatları arasındaki ilişkiyi ölçmeye çalışmıştır. Çalışmasının sonucunda çevresel faktörler ile konut fiyatları arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Wen vd., (2004), 5 ayrı bölgede toplam 2473 gözlem ile konut satışlarını incelemiştir. Çalışmalarında bağımsız değişken olarak 18 özellik seçmişler ve bu özelliklere göre analizi gerçekleştirmişlerdir. Bu analizi gerçekleştirirken kullanmış oldukları metod hedonik fiyat modelidir. Sonuç olarak konutun fiziki özellikleriyle, önemli

merkezlere uzak olması gibi değişkenlerin konut fiyatlarını negatif olarak etkilediği sonucuna varmışlardır.

Hai-Zhen vd.(2005), çalışmalarında konut fiyatına ilişkin olarak yapmış olduğu çalışmasında konutun fiziki özellikleri ile önemli merkezlere uzak olmasının konut fiyatları üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır.

Yankaya ve Çelik (2005), çalışmalarında İzmir metrosunun konut fiyatları ve yerleşim birimleri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında kullandıkları hedonik fiyat modeli ile metro yatırımının konut fiyatlarını etkileme gücünü ölçmüşlerdir. Bu çerçeve emlakçılar ile yüz yüze 360 anket çalışması yapılmışlardır. Anket sonuçları analiz edildiğinde ulaşım altyapı çalışmalarının konut fiyatlarını arttırdığı tespitinde bulunmuşlardır.

Baldemir vd. (2007), Muğla ilinde konutların sahip olduğu farklı özelliklerin konut fiyatlarına etkilerini ölçmek için rastgele seçilen emlakçılar ile yüz yüze görüşerek 178 anket çalışması yapmışlardır. Merkezi kalorifer, seramik banyo döşemesi ve şehir merkezine uzaklık gibi değişkenlerin konut fiyatlarına pozitif etki yaptığını saptamışlardır.

Cohen ve Coughlin (2008), 2003 yılında Atlanta havaalanı yakınlarındaki konut fiyatları üzerine gurultunun etkisini hedonik fiyat çerçevesinde konumsal ekonometrik modeller ve tahmin modellerini karşılaştırmışlardır.

Selim (2008), çalışmasında, hedonik regresyon modeli ve yarı logaritmik form kullanarak konut fiyatlarını belirleyen faktörleri 2004 Hane halkı Bütçe Anketini analiz etmiştir. Analiz neticesinde en önemli değişkenler olarak konutun fiziki özelliklerini saptamıştır.

Yayar ve Karaca (2014), TR83 bölgesi için konut satış fiyatlarını etkileyen faktörlerin neler olduklarını ve bu faktörlerin marjinal etkilerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu amaç kapsamında konutların özellikleri ile ilgili sorular hazırlayarak araştırma bölgesindeki emlakçılara uygulanmıştır. Konut fiyatları ile konutun fiziki özellikleri arasında olumlu bir ilişki bulunurken, şehir merkezine yakın olması gibi lokasyondan kaynaklı değişkenler arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Kördeş vd. (2014), Antalya ilinde konutların sahip olduğu özellikler ile konut fiyatları arasındaki ilişkiyi ve bu özelliklerin fiyatlara etki derecesini incelemiştir. Konutun lokasyonu ve diğer fiziki özelliklerin konut fiyatlarını arttırdığı tespit etmişlerdir.

Daşkiran (2015), çalışmasında Denizli il merkezinde rastgele belirlenmiş hane halkı için 102 anket çalışması yapmıştır. Anketten elde edilen veriler daha sonra analiz edilmiştir. Bu analize göre konutun fiziksel özellikleriyle şehir merkezine yakınlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, konutun lokasyonu ile ilgili bir ilişki saptanamamıştır.

Çalmaşur (2016), Hedonik fiyat modeli ile doğrusal, logaritmik ve yarı logaritmik fonksiyon kalıplarının üçünü de kullanarak konut fiyatları ile ilgili analiz yapmıştır. Yapmış olduğu çalışma sonucunda konutun fiziki özelliklerinin konut fiyatlarını etkilediğini tespit etmiştir.

Afşar vd. (2017), yapmış oldukları çalışmalarında çalışmalarına konu olan ilçelerde bulunan konutların satış fiyatlarına etki eden faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın model uygulamasında konut fiyatının konutun fiziksel ve çevresel

özelliklerine göre tercih etmişlerdir. Sonuç olarak, konutun fiziki özelliklerinin, bulunduğu katın ve lokasyonun konut satış fiyatları ile olumlu bir etkileşimi olduğunu bulmuşlardır.

## 2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada konut fiyatına etki eden faktörlerin ağırlıklandırılması için çok kriterli karar verme modeli oluşturulmuştur. Bu bölümde konut fiyatına etki eden faktörlerinin değerlendirilmesinde kullanılan DEMATEL yöntemi anlatılmıştır.

### 2.1. Dematel Yöntemi

1972 ve 1976 yılları arasında Cenevre Battelle Memorial Enstitüsü , Bilim ve İnsan İlişkileri programı tarafından geliştirilmiştir. Karmaşık kriterler arasında etkileşimi analiz etmek ve yapısal model oluşturmak amacıyla yöntem geliştirilmiştir. Birbirini takip eden 5 aşamadan oluşmaktadır. 5. aşamadan sonra sonuca ulaşılır.

#### Adım 1: Direkt İlişki Matrisinin

Direkt ilişki matrisi için öncelikle Tablo 1’de gösterildiği gibi 5 aşamadan oluşan ikili karşılaştırmalar skalası kullanılmıştır.

**Tablo 1.** DEMATEL Metodu İçin Karşılaştırma Skalası

Sayısal Değer	Sözel İfade
0	Etkisiz
1	Düşük Etkili
2	Orta Etkili
3	Yüksek Etkili
4	Çok Yüksek Etkili

Kriterler arasındaki ilişkiler, ikili karşılaştırma skalası kullanılarak karar verici/uzman gruplar tarafından belirlenmiştir.

$$a_{ij} = \frac{1}{k} \sum_{n=1}^k x_{ij}^n \quad (1)$$

$$X = \begin{bmatrix} 0 & x_{11} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & 0 & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & 0 \end{bmatrix}$$

**Adım 2:** Normalleştirilmiş Direkt İlişki Matrisinin Belirlenmesi:

Denklem (2) ve (3) kullanılarak normalleştirilmiş direkt ilişki matrisi (C) oluşturulur.  $x_{ij}$  elemanları yerine  $a_{ij}$  elemanları yazılır. (X) matrisin satır ve sütun toplamları içinden en büyüğü belirlenerek ortalama direkt ilişki matrisi bu değere bölünür.

$$s = maks \left( maks \sum_{j=1}^n x_{ij}, maks \sum_{i=1}^n x_{ij} \right) \quad (2)$$

$$C = \frac{X}{s} \quad (3)$$

**Adım 3:** Toplam İlişki Matrisinin Elde Edilmesi:

Toplam ilişki matrisinin (F) oluşturulabilmesi için Denklem (4) ve (5) kullanılır. Bu denklemlerde  $I$  nxn boyutundaki birim matrisi, (C)'ler ise giderek azalan dolaylı etkileri ifade eder.

$$\lim_{k \rightarrow \infty} c + c^2 + c^3 + \dots + c^k \quad (4)$$

$$F = C + C^2 + C^3 + \dots + C^k = C(I - C)^{-1} \quad (5)$$

**Adım 4:** Gönderici Grubu ve Alıcı Grubunun Belirlenmesi:

Bir önceki adımda elde edilen (F) matrisinden yola çıkarak; bu matrisin  $i$ 'inci satırının toplamı ( $D_i$ ),  $i$  kriteri tarafından diğer kriterlere gönderilen etkilerin (doğrudan ve dolaylı) toplamını gösterir. Sütun toplamı ( $R_i$ ) ise aynı kriter için diğer kriterlerden gelen etkilerin toplamını ifade eder.

**Adım 5:** Eşik Değerin Ayarlanması ve Etki Diyagramının Elde Edilmesi:

Etki diyagramı, yatay eksenini ( $D_i + R_i$ ), düşey eksenini ( $D_i - R_i$ ) olan bir koordinat düzleminde  $[(D_i + R_i), (D_i - R_i)]$  noktalarının gösterilmesiyle elde edilir.

### Adım 6: Kriter Ağırlıklarının Belirlenmesi:

Denklem (6) ve (7) kullanılarak inovasyon amaçlarının öncelikleri belirlenir.

$$w_i = \sqrt{[(D_i + R_i)]^2 + [(D_i - R_i)]^2} \quad (6)$$

$$W_i = \frac{w_i}{\sum_{i=1}^n w_i} \quad (7)$$

### 3. Uygulama

Çalışmada konut fiyatlarını etkileyen faktörlerin ağırlıklandırılması yapılmıştır. Öncelikle uzman görüşleri ve literatür taramasından faydalanılarak konut tercihine etki eden faktörler saptanmıştır.

Belirlenen kriterler eşit öneme sahip olmadıkları için ağırlıklandırılma yapılmıştır. Bu çerçevede DEMATEL yöntemi ile konut fiyatlarını etkileyen faktörler ağırlıklandırılmış ve aşağıdaki tablo oluşturulmuştur

**Tablo 2.** Karar Kriterleri

Kriterler
Ekonomik Büyüme (K <sub>1</sub> )
Ekonomik Göstergeler (K <sub>2</sub> )
Kredi Kullanılabilirliği(K <sub>3</sub> )
Coğrafik ve Demografik Faktörler(K <sub>4</sub> )
Konut Lokasyonu ve Kullanılma Durumu(K <sub>5</sub> )
Konut Tipi, Büyüklüğü ve Isınma Durumu (K <sub>6</sub> )

#### 4. Kriterlerin Ağırlıklandırılması

DEMATEL yönteminden yararlanılan bu aşamada faktörlerin değerlendirilmesi için Karaman'daki emlakçılar, gayrimenkul danışmanlarına ve gayrimenkul değerlendirme uzmanlarına anket sunulmuştur. Bu çerçevede verilen cevapların ortalaması alınarak 8x8 boyutlu Ek:1'de verilen Direkt İlişki Matrisi elde edilmiştir. Ardından bu matrisin normalize edilmiş hali Ek:2'de sunulmuştur.

**Tablo 3.** Faktörlere Ait Ağırlık Değerleri

Kriterler	Ağırlıklar	Sıralama
Ekonomik Büyüme (K <sub>1</sub> )	0,168	2
Ekonomik Göstergeler (K <sub>2</sub> )	0,159	4
Kredi Kullanılabilirliği(K <sub>3</sub> )	0,197	1
Coğrafi ve Demografik Faktörler(K <sub>4</sub> )	0,158	5
Konut Lokasyonu ve Kullanılma Durumu (K <sub>5</sub> )	0,162	3
Konut Tipi, Büyüklüğü ve Isınma Durumu (K <sub>6</sub> )	0,156	6

Tablo3'e göre konut tercihini etkileyen faktörlerden en önemlisi "Kredi Kullanılabilirliği" olmuştur. "Ekonomik Büyüme", "Konut Lokasyonu ve Kullanılma Durumu" diğer önemli faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. "Konut Tipi, Büyüklüğü ve Isınma Durumu"ise önem düzeyi en az olan konut tercihini etkileyen faktör olduğu tespit edilmiştir. Sırası ile diğer en az öneme sahip faktörler "Coğrafi ve Demografik Faktörler", ve "Konut Lokasyonu ve Kullanılma Durumu" olduğu görülmüştür.



## SONUÇ

Gayrimenkul sektörü, birçok alt piyasadan oluşan ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayan sektörlerden biri haline gelmiştir. Bu sektör içerisinde de üzerinde en çok hesaplama yapılan ve ticarete konu olan konut piyasasıdır.

Bu çalışmada, Karaman ilinde Ekim ve Kasım 2019 döneminde, tesadüfi olarak seçilen emlakçılar, gayrimenkul danışmanları ve gayrimenkul değerlendirme uzmanlarıyla toplam 124 anket yapılmıştır. Anket soruları hazırlanırken öncelikle uzman görüşleri ve literatür taramasından faydalanılarak konut tercihinin etki eden faktörler saptanmıştır. Daha sonraki kısımda konut tercihinin etkileyen faktörlerin ağırlıklandırılması yapılmıştır. Anketten elde edilen veriler Dematel yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analize göre konut tercihinin etkileyen faktörlerden en önemlisi “Kredi Kullanılabilirliği” olmuştur. “Ekonomik Büyüme”, “Konut Lokasyonu ve Kullanma Durumu” diğer önemli faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. “Konut Tipi, Büyüklüğü ve Isınma Durumu” ise önem düzeyi en az olan konut tercihinin etkileyen faktör olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçlarının sektöre girmek isteyen üretici ve tüketicilere ve bu konu hakkında çalışan politika yapıcı birimlere faydalı olacağı düşünülmektedir. Konut fiyatlarını etkileyen faktörlerin farklı bir teknikle ortaya koymanın bundan sonraki ve bu alanda çalışmayı düşünen her kişi ve kuruluşa birçok açıdan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Afşar, A., Yılmazel, Ö., & Yılmazel, S. (2017). Konut Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Hedonik Model İle Belirlenmesi: Eskişehir Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 195-205.
- Aydın Esmeray, A. (1996). Türkiye’de Konut Sorununa Bir Çözüm Olarak Konut Kooperatifçiliğinin Gelişimi ve Türk Konut Politikası İçerisindeki Yeri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baldemir, E., Kesbiç, C.Y. ve İnci, M. (2007) “Emlak Piyasasında Hedonik Talep Parametrelerinin Tahminlenmesi (Muğla Örneği)” 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Boyacıgil, O. (2003) “Hedonic Fiyatlama Yönteminin İskenderun Kenti Örneğinde Uygulanması” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Büyükduman, A. (2014). *Bir Kent Efsanesi Konut Balonu Kent Ekonomisi Ne Diyor?*, 1. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Cohen, J.P. ve Coughlin, C.C. (2008) “Spatial Hedonic Models of Airport Noise, Proximity, and Housing Prices” *Journal of Regional Science*, 48(5):859–878.
- Çalmaşur, G. (2016). Determining Factors Effecting Housing Prices in Turkey with Hedonic Model. *International Conference on Business and Economics Studies*, 255-269.

- Daşkıran, F. (2015). “Denizli Kentinde Konut Talebine Etki Eden Faktörlerin Hedonik Fiyatlandırma Modeli İle Tahmin Edilmesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 37, Nisan 2015, s. 850-857
- Hai-Zhen, Sheng-Huave Xiao-Yu (2005) “Hedonic Price Analysis of Urban Housing: An Empirical Research on Hangzhou” *Journal of Zhejiang University Science A*, 6(8):907-914.
- Kain, J. F. ve Quigley, J. M. (1970). “*Measuring The Value Of Housing Quality*”, *Journal Of The American Statistical Association*, 65, 330, s. 532-548.
- Kördiş, G., Işık, S. ve Mert, M (2014). Antalya’da Konut Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Hedonik Fiyat Modeli ile Tahmin Edilmesi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 28, 103-132.
- Palmquist, R.B. (1984) “Estimating the Demand for the Characteristics of Housing” *The Review of Economics and Statistic*, 66(3):394-404.
- Pirounakis, N. G. (2013). *Real Estate Economics: A Point to Point Handbook*, New York: Routledge.
- Ridker, R.G. and Henning, J.A. (1967). “*The Determinants of Residential Property Values with Special Reference to Air Pollution*”, *The Review of Economics ve Statistics*, 49, s. 246–257.
- Straszheim, M. R. (1973). “*Estimation Of The Demand For Urban Housing Services From Household Interview Data*”, *The Review Of Economics And Statistics*, 55, 1, s. 1-8.

- Selim, S. (2008). Determinants of House Prices in Turkey: A Hedonic Regression Model. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 65-76.
- Siso, O. (2009). Türkiye’de Konut Pazarlaması ve Üniversite Öğrencilerinin Gelecekte Konut Satın Alma Kararlarını Etkileyen Faktörler ve Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Üçdoğruk, S . (2001). “*I zmir I linde Emlak Fiyatlarına Etki Eden Faktörler - Hedonik Yaklaşım*” Dokuz Eylül Üniversitesi I .I .B.F Dergisi, 16, 2, s. 149-161.
- Yang, Z. (2001). “*An Application Of The Hedonic Price Model With Uncertain Attribute, The Case Of The People’s Republic Of China*”, Property Management, 19(1), 2001, s. 50-63.
- Yankaya, U. ve Çelik, H.M (2005) “I zmir Metrosunun Konut Fiyatları Üzerindeki Etkilerinin Hedonik Fiyat Yöntemi ile Modellenmesi” *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 20(2): 61-79.
- Yayar, R. ve Karaca, S. S. (2014). “*Konut Fiyatlarına Etki Eden Faktörlerin Hedonik Modelle Belirlenmesi: TR83 Bölgesi Örneği*”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt. 14, Sayı. 4, s. 509-518.

## EKLER

### Ek:1. Direkt İlişki Matrisi Tablosu

	K <sub>1</sub>	K <sub>2</sub>	K <sub>3</sub>	K <sub>4</sub>	K <sub>5</sub>	K <sub>6</sub>
K <sub>1</sub>	0	2	2	3	1	3
K <sub>2</sub>	1	0	4	2	3	2
K <sub>3</sub>	3	3	0	2	4	1
K <sub>4</sub>	4	3	3	0	2	3
K <sub>5</sub>	2	2	4	1	0	3
K <sub>6</sub>	3	2	3	2	2	0

### EK:2

### Ek: 2. Normalize Direkt İlişki Matrisi

	K <sub>1</sub>	K <sub>2</sub>	K <sub>3</sub>	K <sub>4</sub>	K <sub>5</sub>	K <sub>6</sub>
K <sub>1</sub>	0	0,125	0,125	0,188	0,063	0,188
K <sub>2</sub>	0,063	0	0,250	0,125	0,188	0,125
K <sub>3</sub>	0,188	0,188	0	0,125	0,250	0,063
K <sub>4</sub>	0,250	0,188	0,188	0	0,125	0,188
K <sub>5</sub>	0,125	0,125	0,250	0,063	0	0,188
K <sub>6</sub>	0,188	0,125	0,188	0,125	0,125	0

**BÖLÜM 6:**  
**TÜRKİYE’DE BİYOKÜTLE ENERJİSİ**  
**UYGULAMALARINA BİR ÖRNEK: KÖRPINAR**  
**(KIRŞEHİR) BİYOGAZ TESİSİ**

Doç. Dr. Erol KAPLUHAN<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,  
Kırşehir / Türkiye. ekapluhan@hotmail.com



## GİRİŞ

Günümüz Dünya ülkelerinin temel problemlerinin başında küresel ısınmayla mücadele etmek, enerji açığını kapatmak ve çevre problemlerinin çözüm bulmak gelmektedir. Ülkeler bu amaç doğrultusunda ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektedir. Günümüzde artık tüm ülkelerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimi artmıştır. Tarımsal potansiyelleri fazla olan ülkeler, biyokütle ürünü olan biyogaz, biyodizel ve biyoetanola fırsat yaratmaktadır.

Dünya enerji gereksiniminin karşılanmasında geçmişten günümüze kadar yoğun kullanım alanına sahip olan fosil enerji kaynaklarının (petrol, kömür, doğalgaz vb.) yakın gelecekte insanoğlunun gereksinimlerini karşılayamaz duruma geleceği ve buna bağlı olarak da enerji darboğazının yaşanacağı konusunda görüş birliği söz konusudur. Bu darboğazın yaşanmaması için, yenilenebilir enerji kaynaklarının da belirlenerek kullanıma sunulması gerekmektedir.

Biyogaz üretimi için gerekli hammadde olarak çeşitli hayvan gübresi tek başına veya diğer organik atıklarla karıştırılarak kullanılabilir. Biyogaz üretiminde kullanılan materyaller; ağaç, mısır, buğday bitkileri, yosunlar, evlerden atılan meyve ve sebze atığı gibi tüm organik çöpleri, hayvan dışkılarını, gübre ve sanayi atıkları sayılabilir. Biyogaz üretiminden sonra geriye kalan sıvı-katı kısım gübre olarak değerlendirilmektedir. Organik madde ihtiva eden atıkların mikrobiyolojik yönden değerlendirilmesi hem çevre kirliliğini önleme hem de temiz enerji üretimi sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Ülkemizde gün geçtikçe büyükbaş hayvan sayısında artış meydana



gelmekte ve bu durum her geçen gün büyükbaş hayvan atık miktarının artmasına sebep olmaktadır. Özellikle hayvancılığın yapıldığı bölgelerde bu atıklar büyük sorun teşkil etmekte ve o bölgede yaşayan bölge halkı için tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle büyükbaş hayvan atıklarının bertarafı her geçen gün önem kazanmakta ve bunun için çözüm yolları araştırılmaktadır.

Artan bu enerji ihtiyacının karşılanabilmesi için dünyada ve ülkemizde yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları arayışı son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Yeni kaynak arayışı sonucunda, ortaya çıkan organik içerikli atıklardan biyogaz üretimi, alternatif kaynak olarak değerlendirilmektedir. Biyogaz üretiminde organik atıkların kullanılıyor olması hem atık bertarafı hem de atıklardan enerji eldesi konularında etkin bir atık yönetim adımını ortaya koymaktadır (Mao ve vd, 2015).

Organik atıklardan biyogaz üretimi dünya genelinde çok yaygınlaşmış bir yöntemdir. İlk dönemlerde tek tip atıktan özellikle çiftlik atıklarından biyogaz üretimi yaygın olarak tercih edilirken son zamanlarda kentsel atıkların organik atıkları için de bu yöntem kullanılmaktadır. Nüfus artışı, sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte yakıt için kullanılan rezervlerinin azalması insanları farklı enerji kaynaklarını bulmaya yönlendirmiştir. Bu kaynaklardan biri olan biyogaz, insan sağlığı için tehdit oluşturan organik atıkların elektrik ve ısı enerjisine dönüştürülmesine yardımcı olmakta ve çevreye daha az zarar vermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım ve hayvancılıkta yaygın olarak kullanılan biyogaz üretim tesislerinin sayısı, Türkiye’de istenilen düzeye ulaşmamıştır. Bu tesisler, daha çok

belediyelerde evsel ve gıda sanayisi atıklarının değerlendirilmesi amacıyla kurulmuştur.

Dünyada biyogaz kullanımı ile ilgili ilk çalışmaların 1630 yılında Jan Baptita Von Helmont ve 1667 de Shirley adlı araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği bildirilmiştir. İlk biyogaz tesisi 1859 yılında Hindistan'da, daha sonra 1895 yılında İngiltere'de kurulmuştur. 1930 yılında Buswell ve arkadaşları metan bakterilerini tanımlamış ve biyogaz üretiminin bu bakterilerle gerçekleştiğini bildirmişlerdir. İkinci dünya savaşından sonra Avrupa'da anaerobik fermantasyon uygulamaları artmıştır. Günümüzde yaygın olarak, başta Çin olmak üzere uzak doğu ülkelerinde, Güneydoğu Asya ve Kuzey Amerika da, ABD, Almanya, İsveç, Danimarka, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerde anaerobik biyoteknoloji kullanılmaktadır. Danimarka, Almanya ve İsveç gibi ülkelerde daha çok merkezi ve çiftlik tipi üniteler kurulmuşken, Latin Amerika, Hindistan, Çin, Nepal gibi ülkelerde ise çok sayıda 3-10 m<sup>3</sup> hacimli biyogaz tesisleri bulunmaktadır (Meyer, ve vd, 2012; Türker, 2008).

## 1. BİYOGAZ

Biyogaz; organik maddelerin anaerobik ortamda, farklı mikroorganizma gruplarının varlığında, biyometanlaştırma süreçleri ile elde edilen; renksiz, yanıcı, ana bileşenleri metan ve karbondioksit olan; az miktarda hidrojen sülfür, azot, oksijen ve karbon monoksit içeren; havadan %20 daha hafif, parlak mavi bir alevle yanan gaz karışımıdır (Anonim 2018). Kısacası biyogaz, anaerobik koşullarda biyokütlenin bakteriyel bozunması ile oluşan bir gazdır (Thamsiroj ve Murphy, 2013).

Çeşitli bitki atıkları, organik içerikli evsel katı atıklar, evsel/kentsel ve endüstriyel arıtma çamurları ve hayvan gübreleri, biyogaz üretiminde kullanılan organik atıkların başında gelmektedir (Nacar ve vd, 2006).

Biyogaz, yanıcı diğer gazlardan farklı olarak sadece organik hammaddelerden elde edilmektedir. Bileşimindeki kükürtlü bileşiklerden dolayı çürük yumurta gibi kokar. Ancak yanarken bu kokusunu kaybeder. Biyogazın genel özellikleri Tablo 1’de verilmektedir.

**Tablo 1:** Biyogazın Genel Özellikleri

Özellikler	Değerleri
Enerji İçeriği	6,0-6,5 kWhm <sup>-3</sup>
Yakıt eşdeğeri	0,60-0,65 L petrol/m <sup>3</sup> biyogaz
Yanma değerleri	% 6 -12 havadaki biyogaz
Yanma sıcaklığı	650-750°C
Kritik basınç	75-89 bar
Kritik sıcaklık	-82,5°C
Yoğunluk	1,2 kg m <sup>-3</sup>
Koku	Bozuk yumurta (sülfürü arındırılmış biyogaz kokusu zor fark edilir)
Molar kütle	16,043 kg/kmol

**Kaynak:** Deublein ve Steinhauser, 2008.

Günümüzde, biyogaz üretimi için hayvansal, bitkisel, evsel ve endüstriyel atıkların organik özellik taşıyan bileşenlerinden yararlanılmaktadır. Bu atıkların oksijensiz ortamda, belli koşullar altında, farklı mikroorganizma gruplarının yardımıyla biyogaza dönüşümü sağlanmakta; geriye kalan kısım ise, verimli bir gübre kaynağı olarak değerlendirilmektedir (Aslanlı, 2009).

Biyogaz, bitkisel, hayvansal, evsel ve endüstriyel atıkların oksijensiz ortamlarda fermentasyonu sonucu oluşan, havadan hafif, rengi ve kokusu olmayan bir gazdır. İçeriğinde Tablo 2’de gösterildiği gibi % 60-70 oranında metan, % 30-40 oranında karbondioksit ile az miktarlarda hidrojen sülfür, azot, hidrojen, karbonmonoksit ve oksijen bulunur. Atıkların uygun koşullar altında mikroorganizmalar aracılığı ile biyogaza dönüşümü sağlanarak hem organik atıklar bertaraf edilmekte hem de tarımsal faaliyetlerde kullanılmak üzere iyi kalitelere gübre elde edilmektedir.

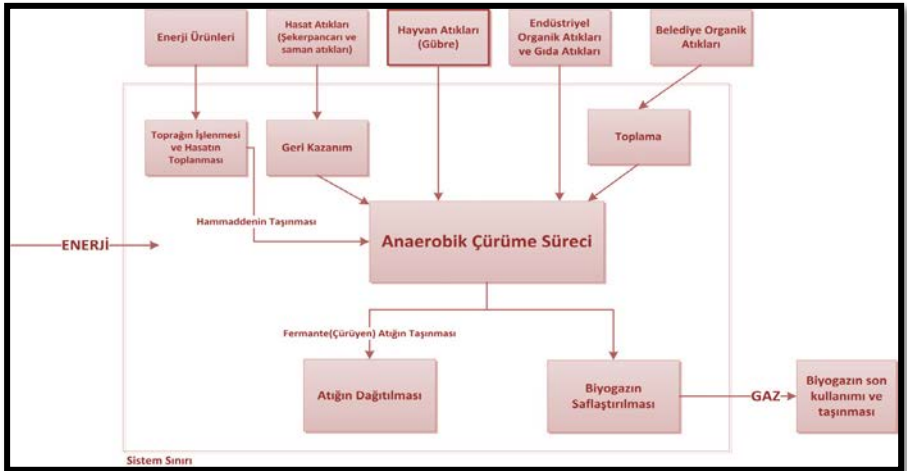
**Tablo 2:** Biyogaz bileşimi

Bileşenler	Miktar (%)
Metan (CH <sub>4</sub> )	55-75
Karbondioksit (CO <sub>2</sub> )	30-45
Hidrojen Sülfür (H <sub>2</sub> S)	1-2
Azot (N <sub>2</sub> )	0-1
Hidrojen (H <sub>2</sub> )	0-1
Karbon Monoksit (CO)	Eser Miktarda
Oksijen (O <sub>2</sub> )	Eser Miktarda

**Kaynak:** Bayrak, 2014.

Biyogaz, yanıcı diğer gazlardan farklı olarak sadece organik hammaddelerden elde edilmektedir. Evsel atıklar, endüstriyel atıklar, tarım ürünleri atıkları ve hayvan gübresi atıkları başlıca biyogaz üretiminde kullanılan hammaddeler Şekil 1’deki biyogaz üretim sisteminde hammadde ve enerji akışları diyagramında gösterilmiştir.

**Şekil 1:** Biyogaz Üretim Sisteminde Hammadde ve Enerji Akışları Diyagramı



**Kaynak:** Berglund, & Börjesson, 2006: 255'ten çevrilerek oluşturulmuştur.

Normal şartlar altında 1m<sup>3</sup> biyogazın etkin ısı değeri; 0,66 lt motorin, 0,75 lt benzin, 0,25 m<sup>3</sup> propan 0.2 m<sup>3</sup> bütan, 0,85 kg kömür, 0,62 lt gazyağı, 1,46 kg odun kömürü, 3,47 kg odun, 12,3 kg tezek, 4,70 kW/h elektrik enerjisinin sağladığı ısıya eşittir. LPG tip gazlarda olduğu üzere, biyogaz alevinin rengide mavidir. Normal ev tipi sobalarda yakıldığı zaman % 60 verim sağlamaktadır (Buğutekin, 2007).

Biyogazın yakıt değeri içeriğindeki büyük oranda bulunan metan gazından ileri gelmekte olup, metan gazının ısıl değeri yaklaşık 8900 kcal/m<sup>3</sup> Biyogaz içerisinde de % 55 civarı metan gazı bulunduğuna göre içeriğindeki metan miktarına göre biyogazın ısı değeri 4700-5400 kcal/m<sup>3</sup> arasında değişmektedir. Biyogazdan verimli bir yanma sağlanabilmesi için içeriğindeki metan oranı % 50 den büyük olmalıdır (Bayrak, 2014).

### **1.1. Biyogaz Oluşum Aşamaları**

Organik madde metan üreten bakteri için gerekli besin maddesidir. Biyogaz üretimi için gerekli organik maddenin en önemli kaynağı hayvan çiftlikleri ve tarımsal alanlardır. Bunlara ilaveten çöp gibi artıklar ve arıtma tesisi çamuru gibi atıklar da biyogaz üretimi için gerekli organik maddenin kaynaklarıdır (İlkılıç ve Deviren, 2011). Biyogaz üretiminde özellikle nemi yüksek, katı organik atıkların sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca, organik madde yoğunluğu yüksek olan atık sularda da, çeşitli yöntemlerle biyogaz üretimi amaçlanmaktadır. Bitkisel atıklar, ince kıyılmış sap, saman, anız ve

mısır artıkları, şeker pancarı yaprakları ve çimen gibi bitkilerin, işlenmeyen kısımları ile bitkisel ürünlerin işlenmesi sırasında ortaya çıkan atıklardır (Buğutekin, 2007). Biyogaz üretiminde kullanılan hayvansal atıklar; sığır, at, koyun, tavuk, domuz gibi hayvanların dışkıları, mezbaha atıkları ve hayvansal ürünlerin işlenmesi sırasında ortaya çıkan atıklardır. Kanalizasyon ve dip çamurları, kâğıt, deri, tekstil, şeker, gıda endüstrisi atıkları, özellikle belediyeler ve büyük sanayi tesisleri tarafından bırakılan atıklar, biyogaz üretiminde kullanılmaktadır. Ancak, belediyelerin atık su arıtım tesislerinde, anaerobik fermentasyonun kullanımı, diğer uygulamalara göre çok daha karmaşıktır. Çünkü, belediye atıkları, toksik maddeler ve ağır metaller içermektedir (Aslanlı, 2009).

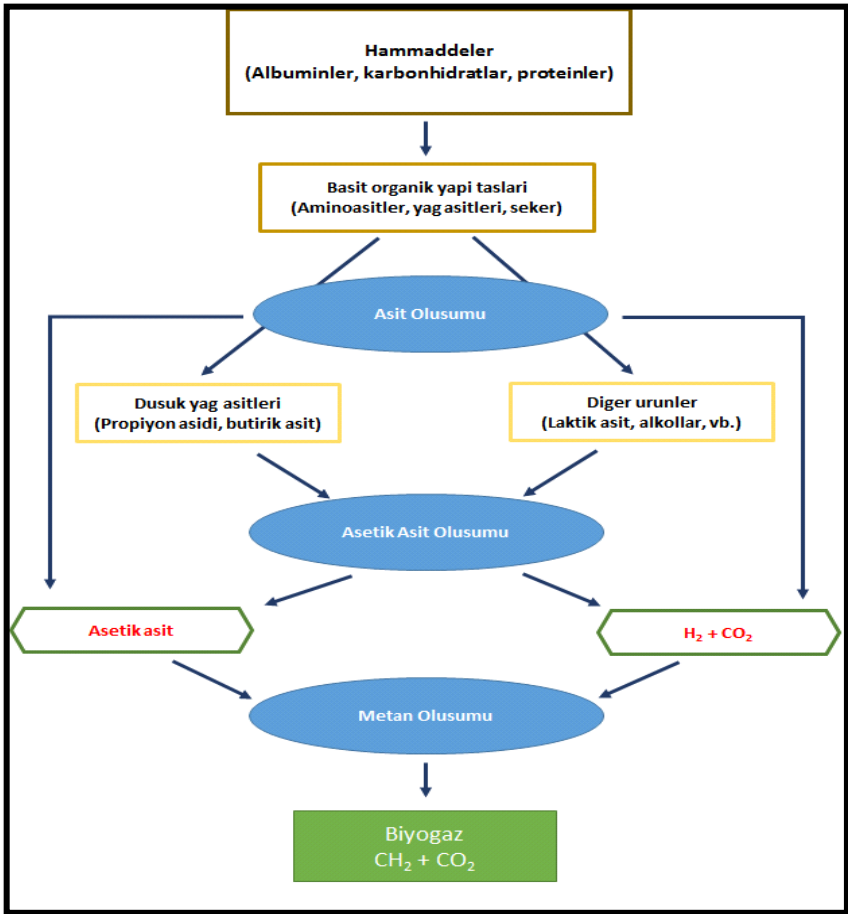
İsminden de anlaşılacağı üzere, biyogaz biyolojik bir prosesle oluşmaktadır. Oksijensiz bırakılmak (anaerob olarak adlandırılır) suretiyle organik kütleden biyogaz adı verilen bir gaz karışımı ortaya çıkar. Doğada yaygın olarak görülen bu proses örneğin bataklıklarda, deniz tabanlarında, sıvı gübre çukurlarında ve geviş getiren hayvanların işkembelerinde de gerçekleşir. Bu esnada organik kütle bir dizi mikroorganizma tarafından neredeyse tümüyle biyogaza dönüştürülür. Bunun yanı sıra belirli miktarlarda enerji (ısı) ve yeni biyokütle oluşur.

Organik maddelerin değerlendirilmesi ve kullanılabilir başka ürünlere dönüşüm teknolojileri arasında, biyoteknolojinin önemli bir yer aldığı bilinmektedir. Biyoteknolojik yöntemlerin başında ise, özellikle katı atıkların değerlendirilmesi ve metan gazı üretiminde yaygın olarak kullanılan anaerobik işlem gelmektedir (Ardıç, 2003).

Biyogaz, anaerobik çürütücülerde gübrenin bozunması ile elde

edilir. Biyogazın kompozisyonu ve metan verimi çürütücüdeki malzemenin içeriğine, çürüme sistemine ve tutulma süresine bağlıdır. Anaerobik çürüme süreci genel olarak dört aşamadan oluşur. Bu aşamalar Şekil 2’ de de görüldüğü üzere hidroliz, asit oluşumu (asidojeniz), asetat oluşumu (asetojenez) ve metan oluşumudur (metanojeniz) (Korres ve ark. 2013).

**Şekil 2: Biyogaz Üretim Aşamaları**



**Kaynak:** <http://www.altacaenerji.com/biyogaz/uretim/>, 2019.



Anaerobik işlem, büyük ve karmaşık yapılı organik moleküllerin, oksijensiz ortamda, mikroorganizmalar yardımıyla başka ürünlere dönüştürülmesidir. Anaerobik işlem, karmaşık yapılı organik moleküllerin oksijensiz ortamlarda ve uygun ısı koşullarında bakteriler yardımıyla parçalanıp CO<sub>2</sub>, CH<sub>4</sub>, H<sub>2</sub>S, NH<sub>3</sub> gibi ara ürünlere dönüştürülmesidir. Bu işlem sırasında yağlar, karbonhidratlar, proteinler ve aminoasitler gibi karmaşık yapıdaki organik maddeler parçalanmakta ve bu işlemler sonucu ortaya çıkan metan miktarları da organik madde çeşidine göre farklılık göstermektedir. Örnek olarak yağların hidrolizi sonucu açığa çıkan metan miktarı karbonhidratların ve proteinlerin hidrolizi sonucu açığa çıkan metan miktarından daha fazladır. Anaerobik arıtma ile atıksuda bulunan organik maddeler biyogaza dönüştürülerek enerji elde edilmekte ve aynı zamanda ortamdaki kirlilik yükü de azaltıldığı için çevre kirliliğinin de önüne geçilmiş olmaktadır. Önceleri sadece çamurun çürütülmesi için kullanılan anaerobik arıtmanın, aerobik arıtmaya kıyasla daha az enerji gerektirmesi ve proses sonucu açığa çıkan metanın enerjiye dönüştürülmesi anaerobik arıtmanın daha yaygın kullanılmasını sağlamıştır. Biyogazın oluşumu da organik maddelerin parçalanması esasına dayandığı için hayvansal ve bitkisel özellikteki maddeler hammadde olarak kullanılmakta ve bu işlem sonucunda karbondioksit ve yanıcı özellikte metan gazı açığa çıkmaktadır. Bu metan gazı oluşumu birbiri ardına gelen 3 aşamadan oluşmaktadır (Şekil 2).

Bir anaerobik işlemin verimli bir şekilde gerçekleşebilmesi ve karmaşık organik maddelerin metana dönüştürülebilmesi amacıyla her bir aşamada yapısı farklı bakteri grupları görev yapmaktadır. Bu bakteri

çeşitleri, molekül ağırlığı yüksek olan maddeleri molekül ağırlığı düşük olan maddelere dönüştüren hidroliz bakterileri, asit bakterileri ve metan bakterileridir. Her bir bakteri grubu, kendinden önceki bakterilerin ürettiklerini girdi olarak kullanmakta ve kendinden sonraki bakterilerin kullanacağı besin maddelerini de çıktı olarak üretmektedir ve bu işlem zincirleme reaksiyon şeklinde tekrarlanmaktadır. Dolayısı ile metan hiçbir şekilde bir organizma tarafından tek başına üretilmemektedir (Gül, 2014).

İlk aşama olan “hidroliz” esnasında hammaddenin kompleks yapıları (örneğin karbonhidratlar, albüminler, yağlar) daha basit organik yapılara (örneğin aminoasitler, şeker, yağ asitleri) dönüştürülür. Buna katılan hidrolitik bakteriler, malzemeyi biyokimyasal olarak parçalayan enzimleri serbest bırakırlar. Havasız ortamda fermentasyona uğrayan karbonhidrat, protein ve yağlardan oluşan organik maddeler, asit oluşturan bakterilerin hücre dışına salgıladıkları lipaz, amilaz, proteaz, selüloz gibi hücre dışı enzimlerle hidrolize uğrarlar (Eraslan, 1981). Bu aşamada selüloz şekerlere veya alkollere, proteinler peptidlere veya amino asitlere dönüşürler (Verma, 2002). Hidroliz sonucunda küçük moleküllü şekerler, amino asitler ve yağ asitleri ile gliserin meydana gelir. Hidroliz ürünleri suda çözünebildiği için bu aşamaya sıvılaştırma (likifikasyon) denir. Organik karbonun çözünür olmadığı atıklarda sıvılaştırma aşaması, hızı sınırlayıcı rol oynar (Stuckey,1981).

Asit Oluşumu (Asidojenez) Hidrolitik aşamada, karbonhidrat, yağ ve protein gibi polimerler farklı yapıdaki anaerobik bakteriler tarafından parçalanarak daha küçük yapıdaki monomerlere

dönüştürülmüşlerdir. İkinci aşama olan asidojenez aşamasında bu monomerler anaerobik bakteriler tarafından kısa zincirli organik asitlere, C<sub>1</sub>-C<sub>5</sub> moleküllerine (bütrik asit, propiyonik asit, asetat, asetik asit, vb.), alkollere, hidrojen ve karbon dioksit'e dönüştürülürler (Deublein ve Steinhäuser, 2008).

Oluşan ara ürünler "asetojenez aşaması"nda fermente edici (asit oluşturan) bakteriler tarafından düşük yağ asitlerine (asetik, propiyon ve bütrik asit), karbondioksit ve hidrojene ayrıştırılır. Bu esnada aynı zamanda düşük miktarlarda laktik asit ve alkoller de oluşur. Bu aşamada oluşan ürünün türü, oluşan hidrojenin yoğunluğu tarafından belirlenir. Asitlendirme aşamasında, asetik asit üretiminde bakterilerin karbona ve oksijene ihtiyacı vardır. Çözünmüş oksijeni veya çevredeki oksijeni kullanırlar. Böylece metan bakterileri için önemli olan anaerobik ortamın oluşmasını sağlarlar (Anonim, 1999). Bu aşamada oluşan formik asidin büyük bir kısmı dönüşüme uğrayarak ortama hidrojen ve karbondioksit gazı verir. Ayrıca H<sub>2</sub>S bu aşamada oluşur (Eraslan, 1981). Asidifikasyon aşamasından sonra metan oluşturan bakteriler tarafından CH<sub>4</sub> ve CO<sub>2</sub> üretilmektedir. Şekil 2'de, kompleks organik maddelerin basit organik maddelere dönüşümünü göstermektedir. Metan oluşumu iki yolla meydana gelir. Ortamda oluşan etanol gibi alkoller ya da hidrojen molekülü reaksiyonlarla CO<sub>2</sub>'yi indirgeyerek metan oluşturur. Ortamda oluşan propiyonik asit, asetik asit ya da CO<sub>2</sub>'nin indirgenmesi ile metan meydana gelir. Asetik asidin metan ve CO<sub>2</sub>'ye ayrışması metan bakterilerinin en çok oluşturduğu temel reaksiyonlardan biridir (Pekin, 1983). Oluşan metanın yaklaşık % 70'i asetattan, geriye kalanı hidrojenden üretilir.

Asetat üretimi, metan üretiminde önemli bir rol oynar (Schmidt, ve vd, 2000). Asetatın metana dönüştürülmesi aşaması da fermentasyon hızını kısıtlayıcı role sahiptir. Metan aşamasının kısıtlayıcı olmasının nedeni, metan bakterilerinin düşük gelişme hızlarıdır. Anaerobik fermentasyonda çeşitli bakterilerin birlikte çalışması söz konusudur. Asit bakterileri metan bakterileri için oksijensiz ortam ve besin sağlarlarken, metan bakterileri de asit bakterilerinin ürünlerini dönüştürerek toksik etkisini engellerler. Metan bakterileri oksijene karşı çok hassastır. 0,01-0,08 mg/lit çözülmüş oksijen bu bakterilerin büyümesini engeller (Puñal, ve vd., 2003; Kishore, ve vd., 1987).

Asit bakterileri, metan bakterilerine göre sıcaklık dalgalanmalarına karşı dirençlidir. Etkinliklerini sürdürebildikleri pH aralığı asit bakterilerinden daha geniştir ve oksijenden etkilenmezler. Organik bileşenlerin çoğunu besin olarak kullanabilirler. Metan bakterileri besin olarak sadece basit organik asitleri kullanırlar (Leggett, ve vd., 2002). Fermentasyonun performansını yüksek tutmak için bu iki grup bakteri arasındaki dengenin kurulabilmesi gerekmektedir. Asit bakterilerinin gereksindiği ortamın pH değeri 5.0–6.5 arasındayken, metan bakterilerinin görece alkalın, 6.5–7.6 aralığındadır. Mezofilik aralıkta asit bakterileri için optimum sıcaklık 30°C, metan bakterileri için 35–37 °C'dir (Werner, ve vd., 1989).

Biyogaz oluşumunun son aşaması olan “metanojenez”de öncelikle asetik asitler, hidrojen ve karbondioksit, mutlak anaerobik metanojen arkeler tarafından metana dönüştürülür. Hidrojen kullanan metanojenler hidrojen ve karbondioksitten metan üretirken, asetoklastik metan oluşturucular asetik asidi ayrıştırarak metan

oluştururlar. Tarımsal biyogaz tesislerinde hüküm süren koşullar altında metan oluşumu yüksek ortam basıncında ağırlıklı olarak hidrojen sentezi reaksiyonuyla, nispeten daha düşük ortam basıncında ise asetik asidin parçalanması reaksiyonuyla gerçekleşir. Metanın % 70 oranında asetik asidin parçalanması, % 30 oranında da hidrojenin sentezi sonucu oluştuğuna dair atık su çamuru fermantasyonundan elde edilen bilgi, tarımsal biyogaz tesislerinde her halükarda çok kısa bekleme süresine sahip yüksek basınç fermentörleri için geçerlidir (Bauer, ve vd., 2008; Kroiss, 1985). Yapılan yeni araştırmalar, türler arası hidrojen transferinin hız belirleyici aşama olacağını ortaya koymaktadır (Demirel, ve vd. 2008).

Oksijensiz bozunmanın dört aşaması aslında tek basamaklı bir proste paralel olarak aynı zamanda gerçekleşir. Ancak her bozunma aşamasının bakterileri farklı yaşam alanı taleplerine sahip oldukları için proses tekniği bakımından bir uzlaşmanın yaratılması gerekir. Metanojeniz mikro- organizmalar düşük büyüme hızları nedeniyle biyogenezin en zayıf halkası olduklarından ve rahatsız edici etkilere karşı çok hassas tepki vermelerinden ötürü, çevre koşullarının metan oluşturan bakterilerin taleplerine uydurulması gerekmektedir. Hidrolizi ve asit oluşumunu metan oluşumundan iki ayrı proses aşaması ile ortamsal olarak ayırma girişimi (iki aşamalı proses uygulaması) pratikte sınırlı şekilde gerçekleşmektedir, çünkü hidroliz aşamasında düşük bir pH değerine ( $\text{pH} < 6.5$ ) rağmen yine de kısmen metan oluşumu gerçekleşmektedir. Oluşan hidroliz gazı karbondioksit ve hidrojenin yanı sıra metan da içerir, bundan ötürü çevre üzerindeki olumsuz etkilerden ve güvenlik risklerinden kaçınmak için hidroliz gazının bir

değerlendirmeye veya işleme tabi tutulması gerekir (Oechsner, ve vd., 2009).

## **2. TÜRKİYE'DE BİYOGAZ, BİYOKÜTLE, ATIK ISI VE PİROLİTİK YAĞ ENERJİ SANTRALLERİ**

Türkiye'de biyogaz üretimi ile ilgili ilk çalışmalar 1957 yılında Toprak ve Su Araştırma Enstitüsünde başlamıştır. 1960'larda bazı çalışmalar yapılarak Devlet Üretme Çiftliklerinde pilot tesisler kurulmuştur. Bunun sonucu olarak Tarım Bakanlığına bağlı olarak 1963 yılında başlatılan çalışmalarda 5 tanesi Eskişehir Toprak Su Araştırma Enstitüsüne, 2 tanesi Eskişehir'in köylerinde biri de çorum deneme istasyonunda olmak üzere toplam 8 adet biyogaz tesisi kurulmuştur. Bu tesislerin bir kısmından verimli bir kısmından verimsiz sonuçlar alınmıştır. Buna rağmen yönetimlerin biyogaz üretimine sıcak bakmamaları, teknik eleman bulunmaması, çiftçilerin yeterince eğitilmemesi gibi nedenlerden dolayı çalışmalara son verilmiştir. Ancak 1980 sonrasında UNICEF'in hem finansal hem de teknik bilgi yönünden desteklediği biyogaz üretim çalışmaları DPT tarafından başlatılmıştır. İlk çalışmalar Muş-Alparslan Devlet Üretme Çiftliğinde 35 m<sup>3</sup> lük bir tesis kurularak başlamıştır. 1982 yılında konuyla ilgili sorumluluk Toprak Su Araştırma Enstitüsüne verilmiş ve devletin köylülere sağladığı krediyle 6, 8, 12 ve 50 m<sup>3</sup> lük olmak üzere toplam 100'e yakın biyogaz tesisi kurulmuştur.

Bu tesislerin bir kısmı ürettiği biyogazı farklı alanlarda kullanmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de 2007 yılı itibariyle yapımı tamamlanmış olan biyokütle ve atık yakıt kaynaklı

kojenerasyon tesisleri incelendiğinde Ankara çöp gaz santrali gücü ortalama 3.2 MW ve yıllık kapasite değeri 22 GWh/yıl olarak elektrik üretmektedir. İstanbul Kemirburgaz'da bulunan biyogaz santrali ise, 4 MW güce sahip ve yıllık olarak 7 GWh/yıl kapasitede çöplerden gaz üretimi yapmaktadır. İzmit Köseköy'de bulunan çöp gazı santralinin yıllık kapasitesi ortalama 37 GWh/yıl kapasiteye sahip olup gücü ise 5.2 MW değerindedir. Adana'da bulunan ve yine çöplerden elde edilen çöp gazı santrali 0.8 MW gücünde, yıllık kapasitesi ise 6 GWh/yıl gücünde bulunmaktadır (Yıldız, ve vd., 2009). Günümüzde biyogaz kullanarak elektrik üreten yüzün üzerinde santral bulunmaktadır (Biyogaz, 2018). Yıllık olarak ortalama 2.227 GWh elektrik üretilmektedir. İstanbul başta olmak üzere Ankara, Adana, Samsun, Balıkesir, Çanakkale, Antalya, Konya, Kırıkkale, Bursa, Mersin, İzmir, Afyonkarahisar, Erzincan, Kocaeli, Aksaray, Şanlıurfa, Tekirdağ, Kayseri, Konya, Gaziantep, Aydın, Çorum, Kırklareli, Kahramanmaraş, Düzce, Hatay, Trabzon, Malatya, Osmaniye, Elazığ, Isparta, Sivas, Niğde, Tokat, Karaman, Uşak, Amasya ve Bolu illerinde bulunmaktadır. En büyüğü 34 MW ve en küçüğü de 0.12 MW gücündedir. Yapılan araştırmalara göre 2019 yılı sonu itibariyle, Türkiye'de işletmede bulunan yani çalışır halde 646 MW'lık kurulu güce sahip olan 100 adet Yenilenebilir Atık Enerji Santrali bulunmaktadır. Bu değer Türkiye'de bulunan toplam kurulu gücün yaklaşık olarak % 0.73'ünü oluşturmaktadır. Biyokütle olarak bilinen çöp, atık ve organik maddelerden elde edilen elektrik üretimi 2019 yılı sonunda 2277 GW/h olarak gerçekleşmiştir.

En büyük kapasiteye sahip olan Odayeri Çöp Gazı Santrali İstanbul'da bulunmaktadır. Kapasitesi 34 MW kurulu güce sahip olan tesis Türkiye'nin en büyük biyogaz tesisi olup ortalama 68.273 kişinin tüm elektrik enerjisi ihtiyacını karşılamaktadır. Mevcut tesisler ek olarak 12 santral yapım aşamasındadır. Yapım aşamasında olan tesislerden en küçük kurulu güce sahip biyogaz tesisi Cargill Tarım Bursa Bioenerji Santrali Bursa'da bulunmaktadır. Kurulu gücü 0.12MWe olan tesisin işletme kapasitesi yine 0.12MWe olup 2007 yılında kurulmuştur ve 2037 yılına kadar devam edecektir (Tablo 3).

**Tablo 3: Biyogaz, Biyokütle, Atık Isı ve Pirolitik Yağ Enerji Santralleri**

Sıra	Santral Adı	İl	Firma	Kurulu Güç
1	Odayeri Çöpgazı Santrali	İstanbul	Ortadoğu Enerji	34 MW
2	Toros Tarım Samsun Atık Isı Santrali	Samsun	Toros Tarım	31 MW
3	Mutlular Biyokütle (Orman Atığı) Enerji Santrali	Balıkesir	Mutlular Enerji	30 MW
4	Mamak Çöplüğü Biyogaz Tesisi	Ankara	ITC Katı Atık Enerji	25 MW (36 MW)
5	Sincan Çadırtepe Biyokütle Enerji Santrali	Ankara	ITC Katı Atık Enerji	23 MW
6	Adana Yüreğir Sofulu Çöplüğü Biyogaz Santrali	Adana	ITC Katı Atık Enerji	16 MW
7	Akçansa Çimento Atık Isı Santrali	Çanakkale	Enerjisa Elektrik	15 MW
8	ITC Antalya Biyokütle Santrali	Antalya		14 MW
9	Kömürcüoda Çöplüğü Biyogaz Santrali	İstanbul	Ortadoğu Enerji	14 MW
10	Eti Alüminyum Atık Isı Elektrik Santrali	Konya	Cengiz Enerji	13 MW
11	Zeus Biyokütle Enerji Santrali	Kırklareli	Zeus Enerji	12 MW
12	Eti Maden Bandırma Atık Isı Santrali	Balıkesir	Eti Maden	12 MW
13	ITC-KA Sincan Biyokütle Gazlaştırma Tesisi	Ankara	ITC Katı Atık Enerji	11 MW
14	Bağfaş Gübre Fabrikası Biyogaz Enerji Santrali	Balıkesir	Bağfaş Gübre Fabrikası	9,92 MW
15	Hamitler Çöplüğü Biyogaz Santrali	Bursa	ITC Katı Atık Enerji	9,80 MW
16	Çimsa Atık Isı Santrali	Mersin	Enerjisa Elektrik	9,56 MW
17	Batıçim Atık Isı Santrali	İzmir	Batıçim Batı Anadolu	9,00 MW
18	Afyon Hayvansal Atık Biyogaz Santrali	Afyonkarahisar	Afyon Biyogaz	8,40 MW



19	Prokom Madencilik Prolitik Yağ ve Gaz Santrali	Erzincan	Prokom Madencilik	7,04 MW
20	Prokom Piroolitik Yağ ve Piroolitik Gaz Tesisi	Erzincan	Prokom Madencilik	7,04 MW (11.64MW)
21	Kocaeli Çöplüğü Biyogaz Santrali	Kocaeli	Ortadoğu Enerji	6,51 MW
22	Aksaray OSB Gübre Gazı Elektrik Santrali	Aksaray	Sütaş Süt Enfaş Enerji	6,40 MW
23	Karacabey Biyogaz Tesisi	Bursa	Sütaş Süt Enfaş Enerji	6,40 MW
24	Şanlıurfa Biyokütle Enerji Santrali	Şanlıurfa	Full Force Enerji	6,24 MW
25	Eman Enerji Mersin Biyokütle Enerji Santrali	Mersin	Mersin Büyükşehir Belediyesi	6,02 MW
26	Samsun Avdan Biyogaz Elektrik Santrali	Samsun	Avdan Enerji	6,00 MW
27	Modern Biyokütle Enerji Santral	Tekirdağ	Eren Enerji	6,00 MW
28	Trakya Yenişehir Cam Atık Isı Santrali	Bursa	Trakya Yenişehir Cam	6,00 MW
29	Kayseri Çöplüğü Biyogaz Elektrik Santrali	Kayseri	Her Enerji	5,78 MW
30	Konya Aslım Çöplüğü Elektrik Üretim Santrali	Konya	ITC Katı Atık Enerji	5,66 MW
31	Gaziantep Çöp Gazı	Gaziantep	CEV Enerji	5,66 MW
32	Nisa Biyokütle Elektrik Üretim Tesisi	Bursa	Mendez Enerji	5,48 MW
33	Batusöke Söke Çimento Atık Isı Elektrik Santrali	Aydın	Batusöke Söke Çimento	5,34 MW
34	Çorum Mecitözü Biyokütle Enerji Santrali	Çorum	Oltan ve Kölenoğlu Elektrik	5,00 MW
35	Ovacık Biyogaz Enerji Santrali	Kırklareli	Işit Biyokütle	4,80 MW
36	Maraş Biyokütle Santrali	Kahraman maraş	Öztürk Enerji	4,80 MW
37	Kumrular Biyogaz Tesisi	Kırklareli	Seleda Biyogaz Enerji	4,27 MW
38	Tire Biyogaz Tesisi	İzmir	Sütaş Süt Enfaş Enerji	4,27 MW
39	Pir Enerji Düzce Biyogaz Santrali	Düzce	Pir Enerji	4,26 MW (6.393 MW)
40	İskenderun Çöp Gazı Elektrik Üretim Tesisi	Hatay	Novtek Enerji	4,24 MW
41	Trabzon Rize Çöp Gazı Santrali	Trabzon	Mustafa Modoğlu Holding	4,24 MW
42	Hatay Gökçeğöz Çöp Santrali	Hatay	Atya Elektrik	4,24 MW
43	Hasdal	İstanbul	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	4,02 MW
44	Afyon Biyogaz Santrali	Afyonkarah isar	Afyon Enerji	4,02 MW
45	Malatya Çöp Gazlaştırma ve Yakma Tesisi	Malatya	Mim Sanayi Kazanları	4,00 MW
46	Gönen Biyogaz Tesisi	Balıkesir	Gönen Yenilenebilir Enerji	3,62 MW
47	Manavgat Çöp Gazı Santrali	Antalya	Arel Enerji	3,60 MW
48	Senkron Efeler Biyogaz Santrali	Aydın	Senkron Grup	3,60 MW (4.8 MW)

49	Belka Çöp Gazı Biyogaz	Ankara	Ankara Büyükşehir Belediyesi	3,20 MW
50	Atlas İnşaat Osmaniye Çöp Gazı Santrali	Osmaniye	Atlas İnşaat	3,12 MW
51	Albe Biyogaz Santrali	Ankara	Era Grup	3,02 MW
52	ITC-KA Elazığ Çöp Gazı Santrali	Elazığ	ITC-KA Enerji	2,83 MW
53	Arel Isparta Çöp Gazı Santrali	Isparta	Arel Yenilenebilir Enerji	2,83 MW
54	Sivas Biyokütle Üretim Tesisi	Sivas	Novtek Enerji	2,82 MW
55	Mavi Bayrak Biyokütle Enerji Santrali	Aydın	Mavibayrak Enerji Üretim	2,50 MW (12 MW)
56	Konya Atıksu Biyogaz Santrali	Konya	Konya Büyükşehir Belediyesi	2,44 MW
57	Malatya BŞB Çöp Gazı Elektrik Üretim Santrali	Malatya	Malatya Büyükşehir Belediyesi	2,40 MW
58	Arel Enerji Biyokütle Tesisi	Afyonkarahisar	Arel Enerji	2,40 MW
59	Mas 1 Yenilenebilir Enerji Üretim Tesisi	Niğde		2,40 MW
60	Mauri Maya Bandırma Biyogaz Santrali	Balıkesir	Mauri Maya	2,33 MW
61	Tokat Çöpgazı Elektrik Üretim Santrali	Tokat	Tokat Belediyesi	2,30 MW
62	Dilovası Çöp Biyogaz Santrali	Kocaeli	Körfez Enerji	2,13 MW
63	Bandırma Edincik Biyogaz Santrali	Balıkesir	Telko Enerji	2,13 MW
64	Eses Enerji Biyogaz Santrali	Eskişehir	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	2,04 MW
65	Karaduvar Atıksu Arıtma Tesisi Biyogaz Santrali	Mersin	Mersin Büyükşehir Belediyesi	1,90 MW
66	Pakmil Biyokütle Santrali	Adana	Pakmil Enerji	1,76 MW
67	GASKİ Atıksu Biyogaz Elektrik Santrali	Gaziantep	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	1,66 MW
68	Karma Gıda Biyogaz Santrali	Sakarya	Karma Gıda	1,49 MW
69	Polatlı Biyogaz Tesisi	Ankara	Polres Elektrik Üretim	1,47 MW
70	ITC-Ka Samsun Çarşamba Çöp Gazı Santrali	Samsun	ITC-Ka Enerji	1,42 MW
71	Aksaray Çöp Gazı Elektrik Santrali	Aksaray	ITC Katı Atık Enerji	1,42 MW
72	Karaman Biyogaz Tesisi	Karaman	Karaman Yenilenebilir Enerji	1,41 MW
73	Sandıklı Biyokütle Elektrik Üretim Tesisi	Afyonkarahisar	Akinci Elektrik	1,40 MW
74	Pamukova Katı Atık Biyogaz Santrali	Sakarya	Biosun Pamukova	1,40 MW
75	Eman Enerji Silifke Biyokütle Enerji Santrali	Mersin	Mersin Büyükşehir Belediyesi	1,20 MW
76	Uşak Çöpgazı enerji Santrali	Uşak	Uşak Belediyesi	1,20 MW
77	Vesmec Çöp gazı Santrali	Kırklareli	Vesmec Makine	1,20 MW
78	Kıpaş Kağıt Biyokütle Enerji Santrali	Kahramanmaraş	Kıpaş Kağıt	1,20 MW
79	Amasya Çöp Gazı Elektrik Üretim Santrali	Amasya	Boğazköy Enerji Elektrik Üretim	1,20 MW (2,4 MW)

80	Ekim Grup Gübre Gazı	Konya	Ekim Grup Elektrik	1,20 MW
81	Malatya 1 Çöp Gaz Elektrik Üretim Tesisi	Malatya		1,20 MW (2.4 MW)
82	Tire Biyogaz Elektrik Santrali	İzmir	Tire Biyogaz Elektrik Üretim	1,20 MW (4.8 MW)
83	Bolu Çöplüğü Biyogaz Santrali	Bolu	CEV Enerji	1,13 MW
84	Yapılcanlar Biyogaz Enerji Santrali	Aksaray	Yapılcanlar Tohumculuk	1,07 MW
85	Kırıkkale Çöp Gazı Enerji Santrali	Kırıkkale	Mustafa Modoglu Holding	1,00 MW
86	Kartepe Biyokütle Enerji Santrali	Kocaeli	Kartepe Endüstriyel	1,00 MW (1.5 MW)
87	Sigma Suluova Biyogaz Tesisi	Amasya	Sigma Elektrik Üretim	1,00 MW (2 MW)
88	Kemergaz Çöplüğü Biyogaz Santrali	İstanbul	Ekolojik Enerji	0,98 MW (5.826 MW)
89	Hayat Biyokütle Elektrik Üretim Santrali	Kocaeli	Hayat Enerji	0,96 MW
90	Eman Enerji Karaman Biyokütle Enerji Santrali	Kahramanmaraş	Eman Enerji	0,95 MW
91	Doğal enerji Biyokütle Enerji Santrali	Şanlıurfa	Doğal Enerji Hizmetleri	0,82 MW (5.2 MW)
92	Adana Batı Atıksu Biyogaz Santrali	Adana	Adana Büyükşehir Belediyesi	0,80 MW
93	Adana Doğu Atıksu Biyogaz Santrali	Adana	Adana Büyükşehir Belediyesi	0,80 MW
94	Beypazarı Biyogaz Tesisi	Ankara	Derin Enerji Üretim	0,79 MW (2.379 MW)
95	Frito Lay Gıda Kojenerasyon Santrali	Mersin		0,66 MW
96	Kumkısık Çöplüğü Biyogaz Santrali	Denizli	Bereket Enerji	0,64 MW
97	Sezer Bio Enerji	Antalya	Kalemirler Enerji	0,50 MW
98	Denizli Atıksu Arıtma Tesisi Biyogaz Elektrik Üretim Santrali	Denizli	Denizli Büyükşehir Belediyesi	0,48 MW
99	Solaklar İzaydaş Çöp Gazı	Kocaeli	Kocaeli Büyükşehir Belediyesi	0,33 MW
100	Cargill Tarım Bursa Bioenerji Santrali	Bursa	Cargill Tarım	0,12 MW
<b>Not:</b> Parantez içindeki değer, tesisin inşa aşamasındaki kısmı da tamamlandığında ulaşılacak toplam kurulu gücü ifade eder.				

**Kaynak:** <https://www.enerjiatlasi.com/biyogaz>, 2019.

Türkiye’de bulunan 100 Biyogaz, Biyokütle, Atık Isı ve Pirolitik Yağ Enerji Santrallerinin toplam kurulu gücü 467,37 MW’dır. Türkiye’de sektörü etkileyen kanun ve yönetmelikler; Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanılmasına İlişkin Kanun, No 5346, Elektrik Piyasası Kanunu, No 6446, Çevre

Kanunu, No 2872, Lisanssız Üretim Yönetmeliği (02.10.2013/28783), Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği (02.11.2013/28809), Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Enerjisi Üreten Tesislerde Kullanılan Aksamın Yurtiçinde İmalatı Hakkında Yönetmelik, Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik (05.05.2007/26927), Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14.03.1991/20814) şeklinde sıralanabilir.

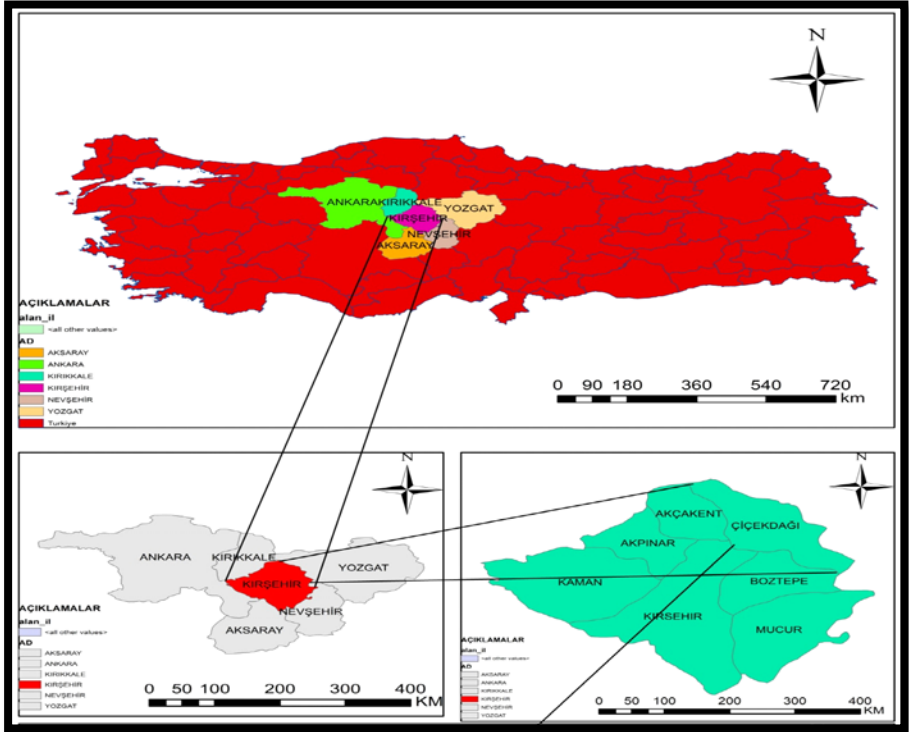
### **3. KÖRPINAR (KIRŞEHİR) BİYOGAZ ÜRETİM TESİSİ**

Kırşehir İli İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Bölümünde yer alır. Nevşehir, Aksaray, Kırıkkale, Yozgat ve Ankara ile komşu olan ilin topraklarının genişliği ülke topraklarının binde 8' i, İç Anadolu Bölgesi topraklarının % 2,9'udur. Denizden 985 m yükseklikte yer almaktadır. İlin güney uç noktası, Merkez Ulupınar kasabası, kuzey uç noktası Çiçekdağı'nın Konurkale köyüdür. Batı uç noktası Kaman Büğüz köyü, Doğu uç noktası ise Mucur Kılıçlı köyüdür. İlin kuş uçuşu denize uzaklıkları; güneyde, Akdeniz'de Anamur Burnu'na 362 km; kuzeyde, Karadeniz'de Sinop'a 334 km dir. Kırşehir İli, İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak bölümünde yer almaktadır. İlin matematiksel konumu, 10 dakika Doğu boylamında, 39 derece, 8 dakika Kuzey Enleminde bulunmaktadır. Harita 1'de de görüldüğü üzere il topraklarını Doğu ve Güneydoğuda Nevşehir, Güneyde Niğde ve Aksaray, Batı ve Güneybatıda Ankara, Kuzeybatıda Kırıkkale, Kuzey ve Kuzeydoğuda Yozgat illeri çevrelemektedir.

Kırşehir Yöresi, Orta Anadolu Masifinin bir parçasıdır. Kızılırmak yayı içerisinde yer alan Kırşehir Masifi Türkiye'nin 9 büyük

masifinden en büyüğü olup, Tuz Gölü' nün altında da devam ettiği tahmin edilmektedir. Kırşehir Masifi yaklaşık olarak 2000 – 2500 m kalınlıkta bir yapıdır. Kırşehir' de İç Anadolu Bölgesi'nde hâkim olan tipik bir kara iklimi hüküm sürer. Kışları soğuk ve sert, yazları sıcak ve kurak geçer. İlkbahar yağmurlu, sonbahar az yağmurludur. İç Anadolu'yu çeviren Toroslar ve Kuzey Anadolu Sıradağları, Akdeniz' in ve Karadeniz' in ılıman iklimini iç kesimlere sokmamaktadır. Bu sebeple bölgede Doğu Anadolu Bölgesindeki gibi (sürekli olmasa da) kara iklimi özellikleri görülür. Yıllık ortalama sıcaklık 11.8 °C ve yıllık ortalama yağış miktarı 377,6 mm/m<sup>2</sup> dir.

**Harita 1:** Kırşehir İli Lokasyon Haritası

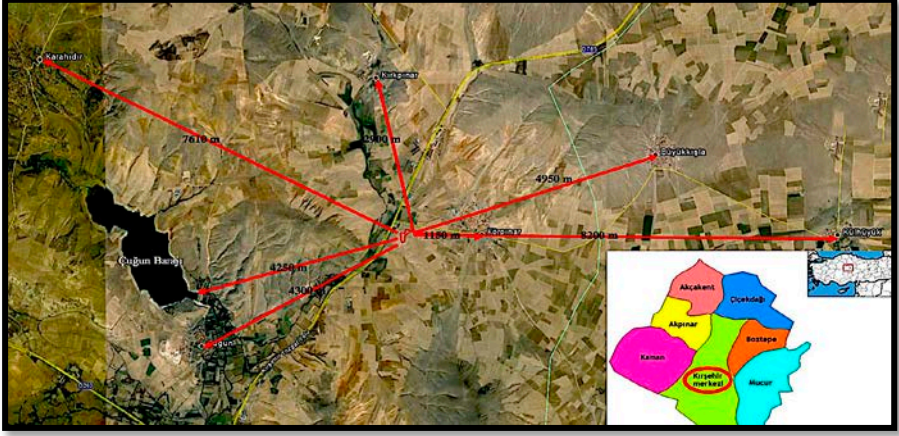


Körpınar Biyogaz Enerji Üretim San. ve Tic. A.Ş. tarafından; Kırşehir İli, Merkez İlçesi, Çuğun Mahallesi sınırlarında 117 Ada ve 13 Nolu Parselde 3,12 MWe / 3,56 MWt kurulu gücünde Biyogaz Tesisinin kurularak işletilmesi planlanmaktadır. Tesis toplam 18.949,25 m<sup>2</sup>'lik alanda kurulmuştur. Tesisin kurulduğu parsel arsa niteliğinde olup, Kırşehir İl Özel İdaresine aittir.

Bölgedeki hayvansal (büyükbaş ve kanatlı) atıkların çevreye etkilerinin azaltılması, değerlendirilmesi, atıklardan elde edilen metan gazının elektrik enerjisine çevrilmesi amaçlanmaktadır. Tesiste toplam 460 ton/gün atık işlenecek, işlenen atıktan elde edilen biyogaz ise elektrik enerjisine çevrilecektir. Üretilen elektrik, orta gerilim hattına verilerek enterkonnekte ağına ulaştırılacaktır. Ayrıca söz konusu tesisin kurulması ile bölgede bulunan hayvancılık tesisleri ve özellikle organik maddelerin de tesise alınarak bertarafı hedeflenmektedir.

Körpınar Biyogaz tesis alanı Kırşehir İl Merkezinin kuşuçuşu 20,7 km kuzeyinde yer almaktadır. Proje alanının 140 m kuzeybatısında özel işletme (akaryakıt istasyonu) bulunmakta olup, en yakın yerleşim alanı kuşuçuşu yaklaşık 1150 m mesafedeki Körpınar Mahallesi (Harita 2).

## Harita 2: Körpınar Biyogaz Üretim Tesisi Lokasyon Haritası



**Kaynak:** Kırşehir Biyogaz Tesisi Fizibilite Raporu, 2017: 27.

Yerleşim birimlerinin merkezleri dikkate alınarak yapılan ölçümlerde Körpınar Biyogaz tesisine uzaklığı Körpınar Mahallesi 1150 m, Kırpınar Mahallesi 2900 m, Çuğun Barajı 4250 m, Çuğun Mahallesi 4300 m, Büyükkışla Mahallesi 4950 m, Karahadır Mahallesi 7610 m ve Külhüyük Mahallesi 8200 m' dir (Harita 2).

Kırşehir Biyogaz Tesisinin işletilmesi ile Kırşehir İli, Merkez İlçesi, Körpınar, Çuğun, Büyükkışla Mahallesi başta olmak üzere çevredeki tarım ve hayvancılıkla uğraşan yerleşimlerden organik atıklar kabul edilecek, bu hayvansal (besi, süt ineği, tavuk dışkısı vb.) atıklardan biyogaz elde edilerek proses sonunda elektrik, ısı ile birlikte katı ve sıvı fermente ürün elde edilecektir. Tesis Alanının yer seçiminde yerleşim alanlarına olan mesafesi, hakim rüzgar yönü, topografik koşullar, ulaşım imkanları, hammadde (gübre vb.) kaynaklarına uzaklığı dikkate alınmıştır.

Tesiste toplam 460 ton hayvansal ve bitkisel atık her gün tesiste işlenecek ve günde ortalama 22 saat çalışarak elektrik enerjisi üretilenektir. Kullanılacak 460 ton/gün toplam atığın bileşimi 380 ton/gün büyükbaş hayvan dışkısı ve 80 ton/gün tavuk dışkısı ile birlikte tarımsal kaynaklı bitkisel atıklar olacaktır. Toplam 3,12 MWe kapasite için 460 ton/gün atık tesise girdi olarak sağlanacak olup bu miktarın 380 tonu büyükbaş hayvan dışkısı, 65 tonu tavuk dışkısı ve 15 tonu tarımsal bitkisel atıklar ile diğer atıklardan oluşacaktır (Kırşehir Biyogaz Tesisi Fizibilite Raporu 2017: 9-10).

Tesiste ağırlıklı olarak büyükbaş hayvan (besi ve süt ineği) dışkısı ve tavuk dışkı(yumurtacı) kullanılarak işlenerek biyogaz üretilenektir. Ayrıca az da olsa çevrede mevcut tarımsal kaynaklı bitkisel atıklar (Hayvansal yem atıkları, sap, saman, mısır silajı ve tarım arazilerinde kalan bitki dokusu atıkları), meyve ve sebze işleme atıkları (hal atıkları ve meyve posası atıkları gibi), süt ürünleri endüstrisi atıkları (iade organik ürünler gibi), unlu mamul atıkları ve damıtma ürünleri gibi atıkları oluşturan alkolsüz ve alkollü içecek endüstrisi atıkları kullanılacaktır. Tesiste işlenecek atığın hemen hemen tamamını büyükbaş hayvan dışkısı ve tavuk dışkısı oluşturmaktadır. Bu atıklar karşılıklı atık sözleşmesi imzalanan çiftliklerden sağlanacaktır.

Körpınar Biyogaz Tesisi nihai olarak 6,0 MW kurulu gücünde olması öngörülmüştür. 2 aşamalı planlanan üretim planında; ilk kademedede tesisin 3,12 MW gücünde olan kısmı kurulup işletmeye açılacak, ilerleyen süreçte (atık miktarında ki öngörülen artış ile birlikte) başlangıçta projede belirlenen şekilde kapasite 6,0 MW kurulu gücüne çıkarılması planlanmaktadır (Kırşehir Biyogaz Tesisi Fizibilite



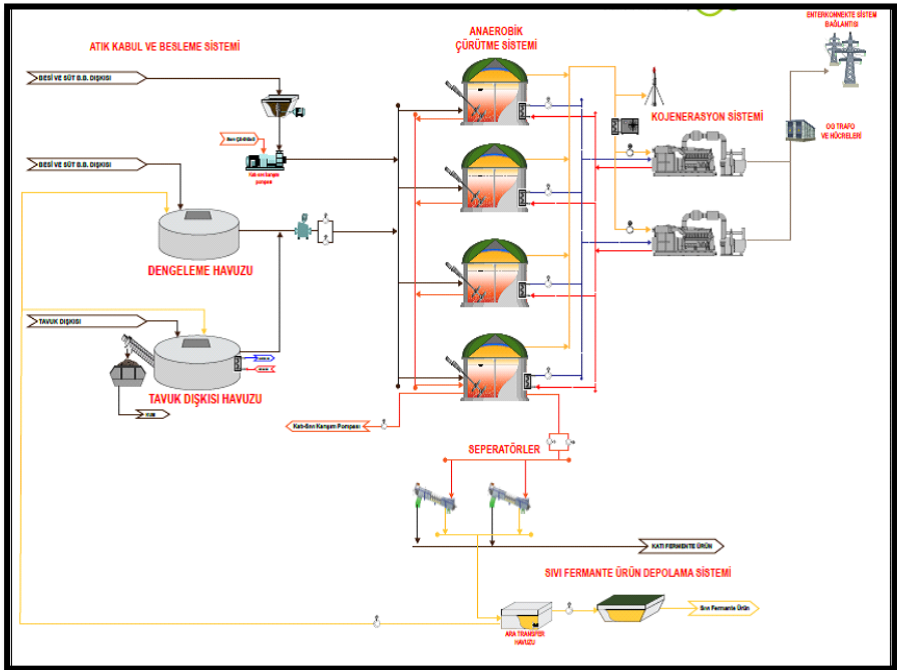
Raporu 2017: 11). Tesiste üretilecek elektriğin tamamı enterkonnekte şebekeye verilmesi planlanmaktadır. Tesiste biyogaz üretim esnasında oluşan yan ürünler olarak fermente katı ve sıvı ürün ile birlikte atık ısıda üretilecektir (bu atık ısı ihtiyaca göre tesiste sıcak su veya buhar olarak kullanılabilir).

Susuzlaştırma ünitesi çıkışı elde edilecek katı fermente ürün olup büyük bir kısmı (% 90) atığın sağlandığı atık sahiplerine (sözleşme imzalanan çiftlik sahiplerine) verilecektir. Kalan kısım ise fermente katı ürün depolama alanında geçici bir süre (1 hafta-1 ay) depolandıktan sonra bu şekilde gübre toptancılarına ve çevredeki çiftçilere satılması hedeflenmektedir. Üretilen sıvı fermente ürün ise susuzlaştırmadan sonra 1-2 ay depolama kapasitesine sahip üzeri örtülü lagünde depolandıktan sonra; N, P, K desteği olarak atığın sağlandığı bölgedeki çiftlik sahiplerine verilecek ve iyileştirme amaçlı olarak uygun araç ve ekipman kullanılarak tarım arazilerine yüzey altı enjeksiyon sistemi ile enjekte edilecektir. Tesis yan çıktıları olarak fermente katı ve sıvı ürün ile birlikte atık ısıda üretecektir (bu atık ısı ihtiyaca göre tesiste sıcak su veya buhar olarak kullanılabilir).

Kurulan tesis tam otomasyonlu olup uzaktan erişim sistemiyle de takip edilecektir. Bu teknoloji şu an hem işletme kolaylığı hem de verimlilik açısından dünyada en çok tercih edilen tarım ve hayvancılık ağırlıklı atıkların işlendiği biyogaz tesisleri türündendir. Atığın birincil çürütücüler de ilk olarak termofilik bölgede ve takibinde ikincil çürütücülerde mezofilik bölgede işlenmesi iki kademeli bir çürütme sağladığı için, hem oluşan fermente ürün daha iyi işlenecek hem de gaz verimliliği değeri daha yüksek olacaktır. Tesis tasarım ve dizaynı bu

büyüme planını ön görecek şekilde iki kademeli yapılacaktır. Tesise gelecek olan organik içerikli atıkların anaerobik ortamda, biyolojik olarak parçalanması sağlanacaktır. Organik içerikli atıkların biyolojik olarak parçalanması esnasında açığa çıkacak olan biyogaz ise kojenerasyon ünitesinde elektrik ve sıcak su üretimi için kullanılacaktır. Kurulacak kojenerasyon tesisi termal gücü ise yaklaşık 3,56 MWt olacak şekilde dizayn edilecektir. 3,12 MWe kurulu güç için 4 çürütücü üzerinden işletilecek biyogaz tesisinde 3 adet birincil çürütücü, 1 adet ikincil çürütücü inşa edilecektir. Kurulan tesisin çalışma şeması Şekil 3'te verilmiştir.

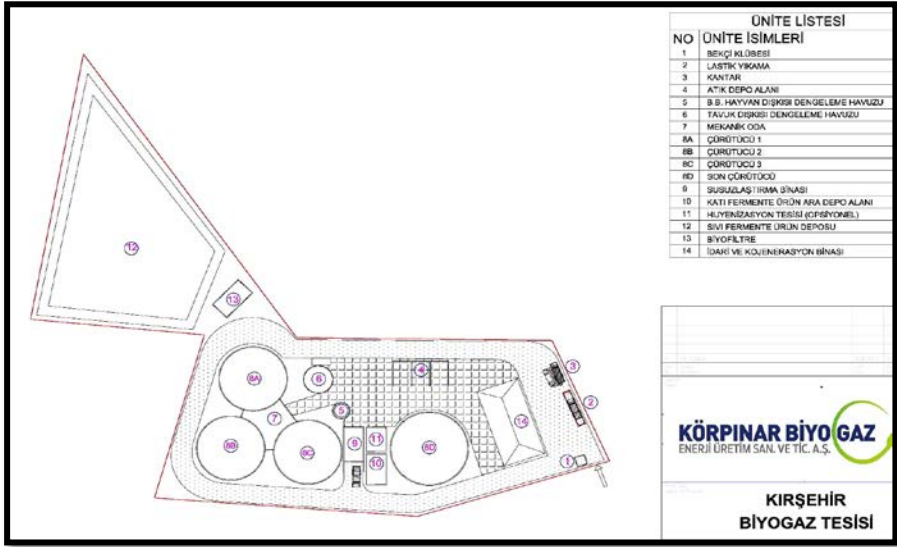
**Şekil 3:** Körpınar Biyogaz Üretim Tesisi Çalışma Şeması



**Kaynak:** Kırşehir Biyogaz Tesisi Fizibilite Raporu 2017: Ek-3.

Tesis 4 adet çürütücüden oluşmaktadır. 3 adet birincil çürütücü, 1 adet ikincil çürütücü mevcuttur. Birincil çürütücüler 28 m çapında 9 m yüksekliğinde olup 5540 m<sup>3</sup> hacim değerine sahip olması planlanmaktadır. İkincil çürütücü ise 32 m iç çapında ve 9 m yüksekliğinde ve 8170 m<sup>3</sup> hacim değerine sahiptir (Şekil 4). Çürütücülerde gerçekleşecek toplam alıkonma süresi (bekletme süresi) 35 gün civarında olacaktır.

**Şekil 4:** Körpınar Biyogaz Üretim Tesisi Yerleşim planı



**Kaynak:** Kırşehir Biyogaz Tesisi Fizibilite Raporu, 2017: Ek 5.

Tesise gelen sıvı atıklar ön gübre kabul tankına tarımsal kökenli bitkisel atıklar ise katı atık depolama alanlarına alınacaktır. Her gün düzenli bir şekilde belirlenen menü eşliğinde sıvı ve parçalama işleminden geçirilen katı atıklar besleme hazırlama tankında homojenize edildikten sonra pompalama sistemi üzerinden ana

çürütücüye oradan da son olarak ikincil çürütücüye alınacaktır. İkincil çürütücüde artık çürütülmüş ve digestate formuna dönüşmüş fermente ürün ayrıştırılmak üzere seperatör ve dekantöre (susuzlaştırma ünitesi) gönderilecektir. Tesis sürekli çalışacak olduğundan hacimsel akış dengesinde bir sorun çıkmaması için bu işlemler eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Çürütücülerden bir tanesi son çürütücü ve direkt seperatör sistemini besleyen dengeleme deposu olarak kullanılacağından diğer çürütücülerden biraz daha düşük seviyede çalışabilecek şekilde planlanmıştır.

Çürütücülerde üretilen gaz geçici bir süre şişme çatılarda depolandıktan sonra bir blower sistemi sayesinde hızlandırılarak CHP (gaz motorlarının bulunduğu kojenerasyon binası) ünitesine gönderilecektir. Biyogaz içerisindeki Hidrojen Sülfid ( $H_2S$ ) biyolojik iç desülfürizasyon sayesinde 150 ppm ve alt seviyesine indirilmekte kaba suyu alınan doymuş gaz, bir soğutma ünitesinden geçirilerek +8 derecede doyum noktasına kadar nemden uzaklaştırılmaktadır. Bu sayede biyogazın içerisindeki nem istenilen seviyeye indirilmekte, üretilen kondens suyu bir hat ile iki noktadan toplanıp besleme hazırlama tankına alınmaktadır. Üretilen biyogaz gaz motorlarına beslemekte bu sayede % 42 verimle elektrik, yaklaşık % 48 verimle ısı enerjisi elde edilmesi planlanmaktadır. Üretilen elektriğin tamamı şebekeye verilirken tesisin ihtiyacı olan kısım şebekeden karşılanacaktır. Kullanılacak olan gaz motoru toplam verimi % 85 üzerinde olması planlanmıştır.

## SONUÇ

Biyogaz üretim teknolojisi organik kökenli atık maddelerden hem enerji elde etmesine hem de atıkların toprağa kazandırılmasına imkân sağlamaktadır. Biyogaz üretim teknolojisi ile organik atıkların yüksek kaliteli gübreye dönüşmesi sağlanmaktadır. Çünkü hiçbir bozuşmaya uğramamış hayvansal atıklardan bitkilere zararlı olan metan gazı mevcuttur ve üretim ile beraber bu gaz çıkmaktadır. Biyogaz üretiminden sonra atıklar yok olmamakta metan gazı çıktığı için daha değerli bir organik gübre haline dönüşmektedir. Çürütücüden çıkan atıkların katı ve sıvı kısmı ayrılarak farklı alanlarda değerlendirilebilir. Sıvı kısım, direk bitki beslemesinde kullanılabilir. Katı kısımlar ise önümüzdeki yıllarda daha da artacak olan biyogübre talebinin karşılanmasında kullanılabilir. Ayrıca biyogaz üretimi sonucu hayvan gübresinde bulunabilecek yabancı ot tohumları birçok işlemde geçtiği için çimlenme özelliğini kaybeder.

Biyogaz üretimi diğer konvansiyonel enerji kaynaklarını kullanmanın yanı sıra daha verimli ve çevreyi koruma amaçlıdır. Çünkü biyogaz üretiminde en çok kullanılan büyük ve küçükbaş hayvanların atıkları bazı yörelerde ısınmak için tezek halinde yakıt olarak kullanılmaktadır. Isınma amaçlı kullanılan bu atıklar hem havayı kirletir, hem de geride kül bıraktıkları için, kül başka bir amaç için kullanılamaz. Fakat söz konusu atıklardan biyogaz üretilmesi durumunda yakıt üretimi ile beraber değerli bir organik gübre ve gobar denilen bir sıvı gübre de elde edilir. Bu sıvı gübre ile yetişen organik sebze ve meyveler insan sağlığı için en önemli besin maddeleridir. Hayvansal atıkların direkt yakılmaması için biyogaz üretim tesislerinin

yaygınlaştırılması ülkemizin yararına olacaktır.

Ülkemizde organik atıklardan geri kazanılabilecek enerji potansiyeli oldukça yüksektir. Özellikle Türkiye gibi organik madde potansiyelinin çok yüksek olduğu bir ülkede, evsel organik katı atık ve diğer organik atıklardan biyogaz elde eden tesislerin kurulması ile önemli miktarda enerji geri kazanımı sağlanabilecektir.

Ülkemizde anaerobik çürütme teknolojilerinin kentsel katı atıkların organik kısmında, gıda ve benzeri endüstriyel tesislerde, tarım ve hayvan atıklarında kullanılarak biyogaz üretilmesi, hem temiz enerji üretimini sağlayacak hem de çevre kirliliğinin azalmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca proses sonucu stabilize olmuş katı atıklar da gübre ve toprak düzenleyici olarak kullanılabilir. Enerji bakımından dış ülkelere bağımlı ve evsel katı atık içerisindeki organik madde yüzdesi yüksek olan Türkiye’de katı atıkların biyometanizasyonu ve diğer atıklarla birlikte arıtımı; Avrupa Birliği’nin düzenli depolama alanlarına gönderilecek organik içerikli atıklara uyguladığı kotaların sağlanması ve yenilenebilir enerji üretimi bakımından uygun bir yöntem olarak görülmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerji için devlet tarafından yeterince teşvik sağlandığı takdirde, yabancı ve özellikle yerli arıtma firmaları bu büyük pazardan pay alabilmek için harekete geçecektir. Bu sayede hem ülkemizin enerji açığı azaltılabilecek hem de istihdam yaratılabilecektir.

Biyogaz Üretim Tesisleri, mevcut atıklardan enerji üretim prensibine dayandığı için hem ekolojik hem ekonomik fayda sağlayan tesislerdir. Kırşehir Körpınar’da kurulacak olan Biyogaz Üretim Tesisi

de organik atıklardan enerji üretimi ilkesine göre çalışmaktadır. Kurulan Biyogaz Üretim Tesisi'nin yatırım ve işletme maliyeti yüksek olmasına rağmen elde edilecek gelir ile bu maliyetin kısa sürede karşılaması planlanmaktadır. Ayrıca Biyogaz Üretim Tesisleri hammaddeyi kullanmakta ve çıkan son ürün de sıvı gübre olarak kullanılmakta olduğundan etkililiği yüksek tesislerdir. Kurulan Biyogaz tesisiyle özellikle hayvansal atıklardan kaynaklanan koku ve hijyen problemleri giderilecek, toprak ve su kirliliği önlenmiş olacaktır. Bunun yanında sera gazının emisyonu da azaltılarak hava kirliliği yönünde pozitif katkı sağlayacaktır. Biyogaz tesislerinin çevresel ve enerji yönünden katkılar düşünüldüğünde yerel yönetimlerin bu tip yatırımları planlaması ve uygulaması, toplumsal refah açısından önemli katkılardır.

## KAYNAKÇA

- Anonim (1999), Biogas Digest Volume I: Biogas Basics, Information and Advisory Service on Appropriate Technology, [http://biogas.ifas.ufl.edu/ad\\_development/documents/biogasdigestvol1.pdf](http://biogas.ifas.ufl.edu/ad_development/documents/biogasdigestvol1.pdf), (E.T:12.10.2019).
- Anonim (2018), <http://www.biyologlar.com/biyogaz-nedir-> , (E.T: 18.10.2019).
- Ardıç, İ. (2003), Termal, Kimyasal ve Termokimyasal Önişlemlerin Tavuk Gübresinden Biyogaz Üretim Verimine Etkilerinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Mersin.
- Aslanlı, Ş. (2009), Hayvansal Atıklardan Biyogaz Üretimi Üzerine Çeşitli Bor Bileşiklerinin Etkinliğinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Biyoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Bauer, C. & Korthals, M. & Gronauer, A. & Lebuhn, M. (2008), Methanogens in biogas production from renewable resources - a novel molecular population analysis approach, *Water Science and Technology*, 58(7), pp: 1433-1439, <https://iwaponline.com/wst/issue/58/7>, (E.T: 18.10.2019).
- Bayrak, E. H. (2014), Kentsel ve/veya Meyve Suyu Atıksu Arıtma Tesisi Sulu Çamurlarının Biyogaza Dönüşümünde Ön İşlem Etkisinin Araştırılması, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Berglund, M. & Börjesson, P. (2006), Assessment of energy performance in the life-cycle of biogas production, *BIOMASS &*



- BIOENERGY, 30 (3), pp: 254-266, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0961953405001947?via%3Dihub>, (E.T: 12.10.2019).
- Biyogaz (2018), Biyogaz, Biyokütle, Atık Isı ve Pirolitik Yağ Enerji Santralleri, <http://www.enerjiatlasi.com/biyogaz/>, (Erişim Tarihi: 20.11.2019).
- Buğutekin, A. (2007), Atıklardan Biyogaz Üretiminin İncelenmesi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0057053.pdf>, (E.T. 11.10.2019).
- Demirel, B. & Neumann L. & Scherer, P. (2008), Microbial community dynamics of a continuous mesophilic anaerobic biogas digester fed with sugar beet silage. *Engineering in Life Sciences*, Volume: 8, Issue: 4, pp: 390–398, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/elsc.200800010>, (E.T. 15.10.2019).
- Deublein, D. & Steinhauser, A. (2008), *Biyogas from Waste and Renewable Resources*, Edited: Dieter Deublein and Angelika Steinhauser, WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, Germany, [http://www.zorg-biogas.com/upload/book\\_biyogas\\_plant.pdf](http://www.zorg-biogas.com/upload/book_biyogas_plant.pdf), (E.T. 17.10.2019).
- Eraslan, A. (1981), Biyogaz Oluşumunun Biyokimyasal İlkeleri ve Metan Bakterilerinin Beslenme İhtiyaçları, Uluslararası Biyogaz Semineri, 23-26 Kasım 1981, Sayfa: 173-190, Ankara.
- İlkılıç, C. & Deviren, H. (2011), Biyogazın Oluşumu ve Biyogazı Saflaştırma Yöntemleri, 6 th. International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), 16-18 May 2011, Elazığ.

- Gül, A. (2014), Sebze ve Meyve Atıklarının Biyogaz Üretim Potansiyelinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kishore, V. V. N. & Raman, P. & Rao, V. V. R. (1987), Fixed Dome Biogas Plants-A Desing, Construction and Operation Manual, Tata Energy Research Institute, New Delhi.
- Kırşehir Biyogaz Tesisi Fizibilite Raporu 2017, [http://www.yatirimadestek.com/Dosyalar/kirsehir\\_biyogaz\\_tesis\\_i\\_fizibilite\\_raporu\\_2017.pdf](http://www.yatirimadestek.com/Dosyalar/kirsehir_biyogaz_tesis_i_fizibilite_raporu_2017.pdf), (E.T: 06.11.2019).
- Korres, N. E. & Kiely, P. O. & Jonathan, S. W. & Benzie, J. A. H. (2013), Bioenergy Anaerobic by Digestion and wastes: Using agricultural biomass and organic wastes, [https://www.researchgate.net/publication/215921686\\_Bioenergy\\_Production\\_by\\_Anaerobic\\_Digestion\\_Using\\_Agricultural\\_Biomass\\_and\\_Organic\\_Waste](https://www.researchgate.net/publication/215921686_Bioenergy_Production_by_Anaerobic_Digestion_Using_Agricultural_Biomass_and_Organic_Waste), (E.T: 12.11.2019).
- Kroiss, H. (1985), Anaerobe Abwasserreinigung, Inst. f. Wassergüte und Landschaftswasserbau, Wiener Mitteilungen, Band: 62; Technische Universität Wien.
- Leggett, J.A. & Graves, R. E. & Lanyon, L. E. (2002), Anaerobic Digestion: Biogas Production and Odor Reduction from Manure, <https://extension.psu.edu/anaerobic-digestion-biogas-production-and-odor-reduction>, (E.T: 18.11.2019).
- Mao, C. & Feng, Y. & Wang, X. & Ren, G. (2015), “Review on Research Achievements of Biogas from Anaerobic Digestion”, Renewable and Sustainable Energy Reviews, Volume: 45(C), pp: 540-555,

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032115001203>, (E.T. 19.11.2019).

Meyer-Aurich, A. & Schattauer, A. & Hellebrand, H. J. & Klauss, H. & Plöchl, M. Berg, W. (2012), Impact of uncertainties on greenhouse gas mitigation potential of biogas production from agricultural resources, *Renewable Energy*, Volume: 37, Issue: 1, pp: 277-284, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960148111003235>, (E.T: 16.10.2019).

Nacar, N. K. & Öner, C. & Sugözü, İ. (2006), Türkiye’de Hayvancılık Potansiyeli ve Biyogaz Üretimi, *Doğu Anadolu Araştırmaları*, Cilt:4, Sayı:2, Sayfa: 17-20, <http://web.firat.edu.tr/daum/default.asp?id=85>, (E.T: 22.10.2019).

Oechsner, H. & Lemmer, A. (2009), Was kann die Hydrolyse bei der Biogasvergärung leisten?, *VDI-Berichte 2057*, pp: 37–46.

Pekin, B. (1983), *Biyokimya Mühendisliği (Biyoteknoloji)*, Ege Üniversitesi Kimya Fakültesi Yayınları, No:3, Sayfa: 368-385, İzmir.

Puñal, A. & Palazzotto, L. & Bouvier, J. C. & Conte, T. & Steyer, J. P. (2003), Automatic Control of VFA in Anaerobic Digestion Using A Fuzzy Logic Based Approach, *Water Science & Technology*, Volume: 48, Issue: 6, pp: 103–110, <https://iwaponline.com/wst/issue/48/6>, (E.T: 27.10.2019).

Schmidt, J. E. & Mladenovska, Z. & Lange, M. & Ahring, B. K. (2000), Acetate Conversion in Anaerobic Biogas Reactors: Traditional and Molecular Tools for Studying this Important Group of Anaerobic Microorganisms, *Biodegradation*, Volume: 11, Issue:

- 6, pp: 359-364, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023%2FA%3A1011695409308.pdf>, (E.T: 18.11.2019).
- Stuckey, D. C. (1981), Gelişmekte Olan Ülkelerde Isı ve Katkı Maddelerinin Anaerobik Sindirime Etkisi, Uluslararası Biyogaz Semineri, 23-26 Kasım 1981, Sayfa: 16-40, Ankara.
- Thamsiriroj, T. & Murphy, J. D. (2013), The Biogas Handbook, Part 5: Fundamental science and engineering of the anaerobic digestion process for biogas production, pp: 104-130, (Edited by Arthur Wellinger, Jerry Murphy and David Baxter), Woodhead Publishing.
- Türker, M. (2008), Anaerobik Biyoteknoloji: Türkiye ve Dünyada'ki Eğilimler, Çevkor Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Verma, S. (2002), Anaerobic Digestion of Biodegradable Organics in Municipal Solid Wastes, Department of Earth & Environmental Engineering, Columbia University, <http://www.seas.columbia.edu/earth/vermathesis.pdf>, (E.T: 02.10.2019).
- Yıldız, Ş. & Saltabaş, F. & Balahorli, V. & Sezer, K. & Yağmur, K. (2009), Organik Atıklardan Biyogaz Üretimi (Biyometanizasyon) Projesi-İstanbul Örneği, Türkiye'de Katı Atık Yönetimi Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, 15-17 Haziran 2009, Sayfa: 1-8, İstanbul.
- Werner, U. & Stöhr, U. & Hees, N. (1989), Biogas Plants in Animal Husbandry, A Publication of the Deutsches Zentrum für Entwicklungstechnologien, GATE, A Division of the Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, [https://sswm.info/sites/default/files/reference\\_attachments/WER](https://sswm.info/sites/default/files/reference_attachments/WER)

NER%201989%20Biogas%20plants%20in%20Animal%20Husbandry.pdf, (E.T. 01.09.2019).

<http://www.altacaenerji.com/biyogaz/uretim/>, (E.T. 21.09.2019).

<https://www.enerjiatlası.com/biyogaz/>, (E.T. 21.09.2019).

**Foto 1:** Körpınar Biyogaz Üretim Tesisi İnşaat Sahası Kuş Bakışı Görünüm (Ana Çürütücüler)



**Kaynak:** Kırşehir İl Özel İdaresinden alınmıştır.

**Foto 2:** Körpınar Biyogaz Üretim Tesisi İnşaat Sahası Kuş Bakışı Görünüm (Ana Çürütücüler)



**Kaynak:** Kırşehir İl Özel İdaresinden alınmıştır.

**Foto 3:** Körpınar Biyogaz Üretim Tesisi İnşaat Sahası Kuş Bakışı Görünüm (Ana Çürütücüler)



**Kaynak:** Kırşehir İl Özel İdaresinden alınmıştır.



**Foto 4:** K rpnar Biyogaz  retim Tesisi İnaaat Sahası (Ana  r tt c ler)



**Kaynak:** Kırşehir İl  zel İdaresinden alınmıştır.

**BÖLÜM 7:**

**TÜRKİYE’NİN İLK KULE TİPİ**

**YOĞUNLAŞTIRMALI GÜNEŞ ENERJİ SANTRALİ :**

**MERSİN GRENWAY GÜNEŞ ENERJİ SANTRALİ**

Doç. Dr. Erol KAPLUHAN<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,  
Kırşehir/Türkiye.  
ekapluhan@hotmail.com





## GİRİŞ

İnsanoğlu nüfus artışına paralel olarak teknolojik ve ekonomik gelişmeyle birlikte daha iyi bir çevrenin oluşturulması için daha fazla enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde fosil yakıtların iklimsel değışikliği, yer kürenin ısınması, hava kirliliği ve asit yağmurları gibi, bir dizi çevresel problemlere yol açtığı bilinmektedir. Bundan ötürü, elektrik üretiminin yol açtığı politik, ekonomik ve çevresel problemlerle baş etmek için, yenilenebilir enerji teknolojilerinin geliştirilmesine olan ihtiyaç günden güne artmaktadır.

Günümüzde, küresel ısınma ve kirlilik, enerji elde etmek için fosil madde esaslı yakıtların ağırlıklı olarak kullanılmasının da etkisiyle, dünyadaki yaşamsal faaliyetleri tehdit edecek bir boyuta ulaşmıştır. Bu nedenle, bugün günlük hayatta ve sanayide kullanılması zorunlu elektrik enerjisinin, çevreye en az zarar verecek biçimde üretimi, iletimi ve tüketiminin gerçekleştirilmesi konusu çözümlenmesi gereken en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Fosil yakıt atıklarının neden olduğu çevre sorunları arasında ilk akla gelenleri küresel ısınma, asit yağmurları ve nükleer radyasyon gibi insan hayatını birinci derecede olumsuz etkileyen faktörlerdir (Akova, 2003: 49; Akova, 2008).

Nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler sonucunda yükselen yaşam standartları enerji ihtiyacında artışa neden olmuştur. Fosil yakıtların çevresel etkileri ve sürdürülebilirlik konusundaki dezavantajları göz önüne alındığında yenilenebilir enerji kaynakları önemli bir alternatif olarak önem kazanmaktadır. Bu sebeple, elektrik üretiminde yer alan politik, ekonomik ve çevresel problemlerle baş etmek için, yenilenebilir

enerji teknolojilerinin gelişmesine olan ihtiyaç günden güne artmaktadır.

Ülkemizin birçok yerinde, özellikle güneş ısınım şiddetinin yüksek olduğu şehirlerimizde, güneş enerjisinden sıcak su elde etmede kullanımı git gide yaygınlaşmaktadır. Güneş ışınımından yararlanmanın diğer bir yolu ise elektrik enerjisi üretmede kullanılmasıdır. Bu sistemin uygulamaları yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, sanayinin ilerlemesi, dünya nüfusun artışı beraberinde enerjiye olan ihtiyacı artırmakta ve Türkiye'nin ve dünyanın enerji ihtiyacı sürekli olarak artmaktadır. Enerjiye talebin sürekli artması sonucu özellikle fosil yakıt (petrol, kömür, doğal gaz, LPG) kullanımını artırmaktadır.

Güneş yeryüzündeki canlı hayatının temel kaynağı olduğu gibi, bütün enerji türleri doğrudan veya dolaylı olarak güneş enerjisine bağlı olarak meydana gelmiştir. Güneş enerjisi bilinen en eski birincil enerji kaynağı olduğu gibi temiz, yenilenebilir özellikte olup, dünyamızın her tarafında fazlasıyla bulunmaktadır (Akova, 2008: 33).

Gücünü doğadan alan, temiz ve yenilenebilir nitelikteki alternatif enerji kaynakları, belli sınırlar içinde kendilerini yenileyebildiklerinden tükenmeleri mümkün değildir. Yaklaşık 4-5 milyar yıldan beri dünyamıza hayat veren güneş, aynı zamanda kökeni ne olursa olsun, yeryüzündeki bütün enerji kaynaklarının varlığının da sebebidir. Fosil yakıtlar dâhil olmak üzere, rüzgâr, deniz, med-cezir, dalga, akarsu ve biyogaz gibi tüm enerji kaynakları aslında güneş enerjisinin türevleridir (Akova, 2003: 57).

Güneş enerjisi çevre açısından temiz bir kaynak özelliği taşıdığından da fosil yakıtlara alternatif olmaktadır. Yeryüzüne her sene düşen güneş ısınım enerjisi, yeryüzünde şimdiye kadar belirlenmiş olan fosil yakıt haznelerinin yaklaşık 160 katı kadardır. Ayrıca yeryüzünde fosil, nükleer ve hidroelektrik tesislerinin bir yılda üreteceğinden 15.000 kat kadar daha fazladır. Bu bakımdan güneş enerjisinin bulunması sorun değildir. Asıl sorun bunun insan faaliyetlerine uygun kullanılabilir bir enerji türüne dönüştürülebilmesindedir (Ültanır, 1996; Şen, 1996).

Güneş enerjili sistemler genel anlamda düzlemsel ve yoğunlaştırıcı sistemler olarak sınıflandırılabilir. Özellikle Elektrik enerjisi gibi yoğun güneş ışınımına ihtiyaç duyulan sistemlerde yoğunlaştırıcı sistemlere ihtiyaç duyulur. Parabolik oluk kolektörler kesitleri parabol oluk biçiminde oluşundan dolayı bu isimle anılmaktadır. Noktasal yoğunlaştırıcılar ise üzerlerine gelen güneş ışınımını tek noktaya odaklayan sistemlerdir (Url 3, 2019). Diğer bir kolektör yapısı ise kolektör yapısının değiştirilerek sabit kolektörlerin kullanılmasıdır. Sabit kolektörlerde güneşi takip eden sistemlerin getirdiği ek maliyetlerin olmaması ve bu kolektörlerin bakım ihtiyacının en aza indirgenmiş olması bu kolektörlerin en büyük avantajıdır (Pırasacı & Sivrioglu, 2005: 35). Bugüne kadar güneş enerjisi ile elektrik üretiminde başlıca iki sistem kullanılmıştır. Birincisi, güneş enerjisini direkt olarak elektrik enerjisine dönüştüren fotovoltaik sistemlerdir. Fakat geçen 20 yıl içerisinde fotovoltaik sistem uygulamalarının artısına rağmen, teknolojisinin karmaşıklığı ve maliyetinin yüksek oluşu, geniş çapta elektrik üretimi için yetersiz

olduğunu ortaya çıkarmıştır. İkinci seçenek ise, Güneş enerjisinin yoğunlaştırıcı sistemler kullanılarak odaklanması sonucunda elde edilen kızgın buhardan, konvansiyonel yöntemlerle elektrik üretimidir.

Yoğunlaştırılmış güneş enerjisi güç sistemleri (YGEES), görünür gelecekte dünyadaki enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayabilecek, teknolojileri geliştirilmeye açık ve özellikle gelişmiş ülkeler için önemli bir sorun olan karbon salınımının azaltılmasına katkı sağlayabilecek en önemli yenilenebilir enerji teknolojilerinden birisi olarak görülmektedir. YGEES doğrudan güneş ışınımını noktasal veya çizgisel olarak odaklamaktadır. Odaklanan bölgede istenen sıcaklıklara ulaşılmasıyla; düşük sıcaklıklarda prosete kullanım, yüksek sıcaklıklarda ise elektrik üretimi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda yapıları ve çalışma şekilleri birbirlerinden farklı olan yeni teknolojiler geliştirilmiştir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan yoğunlaştırılmış güneş enerjisi güç sistemleri parabolik oluk ve güneş kuleleri olarak bilinmektedir (Hernandez & Martinez, 2012: 184-192; Viebahn & Lechon & Trieb, 2010: 4420-4430).

## **1. YOĞUNLAŞTIRILMIŞ GÜNEŞ ENERJİ GÜÇ SİSTEMLERİ**

Güneş enerjisinin yoğunlaştırılmasında kavramsal olarak en basit yaklaşım, helyostat denilen aynaların, güneş ışınlarını doğrudan ve sürekli olarak soğurucu yüzeyin bulunduğu alıcıya yönlendirecek şekilde ayarlanmasıdır. Alıcıda ısıtılan çalışma akışkanından, Rankine Çevrimi, Brayton Çevrimi veya stirling Motoru kullanılarak konvansiyonel yollarla elektrik elde edilir. Bu prensibe

dayanan“merkezi alıcılı sistemler” ya da “güç kuleleri” olarak adlandırılan büyük santrallerde düz ayna helyostatlardan oluşan sahada, her bir helyostat birbirinden bağımsız olarak güneş ışınını tek bir merkezi alıcıya odaklayacak şekilde hareketetmektedir.

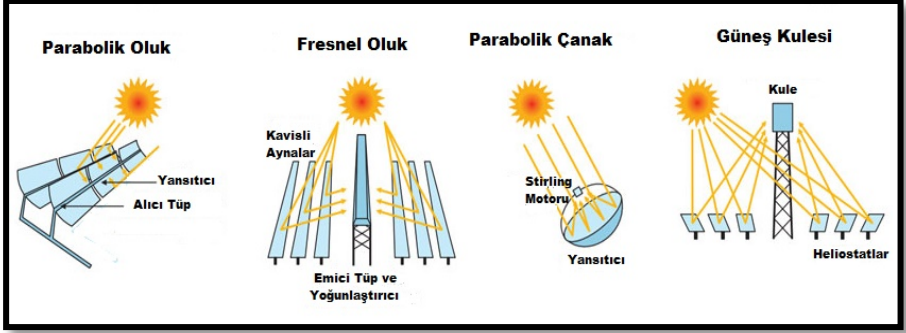
Yoğunlaştırılmış güneş enerjisi teknolojisi ile fotovoltaik sistemlerde olduğu gibi küçük hacimde elektrik üretimi mümkündür, ancak bu ekonomik olarak avantajlı değildir. Avrupa’da ekonomik büyüklük 50 MW olarak belirlenmiştir. Bu teknolojinin fotovoltaik sistemlere kıyasla çok önemli iki avantajı sahiptir. Bunlardan birincisi yakıtlı sistemlerle birlikte kullanım olanağı sağlaması ikincisi ise ısı depolama avantajıdır. Yakıtlı sistemlerle birlikte kullanıldığında, santralden elektrik üretimini 24 saat düzeyine çıkararak üretim süreklilik sağlanabilmektedir. Isı depolamalı sistemler ise ergimiş tuz depolarında gündüz saklanan ısıyı besleyerek güneşli saatlerin bitiminden sonra 5-7 saat daha elektrik üretebilmektedir.

YGEES, amaç ve fonksiyonelliğine göre çok çeşitli şekillerde tasarlanmaktadır. Ticari anlamda en yaygın olarak kullanılanları parabolik oluk sistemler ve güneş kuleleri olarak bilinmektedir. Bu sistemler temel olarak güneş ışınımını küçük bir alana yoğunlaştırarak proses ısıyı veya elektrik üretimini amaçlayan teknolojilerdir. Doğrudan güneş ışınımı, yansıtıcı aynalar aracılığı ile alıcı/absorber grubuna yansıtılarak ısıya dönüştürülmekte ve bu ısı ile buhar üretilmektedir. Üretilen buhar kullanım amacına uygun olarak değerlendirilmektedir (Kaygusuz, 2010: 808-814; Hang, v.d., 2008: 2505-2514).

Güneş enerjisi; kule tipi, parabolik, silindirik, fresnel merceklili gibi sistemler kullanılarak çok değişik şekillerde yoğunlaştırılabilir.

Bunlardan kule tipi yoğunlaştırıcılarda çok büyük elektrik güçleri sağlanabilir (Evcimen,1984).

### Şekil 1: Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Sistemleri



**Kaynak:**Url 2 adresinden çevrilerek oluşturulmuştur.

#### 1.1. Güneş Kuleleri

Güneş Kuleleri (GK) olarak adlandırılan YGE sistemleri genelde, güneş ışınlarının odaklandığı bir adet kule, güneş ışınlarını yansıtan ve heliostat olarak adlandırılan aynalar, soğuk ve sıcak eriyik tuz depoları, buhar türbini ve jeneratörden meydana gelir (Şekil 1). Güneş ışınları çok sayıda aynalar vasıtası ile güneş kulesine odaklanır. Şu ana kadar ki güneş kulesi uygulamalarında ısı transfer materyali olarak farklı maddeler kullanılmıştır. Bu konuda mevcut son teknoloji sayılacak eriyik tuz kullanan sistemlerde güneş kulesindeki 290 C°'de sıvı haldeki tuz eriyiği soğuk depolama tankında kuleye doğru pompalanır, burada sıcaklığı 565 C°'ye kadar çıkarılarak sıcak depolama tankına geri gönderilir. Yüksek sıcaklığa ulaşmış eriyik tuz buhar üretme sistemine pompalanır.

Elde edilen yüksek sıcaklıklı buhar ile Rankine çevrim türbini sayesinde elektrik enerjisi elde edilir. Buhar jeneratöründe 290 C°'ye kadar soğumuş tuz soğuk tanka geri gönderilir ve burada depolanır. Sistem bu şekilde sürekli devir daimler yaparak elektrik enerjisi üretir. Bu sistemler enerji depolamaksızın yıllık % 25 kapasite faktörü ile çalışırlar. Fakat enerji depolayarak yedek yakıt kaynağı ihtiyacı olmaksızın % 65 kapasite faktörü ile ikisi birlikte %75 kapasite faktörü ile çalışabilmektedirler. Güneş kulesi sistemleri güneş doğduktan hemen sonra ısıl enerji toplamaya başlar ve toplanan enerji sıcak tuz depolama tankında depolanır. Depolama sistemleri sayesinde güneş ışınları kesildiğinde bile depo kapasitesine göre enerji üretimi devam eder. Güneş kuleleri sistemlerinin ekonomik olması ancak büyük kapasitelerde inşa edilmelerine bağlıdır, düşük kapasiteli sistemler ekonomik olmamaktadır. Bu sistemlerin ekvatora yakın, sürekli güneş alan daha ziyade çöl bölgelerinde kurulmaları uygundur. Fakat sistemin ciddi miktarda suya ihtiyacı olması dezavantaj olarak değerlendirilmektedir.

Güneş kuleleri geniş bir alana yayılmış heliostat adı verilen aynalar, üst kısmında alıcı bulunan kule ve elektriğin üretildiği türbin-jeneratör grubundan oluşmaktadır. Heliostatlar iki eksenle güneşi takip ederek güneş ışınımını alıcıya yansıtmaktadırlar. Metal veya seramikten yapılan yüksek sıcaklıklara dayanıklı alıcı, ısı transfer akışkanını 500-1000C°'ye kadar ısıtarak buharlaştırılmakta ve bu buhar, türbin-jeneratör grubu ile elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaktadır. Türbinden çıkan atık buhar, kondenserde yoğunlaştırılarak alıcı ile ısıtılan ısıtıcıya pompalanmakta ve çevrim bu



şekilde tekrarlanmaktadır (Pavlovic, v.d, 2012: 3891-3902; Ummadisingu & Soni, 2011: 5169-5175; Cavallaro, 2009: 1678-1685).

## 1.2. Parabolik Oluk Sistemler

Parabolik oluk kolektörler, doğrudan yoğunlaştırma yapan ve kesiti parabolik olan dizilerden oluşmaktadır (Şekil 1). Oluğun iç kısmındaki yansıtıcı yüzeyler, güneş enerjisini paraboliliğin odağında yer alan ve boydan boya uzanan soğurucu boruya yansıtır. Yansıtıcı oluk kesiti güneşe doğrudan yönelerek, güneş ışınını çizgisel bir odağa yoğunlaştırır. Bu sistemlerde, güneş enerjisi bir doğru üzerinde yoğunlaştırıldığından tek boyutlu hareket ile güneşi izlemek yeterlidir (Lovegrove & Luzzi, 2004: 669-683).

Parabolik oluk sistemler, tek eksenli olarak güneşi doğrudan batıya doğru takip ederek güneş ışınımını parabolik aynalar ile çizgisel olarak alıcıya odaklamaktadırlar. Alıcı, vakumlu bir cam tüptür ve parabolik aynanın odak noktasına yerleştirilmektedir. Alıcının iç kısmında güneş ışınlarının daha iyi soğurulması ve ısı kayıplarının azaltılması için seçici yüzey ile kaplanmış, içinden ısı transfer akışkanının geçtiği absorber bulunmaktadır (Pavlovic, v.d, 2012: 3891-3902; Ummadisingu & Soni, 2011: 5169-5175).

Bu santrallerde çizgisel yoğunlaştırma yapılarak, güneş enerjisinden yüksek sıcaklık elde edilir. Güneş tarlası; bağımsız üniteler şeklinde birbirine paralel bağlanmış parabolik kollektör gruplarından oluşur. Kollektörler, gelen güneş enerjisini aynalar vasıtasıyla, odakta yer alan ve boydan boya uzanan emici bir boruya odaklar. Enerjiyi toplamak için emici boruda bir sıvı dolaştırılır. Toplanan ısı, elektrik

üretimi için enerji santraline gönderilir. Bu sistemler yoğunlaştırma yaptıkları için daha yüksek sıcaklığa ulaşabilirler. Sistemde aynaların güneşi izlemesini sağlayan otomasyon-takip sistemi bulunur. Bu sistemle yüksek sıcaklık değerlerine ulaşılabilmesine rağmen güneş takip sistemi maliyetlidir. Ayrıca sistem elektro-mekanik aksamının hassas ve çok olmasından dolayı bakım maliyetleri fazladır. Parabolik oluk sistemlerde Rankine buhar türbinleri kullanılmaktadır

### **1.3. Parabolik Çanak Sistemler**

Diğer CSP teknolojilerinden farklı bir tasarıma sahip olan parabolik çanak sistemler çanak şeklindeki aynalar ve aynaların odak noktasına yerleştirilmiş stirling moturu ya da mikro türbinden (micro turbine) oluşmaktadır (Ummadisingu & Suni, 2011: 5172) (Şekil 1). Diğer CSP sistemlere göre birim kWh elektrik üretiminin maliyeti daha yüksek olsa da özellikle şebeke bağlantısı olmayan uzak bölgelerde parabolik çanak teknolojisi uygulanabilmektedir (IRENA, 2012: 4-5). Ancak, teknoloji riskinin ve maliyetinin yüksek olması, ısı depolama sisteminin kullanılmaması, parabolik çanak teknolojisinin PV ve CPV sistemlerle rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir (IEA, 2014:13; Baharoon, v.d, 2015: 1017).

Parabolik kesitli çanak yansıtıcının güneş ışınlarını bir noktaya odakladığı parabolik çanak kolektörler, güneşi sürekli olarak iki ekseninde takip ederek odak noktasına yoğunlaştırırlar (Lovegrove & Luzzi 2004: 669-683).

Parabolik çanak sistemler, çanak şeklindeki aynalar ve aynaların odak noktasına yerleştirilmiş Stirling motorundan oluşmaktadır. Sistem

gün boyunca güneşi takip ederek güneş ışınlarını Stirling motoruna odaklamaktadır. Stirling motoru, sıcaklığı 700 C° ve basıncı 200 bar basınca ulaşabilen ısı transfer akışkanı ile mekanik iş üretmektedir (Kaygusuz, 2010: 808-814; Pavlovic, 2012 : 3891-3902; Ummadisingu & Soni: 2011: 5169-5175). Üretilen mekanik iş ise jeneratör aracılığı ile elektriğe dönüştürülmektedir.

#### **1.4. Doğrusal fresnel yoğunlaştırıcılar**

Fresnel oluk teknolojisinde parabolik oluk sistemlerden farklı olarak aynalar düz, uzun ve dar şekildedir. Bu sistemde alıcı sabit bir yükseklikte yer almakta, yansıtma işlemi güneşi takip edebilen sıra sıra dizilmiş düz aynalarla gerçekleştirilmektedir (Şekil 1). Bu nedenle sistemin optik verimi parabolik oluk kolektörlere göre düşüktür (Url 4, 2019). Doğrusal fresnel yoğunlaştırıcılar parabolik oluk teknolojisinin prensiplerini izler, fakat burada kavisli aynaların yerini ince, hafif eğriliğe sahip (veya düz) aynalardan oluşan paralel uzun hatlar almıştır. Bu aynalar güneş ışınlarını takip ederler ve güneş ışınlarının doğrudan yansıtıcıların birkaç metre üstündeki ortak bir odak noktasında bulunan doğrusal alıcıya (ya da soğurucu boruya) yansıtılıp yoğunlaştırılacağı şekilde düzenlenirler .

**Tablo 1:** Değişik güneş ısı toplama teknolojilerinin tipik çalışma sıcaklıkları ve yoğunlaştırma oranları

Güneş Isı Çevrim Teknolojisi	Çalışma Sıcaklığı (C°)	Yoğunlaştırma Oranı	İzleme	Maksimum Çevrim Verimliliği (Karnot), %	Güç Dönüştürme
Doğrusal fresnel yansıtma teknolojisi	260-400	8-80	Tek eksen	56	RÇ
Parabolik oluk kolektörü	260-400	8-80	Tek eksen	56	RÇ, CÇ
Helyostat sahası+merkezi alıcı	500-800	600-1.000	Çift eksen	73	RÇ,CÇ,BÇ
Parabolik çanak yoğunlaştırıcı	500-1.200	800-8.000	Çift eksen	80	RÇ,SÇ

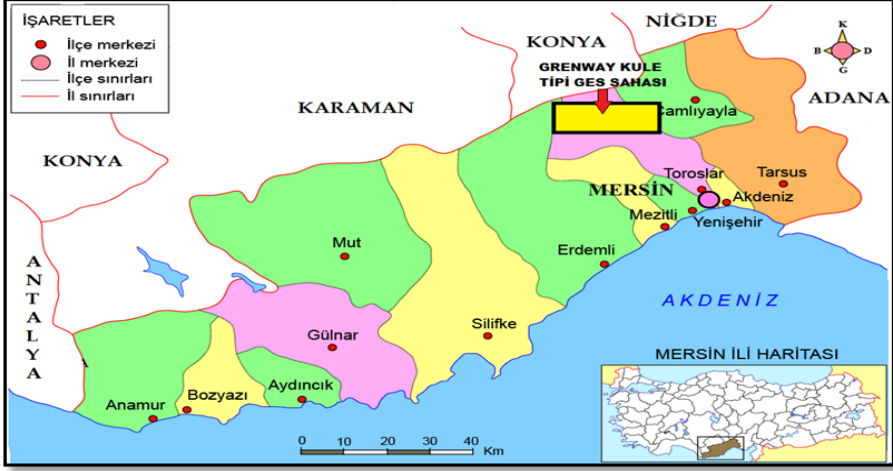
RÇ: Rankine çevrimi, CÇ: Karnot çevrimi, BÇ: Brayton çevrimi, SÇ: Stirling çevrimi

**Kaynak:** Steinmann, 2015: 511-531.

## 2. GRENWAY KULE TİPİ YOĞUNLAŞTIRILMIŞ GÜNEŞ ENERJİ SANTRALİ

Toroslar, Mersin ilinin yüzölçümü en büyük olan merkez ilçesidir. Şehir merkezinin Kuzey Doğu bölümünü oluşturur. Güneyinde Akdeniz İlçesi, Batısında ise Yenişehir İlçesi, Kuzeyinde Konya ili ile komşudur (Harita 1). Kentin sıcak ikliminden serin yaylalara geçiş Toroslar İlçesinden sağlanmaktadır. Adını Kuzeyinde bulunan Toros Dağlarından almıştır. İlçenin yüzölçümü 107.244,86 hektardır. Toroslar İlçesinin bulunduğu alan Mersin Merkez sınırları içerisinde yer aldığından, yazları sıcak ve kurak kışları ılık ve yağışlı olan Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Ancak kış aylarında Torosların eteklerinde ve yayla kesimlerinde değişen miktarlarda kar yağışı ve yayla kesimlerinde değişen miktarlarda kar yağışı ve örtüsü olmaktadır (Url 5, 2019).

**Harita 1:** Grenway Kule Tipi Yoğunlaştırılmış GES Lokasyon Haritası



Mersin'in merkez Toroslar İlçesi Korukent Mahallesinde yer alan 60 bin m<sup>2</sup> lik alan belediyeden 10 yıllığına kiraya alınarak Türkiye'nin ilk Yoğunlaştırılmış Güneş Enerjisi Santrali kurulmuştur (Harita 1). Tesis Greenway'in kendi öz kaynakları, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve TÜBİTAK'ın da destekleri ile kurulmuş olup , Ar&Ge çalışmaları, prototip geliştirme sonucunda nihai tesis kurulumu 50 milyon dolarlık bir yatırımla gerçekleştirilmiştir.

Yılsan Yatırım Holding iştiraki olan Greenway Güneş Sistemleri Enerji Üretim Sanayi ve Tic. A.Ş ile kule tipi yoğunlaştırılmış güneş enerjisi alanında 2009 yılında bir Ar-Ge programı başlatmıştır. Bu proje tamamen yerli sermaye ve mühendisler tarafından geliştirilmiştir. TÜBİTAK ve TTGV kuruluşları tarafından desteklenen Ar-Ge projesi 2013 haziran ayı sonu itibariyle sonuca ulaşmıştır. Kule tipi yoğunlaştırılmış güneş enerjisi adı verilen bu teknoloji kendi alanında yeni ve rekabetçi bir konuma sahiptir. Güneş ışınlarının heliostat (Foto 1) adı verilen aynalarla kule (Foto 2) üzerinde bulunan ısı kazanına

yanstılarak kızgın buhar üretmesine dayalı bir teknolojidir. Bu buhar, bir buhar türbini ile elektrik üretiminin yanı sıra, deniz suyu arıtması, ısıtma ve soğutma yapılabilmektedir. Doğalgaz ve kömür santralleri ile beraber hibrid olarak tasarlanabilmesi, mevcut termik santraller dünyasında ayrı bir çığır açacaktır (Url 7; 2019).

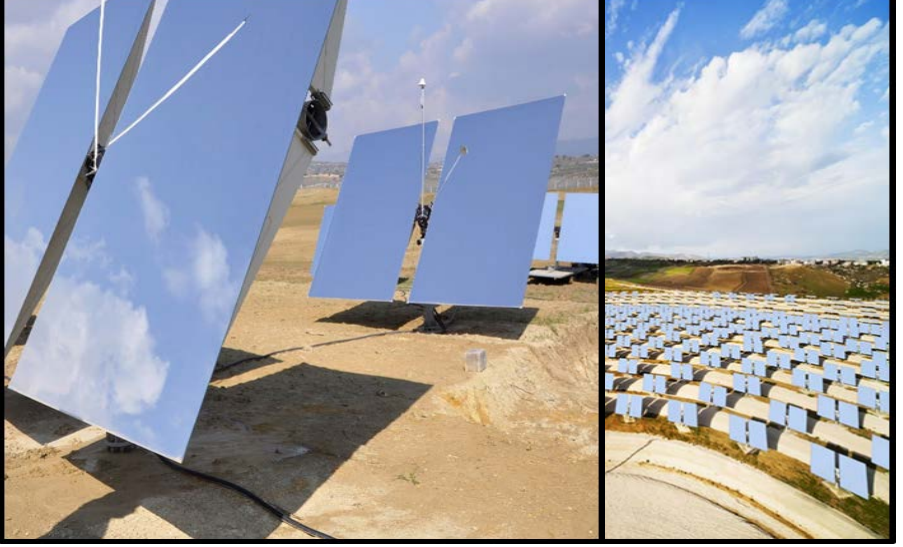
Projenin pilot aşamasındaki TÜBİTAK desteğinden sonra, 2011 yılında, Greenway, TTGV tarafından öncelikli alanlar kapsamında teknoloji geliştirme ve ticarileştirme faaliyetlerine sağlanan İleri Teknoloji Projeleri (İTEP) Programı sayesinde araştırma ve tasarım aşamaları tamamlanan çalışmaların pilot tesis ölçeğinde kurulumu, tasarımın doğrulanması ve gerekli modüllerinin tasarım ve imatları yapılarak proje çalışmalarını sonuçlandırılmıştır. Güneş enerjisi sektöründe uzun yıllardır çalışmalarını sürdüren mühendis Serdar Erturan Yılsan Yatırım Holding ve diğer küçük ortak ile kurulan Greenway Mersin Santrali tamamen yerli sermaye ile hayata geçirildi. Ar-Ge çalışmalarına 2005 yılında, kurulumuna ise 2012 yılının Mart ayında başlanan tesis, Serdar Erturan önderliğinde tamamen Türk mühendislerden oluşan bir ekip tarafından tasarlanmıştır (Gündergi, 2013: 52-53).

Santral, 1500 evin enerji ihtiyacına eşdeğer olan 5 MW termal güç kapasitesine sahiptir. Güneş enerjisini elektriğe dönüştürmede en etkin yöntemlerden biri olan Kule Tipi Yoğunlaştırılmış Güneş Enerjisi Sistemi'nin Türkiye'deki ilk temsilcisi olan Greenway Mersin Kule Tipi Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santrali, Türkiye'de ve dünyada pek çok ilki barındıran bir AR-GE tesisi olarak göze çarpmaktadır.

Bu santralde Türkiye’de ilk, dünyada da en verimli kule tipi yoğunlaştırılmalı güneş enerjisi santrallerinden birini geliştirerek 5 MW ısıl kapasiteli bir pilot sistem oluşturmuştur. Mersin’de kurulan pilot tesis ile 5,5 Mpa, 550°C, saatte 4.000 kg kızıgın buhar üretebilen 510 heliostattan (yansıtıcı ayna) oluşan sistem devreye alınmıştır. Tüm heliostatların, dünya örneklerinden farklı olarak firmaca tasarlanan haberleşme kontrol kartı sayesinde ana yazılım ile kablosuz haberleşmesi sağlanmıştır. Sistemin ana çıktıısı olan yüksek sıcaklık ve basınçtaki buharın doğrudan kullanılabilmesi mümkün olduğu gibi, su distilasyonu prosesinde kullanılması veya bir türbin-jeneratör ünitesi eklenerek sistemden elektrik üretiminin de mümkün olabileceği vurgulanmıştır.

Sistemde, güneşi gün içerisinde uygun açılarla takip eden 510 yansıtıcıyla (Foto 1) güneş ışınları yaklaşık 50 metre yükseklikteki kule (Foto 2) üzerinde bulunan ve özel olarak tasarlanmış alıcıya yansıtılarak yüksek sıcaklık ve basınçlarda kızıgın buhar elde edilmektedir. Kızıgın buhar, konvansiyonel türbinlerde elektrik enerjisine dönüştürölmektedir.

**Foto 1:** Grenway Kule Tipi Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santrali Yansıtıcı Aynaları (Heliostatların) Tekli ve Toplu Görüntüleri



**Kaynak:** Url 6, 2019.

**Foto 2:** Grenway Kule Tipi Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santrali Güneş Kulesi



**Kaynak:** Url 6, 2019.



Tesisin en yenilikçi özelliği kablosuz iletişime sahip olmasıdır. Bu özellik dünyada başka hiçbir güneş santralinde bulunmamaktadır. Yazılımı ve donanımı Greenway tarafından özel olarak tasarlanan GreenBox kontrol kartı ile birimler kablosuz iletişim kurabilmektedir. Green Box, astronomik bir algoritma sistemidir ve algoritma sayesinde belirli aralıklarda güneşin pozisyonunu hesaplanmakta, buna aynalar (heliostatlar) uygun yöne çevrilerek gereken kalibrasyonları akıllı yazılım sayesinde yapabilmektedir. Tesisteki heliostatlar birbirinden bağımsız ve milimetrenin 10'da 1'i oranında hassaslıkla güneşin hareketlerini takip edebilmektedir.

Tesisin Dünya'daki mevcut benzer tesislerden bir başka farkı da hibrit olarak tasarlanan özel sistemler içermesidir. Dünyada'ki mevcut Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santrallerinde sistem bileşenleri, taşınması kolay olmayan ağır metal aksamlardan oluşmaktadır. Greenway Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santralinde metal ve kompozit malzemeleri birlikte kullanılarak daha hafif, kolay montajı yapılabilir, Lego tipi bileşenler tasarlanarak tesis bu sistemle yapılmıştır.

Greenway'ın geliştirdiği teknolojinin bir diğer önemli özelliği ise doğalgaz çevrim santrallerine de uygulanabiliyor olmasıdır. Yüksek maliyetler nedeniyle birçoğunun kapanmasının gündemde olduğu santraller yoğunlaştırılmış güneş enerjisi sistemi ile tekrar verimli hale getirilebilecektir. Greenway Kurucularından Serdar Ertuna bu konuyla ilgili olarak da şunları ifade ediyor: *“Sistemimiz doğalgaz çevrim santrallerine entegre edilebilir. Güneşten enerji elde edilebilir, güneş yokken de doğalgaz devreye girer. Özellikle doğalgaz çevrim santralleri ile oluşturulacak bu hibrit tasarımlar, daha küçük ve verimli sistemlerin kurulmasına imkân sağlayabilir”* (Url 1, 2019).

## SONUÇ

Ülkemiz enerjide dışa bağımlı bir ülkedir. Bu nedenle sürdürülebilir bir enerji politikasına sahip olmalıdır. Türkiye coğrafi konumu itibariyle güneş enerjisinden faydalanmak bakımından önemli potansiyele sahip bir ülkedir. Türkiye’de aynı zamanda önemli miktarda hidrolik enerjisi potansiyeli bulunmaktadır. Bu iki yenilenebilir enerji kaynağı potansiyeli Türkiye’nin elinde bir avantaj olarak durmaktadır. Ancak bu avantajın yeterince değerlendirilebildiği söylenemez. Çünkü Türkiye 2017 yılı itibariyle hâlâ bir ülkenin kilit enerji sektörü olan elektrik üretiminde fosil kaynaklı kömür ve doğalgaz girdisini ağırlıklı olarak kullanmaktadır. Elektrik üretiminin büyük bir bölümünü doğalgaz çevrim santrallerinden elde etmektedir.

Enerji üretiminde fosil kökenli yakıtların kullanımı karbon salınımına neden olmakta, çevre kirliliği yaratmaktadır. YEK’ten üretilen elektrik için ulusal bazda enerji politikaları oluşturulmalıdır. Güneş enerjisi açısından zengin üretim potansiyelimiz değerlendirilmelidir. Zira ülkemizin güneş potansiyeli çok yüksek olmasına rağmen birçok AB ülkesine göre güneşten faydalanma oranımız çok düşük düzeydedir.

Türkiye’de son yıllarda enerji politikalarında olumlu gelişmelerin gerçekleştiği ifade edilebilir. Özellikle yerli ve milli kaynaklara olan yönelim son derece olumludur. 2018 yılı itibariyle, önceki yıllara nazaran önemli atılımların yapıldığı ulusal ve uluslararası verilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda ortaya konabilir. Türkiye’nin özellikle elektrik enerjisi üretiminde kaynak çeşitlendirmesine gittiği, yenilenebilir enerji teşviklerinin ve yatırımlarının önem kazandığı

görülmektedir. Böylece ithalat yoluyla enerji üretimi sağlayan kaynakları oransal olarak düşürmeye başladığı bunun da Türkiye ekonomisi için olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. Ancak yinede enerji üretiminde doğalgaz kullanımı Türkiye’de yeterli bir doğalgaz kaynağı olmadığından milyarlarca dolar doğalgaz ithalatına harcanmaktadır.

Bu nedenle Türkiye sınırsız bir kaynak olan güneş enerjisinden en üst düzeyde faydalanmanın gayreti içinde olmalıdır. Araştırma-geliştirme çabalarını bu yöne sevk etmeli gerekli giderler için daha yüksek oranlarda gayrisafı milli hasıladan kaynak ayırmalıdır. Ancak ülkemizin gün geçtikçe artan enerji ihtiyacını karşılamak için daha fazla miktarda dışarıdan enerji kaynağına ihtiyaç duymakta bu yüzden milli gelirden Ar-Ge çalışmalarına ayrılması gereken pay dışarıya aktarılmakta ve bu nedenle yenilenebilir enerji teknolojileri konusunda yeterli düzeyde ilerleme kaydedilememektedir.

Dünyada güneş enerjisi teknolojilerindeki gelişmeler izlenerek son gelişmelerin Türkiye’ye transfer edilmesi için gerekli Ar-Ge çalışmaları kamu tarafından desteklenmelidir. Türkiye yüksek güneş enerjisi potansiyelini elektrik üretimi amacıyla değerlendirmekte geç kalmış gibi görünse de o dönemde; farklı ülkelerde yaşanan tecrübelerin izlenmesi, bunlardan alınan derslere göre GES teşvik politikalarının oluşturulması ve Yoğunlaştırıcı Güneş Enerji Sistemlerden üretilen elektriğin geleneksel santrallerle rekabet edecek düzeye çıkarılması enerji bağımsızlığı açısından son derece önemlidir. Bu açıdan Kule Tipi Yoğunlaştırıcı Güneş Enerji Santrallerinin Türkiye’deki ilk örneği olan Greenway Kule Tipi Yoğunlaştırıcı Güneş Enerji Santrali yeni ve

büyük oranda yerli ve özgün teknolojisiyle mevcut GES yatırımları için bir örnek model oluşturmaktadır. Ayrıca bu tesiste elde edilecek teknolojik tecrübe sektörün gelişimi açısından da son derece önem arz etmektedir.

## KAYNAKÇA

- Akova, İ. (2003), Dünya Enerji Sorunu ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, Sayı:11, Sayfa: 47-73, İstanbul.
- Akova, İ. (2008), Yenilenebilir Enerji Kaynakları, (1. Basım), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Baharoon, D. A. & Rahman, H. A. & Omar, W. Z. W. & Fadhl, S. O. (2015), Historical development of concentrating solar power technologies to generate clean electricity efficiently - A review, Renewable and Sustainable Energy Reviews, Elsevier, Volume: 41(C), pp: 996-1027, <https://ideas.repec.org/a/eee/rensus/v41y2015icp996-1027.html>, (E. T: 18.09.2019).
- Cavallaro, F. (2009), Multi-criteria decision aid to assess concentrated solar thermal technologies. Renewable Energy 34, Issue: 7, pp:1678-1685, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960148109000032>, (E.T: 19.20.2019).
- Evcimen, T. H. (1984), Güneş Enerjisi Konferansı Tebliğleri, 108, 16-18 Mayıs 1984, Ankara.
- Gündergi (2013), Türkiye'nin İlk Kule Tipi Güneş Santrali Hazır, Sayfa: 52-53, <https://gunder.org.tr/wp-content/uploads/Gundergi-Sayi-3.pdf>, (E.T: 20.11.2019).
- Hernández-Moro, J. & Martínez-Duart, J. M. (2012). CSP electricity cost evolution and grid parities based on the IEA roadmaps, Energy Policy, Elsevier, Volume: 41(C), pp: 184-192, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421511008160>, (E.T: 11.10.2019).

- Hang, Q. & Jun, Z. & Xiao, Y. & Junkui, C. (2008), Prospect of concentrating solar power in China—The Sustainable Future, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume: 12, No: 9, pp: 2505-2514, <https://www.sciencedirect.com/journal/renewable-and-sustainable-energy-reviews/vol/12/issue/9>, (E.T: 02.09.2019).
- Kaygusuz, K. (2011), Prospect of concentrating solar power in Turkey: The sustainable future, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Elsevier, Volume: 15, Issue: 1, pp: 808-814, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032110003291>, (E.T: 18.09.2019).
- Lovegrove, K. & Luzzi, A. (2004), *Solar Thermal Power Generation, Reference Module in Earth Systems and Environmental Sciences Encyclopedia of Energy*, Elsevier Science Inc., pp: 669-683, Australia.
- Steinmann, W-D. (2015), *Thermal Energy Storage Systems for Concentrating Solar Power (CSP) Technology*, *Advances in Thermal Energy Storage Systems*, Elsevier Science Inc., pp: 511-531, Germany.
- Şen, Z. (Ekim 1996), Türkiye’ de Yenilenebilir Enerji Kaynakları, *İlim ve Sanat*, No:42, Sayfa:32,
- Ummadisingu, A. & Soni, M. S. (2011), *Concentrating Solar Power - Technology, Potential and Policy in India*, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume:15, Issue: 9, pp: 5169-5175,

- <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032111002802>, (E.T: 03.09.2019).
- Ültanır, M. Ö. (Mart 1996), “21. Yüzyılın Eşiğinde Güneş Enerjisi”, *Bilim ve Teknik*, Sayı: 340, Sayfa: 50-55.
- IEA (International Energy Agency) (2014), *Technology Roadmap Solar Thermal Electricity*, Paris/France.
- IRENA (International Renewable Energy Agency) (2012), *Renewable Energy Technologies: Cost Analysis Series, Concentrated Solar Power*, Abu Dhabi.
- Pavlovic, T. M. & Radonjic, I. S. & Milosavljevic, D. D. & Pantic, L. S. (2012), A Review of Concentrating Solar Power Plants in the World and Their Potential Use in Serbia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume: 16, Issue: 6, pp: 3891-3902, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032112002250>, (E.T: 23.09.2019).
- Pırasacı, T. & Sivrioglu, M. (Ekim 2005), Yüksek konsantrasyonlu, sabit, üç yansıtıcı güneş kolektörü, *Mühendis ve makine*, Cilt: 46, Sayı: 549, Sayfa: 35-41, [https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/a4b25aaed25c2ee\\_ek.pdf](https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/a4b25aaed25c2ee_ek.pdf), (E.T: 21.10.2019).
- Viebahn, P. & Lechon, Y. & Trieb, F. (2010), The Potential Role of Concentrated Solar Power (CSP) in Africa and Europe-A Dynamic Assessment of Technology Development, Cost Development and Life Cycle Inventories until 2050, *Energy Policy*, Volume: 39, Issue: 8, pp: 4420-4430, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421510007123>, (E.T: 11.09.2019).

- Url 1: <https://blog.ariteknokent.com.tr/greenway-kule-tipi-yogunlastirilmis-gunes-enerjisi-sistemi-ile-dunyada-bu-teknolojiyi-kendigelistiren-uc-firma-arasinda-yer-aliyor/>, 2019).
- Url 2: <https://emis.vito.be/nl/artikel/making-freshwater-sun>,
- Url 3: <http://www.eie.gov.tr.turkce.gunes>, 2019.
- Url 4: [http://www.eie.gov.tr/yenilenebilir/g\\_enj\\_tekno.aspx](http://www.eie.gov.tr/yenilenebilir/g_enj_tekno.aspx),  
(E.T: 2019).
- Url 5: <http://www.toroslar.gov.tr/toroslar-ilemizin-tanitimi>.
- Url 6: <https://www.toroslar-bld.gov.tr/sayfa.php?sayfa=parkayrinti&id=8>, 2019.
- Url 7: <http://www.yilsanholding.com/tr-TR/greenway/313608>, 2019.

**Foto 3:** Grenway Kule Tipi Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santrali



**Kaynak:** Url 6, 2019.



**Foto 4:** Grenway Kule Tipi Yoğunlaştırılmış Güneş Enerji Santrali



**Kaynak:** Url 6, 2019.







978-625-7029-20-9

---